

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞİDDET OLGUSU VE
YENİ NESİL SEYİRCİ KALMA ETKİSİ:
SOSYAL MEDYA VE GERÇEK HAYAT İKİLEMİ

SEVRA SU TATLIOĞLU

2501180384

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ MURAT VURAL

İSTANBUL, 2020

ÖZ

ŞİDDET OLGUSU VE YENİ NESİL SEYİRCİ KALMA ETKİSİ: SOSYAL MEDYA VE GERÇEK HAYAT İKİLEMİ

SEVRA SU TATLIOĞLU

İnsanlık tarihinin başından beri şiddet olgusu tüm yaşama hakimdir. Birçok farklı disiplin şiddet kavramına çeşitli biçimlerde tanımlamalar getirmiştir. Ancak en geniş yelpazede sosyolojik yaklaşımlar, şiddeti; karşılıklı etkileşim ortamında taraflardan birinin doğrudan ya da dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bedensel ya da kültürel, maddi ve manevi bütünlüğüne, oranı ne olursa olsun zarar verici davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, şiddet davranışına verilen tepkiler de önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur. Sosyal psikolojide şiddete şahit olunduğunda verilen tepkiler üzerinden farklı bir kavram geliştirilmiştir. Seyirci kalma etkisi (Bystander effect) olarak bilinen bu kavram; insanların acil bir durum gördüklerinde olaya seyirci kalmasına, müdahale etmemesine işaret etmektedir. Çalışmalar, olaya tanık olan kişi sayısı arttıkça müdahale olasılığının azaldığına dikkat çekmektedir.

Gerçek hayatta durum böyle iken, toplumsal hayata hızla nüfuz eden sosyal medyada ise durum farklıdır. Sosyal medya; katılım özgürlüğü, bağımsızlık, erişim kolaylığı, sınırsız enformasyon sunarak yeni bir kamusal alan ortaya çıkarmıştır. Bu alan, bir yanıyla şiddeti beslerken, diğer yanıyla tepkilerin ortaya daha rahat konulduğu bir ortam sunmaktadır. Sosyoloji, psikoloji ve iletişim alanlarındaki şiddet, seyirci kalma etkisi ve sosyal medya yaklaşımlarından hareketle bu tezde; şiddet davranışına tanık olma durumunda, gerçek hayattaki seyirci etkisi ile sosyal medyadaki seyirci etkisi arasında oluşan fark saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma kavramsal ve kuramsal olarak sosyoloji, psikoloji ve iletişim alan yazınlarından hareketle oluşturulan bir ortak zeminde ele alınmaya çalışılmış, hipotezin sınanması ise 18-26 yaş arası 30 katılımcı ile, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde, “yapılandırılmış yüzyüze derinlikli görüşme” tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara; hayvana şiddet, kadına şiddet, çocuğa şiddet ve sevgili/ilişki şiddeti olmak üzere dört kategoride videolar izletilerek sorular

yöneltirilmiş; sosyal medya ve gerçek hayatta verilen tepkiler arasındaki farklılıklara yönelik 3 genel soru sorulmuştur. Videolara verilen tepkiler, her videonun içerdiği şiddet biçimi ve mağdur/saldırgan farklılıkları nedeniyle değişiklik göstermiştir. Elde edilen verilere göre, şiddetin seviyesi ve saldırganın profili müdahaleden çekinmeme konusunda önem arz etmektedir. Ayrıca, kadına şiddet görüntüleri içeren videoya tepkiler oldukça yüksek olmakla birlikte müdahale davranışında daha çekimser davranılmakta ve çoğunlukla diğer görgü tanıkları beklenerek müdahaleye geçme eğilimine girilmektedir.

Veriler; demografik özelliklerin tepki durumunu etkilemesinin yanında; tanık olunan şiddetin seviyesi, mağdur ve saldırganın profilleri, mağduru ve saldırganı tanıma durumları, ortamda başka görgü tanıklarının bulunması faktörlerinin, gerçek hayattaki müdahale davranışında önemli farklılıklara yol açtığını göstermektedir. Araştırmaya katılan deneklerin geneli sosyal medyada bu videolarla karşılaşmaları durumunda rahatlıkla tepki verebileceklerini ifade etmişlerdir ancak, sosyal medya ve gerçek hayatta verilen tepkilerin farklılığı konusunda fikir birliği içinde oldukları saptanmıştır. Elde edilen veriler, sosyal medyanın, tepkiler konusunda daha rahat bir ortamı sunmakla birlikte, müdahale konusunda daha etkisiz ve daha samimiyetsiz bulunduğunu da göstermektedir. Çalışma; gerçek hayat ile sosyal medyada verilen tepkilerin farklılaştığını, seyirci kalma etkisinin de buna göre farklılık gösterdiği ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Şiddet, Seyirci kalma etkisi, Sosyal medya, Sosyal psikoloji, Bystander effect

ABSTRACT

THE PHENOMENON OF VIOLENCE AND THE NEW GENERATION BYSTANDER EFFECT: SOCIAL MEDIA AND REAL LIFE DILEMMA

SEVRA SU TATLIOĞLU

The act of violence has been dominating life throughout human history. A lot of different disciplines have distinctly defined notion of violence. Yet, a wide range of sociological approaches defines the violence as that a harmful act of either party that aims the other's physical or cultural, material and nonmaterial integrity directly or indirectly, collectively or dispersedly no matter what is the degree of the harmful act in an interactive environment. In this sense, the reaction toward the act of violence has created an important field of study.

In social psychology, a different concept has been developed according to the reactions when one witness violence. The notion which is known as bystander effect indicates that not taking action or intervening in when people witness an urgent situation. The studies remark that if the number of people who witness a situation increases than the possibility to intervene in decreases.

Although this is the case in real life, the situation is different in social media that rapidly penetrates into our life. Social media have created a new public sphere by offering freedom of participation, independence, accessibility, unlimited information. On one hand, this field has created an environment that supports violence on the other hand it has given an environment that makes snigger react.

This thesis that worked out according to the violence, bystander effect, and social media approaches in sociology, psychology, and communication fields are trying to determine the difference between bystander effect in real life and social media. The study has been tried to be developed on a common basis created from the sociological, psychological and communication literature, conceptually and theoretically and the testing of the hypothesis was carried out with 30 participants between the ages of 18-26, using the "structured face to face interview" technique within the framework of the qualitative research method. In these interviews, videos in four different categories

that contain violence against animal, woman, child, and date were shown, and after 3 general questions were asked to reveal the difference between reactions in real life and social media. The responses to the videos have changed due to the form of violence and victim / offensive differences in each video. According to the data obtained, the level of violence and the profile of the attacker are also important for not to hesitate to intervene. In addition, although the responses to the video which contain violence against women are quite a lot intervention behavior is more reluctant, and often tend to wait for other bystanders to intervene. The data show that; besides the demographic features affecting the reaction status, the effect of the level of violence, the profiles of the victim and the aggressor, the status of the victim and the aggressor, and the presence of other bystanders in the environment lead to significant differences in real-life response behavior. The generality of the participants participating in the research stated that they could react comfortably in the event of encountering these videos on social media. However, the generality of participants also agrees on the difference between social media and real-life reactions. The data obtained shows that social media, while providing a more comfortable place about reactions, but also more ineffective and insincere about intervention. This study, it was revealed that the reactions in real life and social media are different from each other and the bystander effect is different accordingly.

Keywords: Violence, Bystander effect, Social Media, Social Psychology

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başından beri var olan ve zaman ilerledikçe daha da artan şiddet olgusu, farklı seviyelerde varlığını sürdürmeye ve yeniden üretilmeye devam edilmektedir. Şiddetin yaşamın içerisine yoğun nüfuz etmiş olması, şiddet davranışlarının normalleşmesine, bu davranışlara karşı duyarsızlaşmaya, şiddetin bir çözün aracı olarak görülmesine yol açan ve gündelik yaşamda sıklıkla karşılaşılabilecek bir olguya işaret etmektedir. Bu bağlamda, şiddete maruz kalma veya tanık olma durumlarındaki müdahale davranışları da önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Sosyal psikolojide çalışılan “seyirci kalma etkisi (bystander effect)” kavramı da tam bu noktada, insanların şiddete tanık olma koşullarında sergiledikleri müdahale davranışlarını ortaya koymak için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram; insanların tehlikeli ve acil bir durumla karşılaştıklarında olaya hiçbir müdahalede bulunmadan seyirci kalmasını ifade etmektedir. Yapılan çalışmalar, insanların fiziki olarak bir arada olabildiği ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Ancak, 21. yüzyılda yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan yeni medya ile gündelik yaşam pratiklerinin de değiştiği göz önünde bulundurularak, bu kavrama farklı bir ortamın da dahil edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda, sosyal medya ve şiddet ilişkisinin de seyirci kalma etkisi çalışmalarında etkili bir alan olarak çalışılması mümkündür.

Sosyoloji, sosyal psikoloji ve iletişim olmak üzere bu üç farklı alanın ortaklaştırılması ile gerçekleştirilen bu çalışmanın hedefi; şiddet davranışına tanık olma durumunda, gerçek hayattaki seyirci etkisi ile sosyal medyadaki seyirci etkisi arasındaki farkı ortaya koymak; seyirci etkisi kavramı üzerinden şiddet, müdahale davranışı ve sosyal medya arasında ilişki kurmak ve böylece ortaya yeni nesil bir seyirci etkisi kavramı çıkarmaktır.

Başta tez çalışmamda desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ali Murat VURAL’a; yüksek lisans tez jürimde de yer alan Doç. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR ve Doç. Dr. Betül ÖNAY DOĞAN’a teşekkür ederim.

İstanbul, 2020

Sevra Su Tathoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii.
ABSTRACT.....	iv.
ÖNSÖZ.....	vi.
TABLolar LİSTESİ.....	xii.
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ŞİDDETİN SOSYOLOJİSİ

1.1. Şiddetin Tanımı.....	14
1.2. Şiddetin Sınıflandırılması.....	16
1.2.1. Dar Anlamda Şiddet.....	16
1.2.1. a- Özel Şiddet.....	17
1.2.1. b- Kolektif Şiddet.....	17
1.2.2. Geniş Anlamda Şiddet.....	18
1.2.2. a- Özel Şiddet.....	18
1.2.2. b- Kolektif Şiddet.....	19
1.3. Şiddetin Kaynağı Hakkında Yaklaşımlar.....	21
1.3.1. Etiyolojik Yaklaşımlar.....	22
1.3.2. Biyolojik Yaklaşım.....	22
1.3.3. Davranışçı Yaklaşım.....	23

1.3.4. Psikolojik Yaklaşımlar.....	24
1.3.5. Psikososyal Yaklaşım.....	25
1.3.6. Sosyolojik Yaklaşımlar.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİRCİ KALMA ETKİSİ (BYSTANDER EFFECT)

2.1. Kitty Genovese Cinayeti.....	27
2.2. Seyirci Kalma Etkisi Tanımı.....	32
2.3. Seyirci Kalma Etkisi ile İlgili Deneyler ve Yaklaşımlar.....	36
2.3.1. Klasik Yaklaşımlar: Latane ve Darley.....	38
2.3.2. Bağlılık/ Ortak Nokta Çalışmaları: Rutkowski, Gruder ve Romer....	43
2.3.3. Sosyal Kategorizasyon: Levine ve Arkadaşları.....	45
2.3.4. Seyirci Kalma Etkisi Üzerine Diğer Yaklaşımlar.....	49
2.3.4. a- Schwartz ve Gottlieb'in Çalışması.....	49
2.3.4. b- Clark ve Word'un Çalışmaları.....	49
2.3.4. c- Harari ve Arkadaşlarının Çalışmaları.....	49
2.3.4. d- Fischer ve Arkadaşlarının Çalışmaları.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ MEDYADAN YENİ ŞİDDETE

3.1. Yeni Medya Kavramı.....	52
3.2. Sosyal Medya Kavramı.....	57
3.3. Sosyal Ağlar ve Kullanımı.....	61
3.4. Sosyal Medya ve Şiddet İlişkisi.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞİDDET OLGUSU VE YENİ NESİL SEYİRCİ KALMA ETKİSİ: SOSYAL MEDYA VE GERÇEK HAYAT İKİLEMİ ÜZERİNE BİR NİTEL ARAŞTIRMA

4.1. Saha Çalışması Videoları.....	69
4.2. Yapılandırılmış Görüşme Soruları.....	70
4.3. Değerlendirme Kategorileri.....	71
BULGULAR.....	71
4.4. Lise Mezunu Katılımcıların Yanıtları.....	72
4.4.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi.....	75
4.5. Üniversite Öğrencisi Katılımcıların Yanıtları.....	76
4.5.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi.....	80
4.6. Üniversite Mezunu Katılımcıların Yanıtları.....	81
4.6.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi.....	85
4.7. Katılımcıların Toplam Kategorisel Analizi.....	86
4.7.1. Video 1: Hayvana Şiddet.....	86

4.7.1. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi.....	86
4.7.1. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi.....	87
4.7.1. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi.....	87
4.7.1. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi.....	87
4.7.1. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi.....	87
4.7.1. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi.....	87
4.7.1. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi.....	87
4.7.2. Video 2: Kadına şiddet.....	88
4.7.2. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi.....	88
4.7.2. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi.....	88
4.7.2. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi.....	88
4.7.2. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi.....	88
4.7.2. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi.....	88
4.7.2. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi.....	89
4.7.2. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi.....	89
4.7.3. Video 3: Çocuğa şiddet.....	89
4.7.3. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi.....	89
4.7.3. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi.....	89
4.7.3. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi.....	89
4.7.3. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi.....	90
4.7.3. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi.....	90
4.7.3. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi.....	90
4.7.3. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi.....	90

4.7.4. Video 4: Sevgili/ilişki şiddeti.....	91
4.7.4. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi.....	91
4.7.4. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi.....	91
4.7.4. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi.....	91
4.7.4. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi.....	91
4.7.4. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi.....	91
4.7.4. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi.....	92
4.7.4. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi.....	92
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	106
TABLolar.....	113
Tablo 1: Lise Mezunu Katılımcılar.....	69
Tablo 2: Üniversite Öğrencisi Katılımcılar.....	69
Tablo 3: Üniversite Mezunu Katılımcılar.....	69
Tablo 4: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için lise mezunu katılımcıların cevapları.....	116
Tablo 5: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için lise mezunu katılımcıların cevapları.....	117
Tablo 6: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için lise mezunu katılımcıların cevapları.....	118
Tablo 7: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için lise mezunu katılımcıların cevapları.....	119

Tablo 8: Genel sorulara verilen cevaplarda lise mezunu katılımcıların cevapları....	120
Tablo 9: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için üniversite öğrencisi katılımcıların cevapları.....	122
Tablo 10: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için üniversite öğrencisi katılımcıların cevapları.....	123
Tablo 11: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için üniversite öğrencisi katılımcıların cevapları.....	124
Tablo 12: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için üniversite öğrencisi katılımcıların cevapları.....	125
Tablo 13: Genel sorulara verilen cevaplarda üniversite öğrencisi katılımcıların cevapları.....	126
Tablo 14: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için üniversite mezunu çalışan katılımcıların cevapları.....	128
Tablo 15: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için üniversite mezunu çalışan katılımcıların cevapları.....	129
Tablo 16: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için üniversite mezunu çalışan katılımcıların cevapları.....	130
Tablo 17: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için üniversite mezunu çalışan katılımcıların cevapları.....	131
Tablo 18: Genel sorulara verilen cevaplarda üniversite mezunu çalışan katılımcıların cevapları.....	132a

GİRİŞ

Tarihin başından beri şiddet olgusu var olmuştur. Zaman ilerledikçe artan ve hayatın her alanına yerleşen şiddet, toplumların gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin farklı seviyelerde de olsa varlığını sürdürmeye ve yeniden üretilmeye devam etmektedir. Böylece şiddet olgusu önemli bir araştırma alanı olmuş ve tanımları genişlemiş, toplumsal süreçlere ve koşullara göre değişiklik gösteren kavramsallaştırmalara gidilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından şiddet ile ilgili yapılan en genel tanım; “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması”dır (akt. Polat, 2016: 15).

Şiddet dar anlamda fiziksel şiddet olarak tanımlansa da sosyoloji bilimi bu tanımlamaları indirgemeci ve yetersiz bulmuş ve farklı tanımlamalar geliştirilmiştir. Temel olarak özellikleri ne olursa olsun şiddet kavramının bağlamsal olarak değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ancak genel itibarıyla dar ve geniş anlamda, kategorilere ayrılarak çeşitli şiddet tanımları yapılmıştır.

Dar anlamda şiddet; insanların bedensel bütünlüğünü tehdit eden, sağlığına, canına, özgürlüğüne kast eden acı verici fiziksel davranışlar olarak nitelendirilmektedir. Geniş anlamda şiddet ise; etkileri fiziksel ve ruhsal olarak ölçülebilir olmasa da dolaylı ya da somut şekilde baskı hissedilen her davranışı içermektedir. Bu tanımla; ekonomik, çevresel, toplumsal, aile içi şiddet gibi farklı kategoriler de ortaya çıkmıştır.

Şiddetin kaynağı konusunda da çeşitli disiplinlerden farklı yaklaşımlar bulunmaktadır:

Etiyolojik yaklaşımların odaklandığı konu, şiddetin mutlak bir biçimde hayatın ya da insanlığın parçası olup olmadığı; temelinde iktidar, hakimiyet arayışı ve yıkıcılık gibi faktörlerin bulunduğu.

Biyolojik yaklaşımlar ise; şiddet ve suç davranışlarını biyolojik bozukluklara ve fiziksel özelliklere bağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre suç davranışı sergileyebilecek kişiler, fiziksel özellikleri; vücut ve yüz yapıları üzerinden belirlenebilmektedir.

Davranışçı yaklaşımlar şiddeti; incitici her türlü davranış olarak nitelendirmekte ve derecesi, türü ve sıklığı üzerinden incelemektedir. Bu yaklaşım şiddeti bireysellikten çıkarıp toplumsal bir olgu olduğunu vurgulamaktadır.

Psikolojik yaklaşımlar şiddeti içgüdüsel olarak değerlendirmekte ve ilişkileri ve geçmiş tecrübeleri üzerinden temellendirmektedir. Bu nedenle şiddet davranışını anlayabilmek için kişilerin geçmişinde ebeveynlerinden şiddet görüp görmediği, kayıp yaşayıp yaşamadığı gibi konularla ilgilenmek gerektiği öne sürülmektedir.

Psikososyal yaklaşımlar, şiddete tanık olma durumunun bireyleri şiddete yönlendirdiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre; ailesinde veya çevresinde şiddet davranışına sıkça şahit olan bireylerin şiddet davranışına eğilimli olduğu savunulmaktadır.

Şiddetin kaynağı konusunda en geniş açıklamaları sunan sosyolojik yaklaşımlar ise şiddetin birçok kaynağı olabileceğine dikkat çekmektedir. Eşitsizliklerin, ekonomik sorunların, iktidar tepkilerinin de şiddete yol açan önemli dinamikler olduğu öne sürülmektedir.

Şiddet olgusu her geçen gün yaşamın içerisine daha da yoğun nüfuz etmektedir. Bu durum şiddetin normalleşmesine yol açtığı gibi şiddetin bir çözüm aracı olarak görülmesine de neden olmaktadır. Böylece şiddet, günlük yaşamda karşılaşılması kuvvetle ihtimal bir olgu haline gelmiştir. Bu bağlamda, şiddete maruz kalma ya da şahit olma durumunda verilen tepkiler ve müdahale davranışları da önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur.

Sosyal psikolojide insanların şiddete şahit olma durumunda verdikleri tepkiler ve müdahale davranışları üzerine yapılan çalışmalarda ortaya “seyirci kalma etkisi” şeklinde bir kavramsallaştırma çıkmıştır. Bu kavram; insanların tehlikeli ve acil bir durumla karşılaştıklarında olaya hiçbir müdahalede bulunmadan seyirci kalmasını

ifade etmektedir. Yapılan çalışmalarda, görgü tanıklarının sayıca fazla olmasının müdahale olasılığını olumsuz etkilediği ortaya koyulmuştur.

Seyirci kalma etkisi kavramı, 1964'te New York'ta saldırıya uğrayan ve öldürülen Catherine Susan Genovese olayıyla gündeme gelmiştir. Kadının kurtulma ihtimali varken, 38 görgü tanığının hiçbir müdahalede bulunmaması nedeniyle hayatını kaybetmesi, sosyal psikologları böyle durumlarda insanların müdahale etmekten neden kaçındığını araştırmaya yöneltmiştir.

Bu konuda yapılan ilk çalışmalar Latane ve Darley tarafından yürütülmüştür. Yapılan çalışmalarda insanların kendi güvenliği konusunda duydukları endişe nedeniyle müdahalede bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Latane ve Darley yaptıkları deneyde; diğer görgü tanıklarının pasif duruşunun, diğer insanların da müdahalesini etkilediğini ve olay esnasında yalnız olan bireylerin olaya doğrudan müdahale konusunda daha hızlı ve etkin olduğunu ortaya koymuştur.

Konuyla ilgili Rutkowski, Gruder ve Romer'in yaptığı deneyler de önemlidir. Bu üç araştırmacı, yaptıkları çalışmalarda seyirci kalma etkisinin; grup bağlılığıyla, yani birbirini tanıma durumuyla ve sosyal normlarla ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Yaptıkları deneylerle de seyirci grubun birbirini tanıma durumunda daha hızlı müdahalede bulunduğu, dolayısıyla kişi sayısının müdahalede olumlu etkide bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bir diğer araştırma, Levine ve arkadaşlarının sosyal kategorizasyonu ele aldığı çalışmalardır. Yapılan deneylerde elde edilen sonuçlar; ortak sosyal kategoriye paylaşmanın müdahale davranışını olumlu yönde etkilediğine işaret etmektedir. Ayrıca Levine ve arkadaşları, mağdur kişi/kişilerle ortak sosyal kategoride olmanın da müdahale davranışını etkilediğini ortaya koymuştur.

Seyirci kalma etkisi ile ilgili yapılan tüm bu çalışmaların ortak noktası, olaya fiziksel olarak aynı ortamda dahil olunmasıdır. Ancak bugün, olaylara tanık olunabilecek ve karşılıklı iletişim kurulabilecek başka bir ortam da mevcuttur. 21. yüzyılda, yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan yeni medya, gündelik yaşam pratiklerini de oldukça değiştirmiştir. Artık bu alanda; farklı bir ortamda gerçekleşen olaylardan haberdar olunabilmekte, olayları paylaşıp yorum

yapılabilmekte, hatta imza kampanyası gibi yöntemlerle olaylara müdahalede bulunabilmektedir. İnsanlar bu alanda sıklıkla iletişim kurabilmekte, şiddete tanık olabildiği gibi gerçek hayattan farklı bir şekilde şiddet davranışları da sergileyebilmektedir.

Medyanın yeni bir dönemini simgeleyen bu alanın en popüler ve aktif kullanılan kısmı ise sosyal medya; sosyal ağlar/sosyal medya platformlarıdır. Bu alanda; farklı ortamlar bir araya gelmekte, görüntü ve ses içeriklerinin etkileşimi sağlanmaktadır. Sosyal medya; gündelik yaşam pratiklerinden, kişilerarası iletişime, kimlik inşasından, kamusal alan dönüşümüne hatta toplumsal hareketlerin platformu olmaya kadar birçok açıdan geniş bir etki ağına sahiptir. Bu ortamda, bireyler yeni kimlikler inşa ederek veya anonim biçimde kimliğini gizleyerek rahatlıkla hareket edebilmektedir.

Sosyal medya ve şiddet ilişkisine bakıldığında ise; şiddetin yeni biçimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Şiddet içerikli iletiler, multimedya içerikleri simgesel bir biçimde anlık davranış değişikliklerine değil uzun vadeli tutum değişikliklerine ve duyarsızlaşma eğilimlerine dönüşmektedir. Duyarsızlaşma sonucu şiddet içerikleri de bir eğlence malzemesi haline gelebilmekte, bağımlılık yaratabilmektedir. Bu şekilde şiddet içselleştirildiğinde; öfkelenme, üzülmeye, acıma, empati kurma gibi duygular azalmakta ve şiddet normalleştirilmektedir.

Sosyal medya platformlarında sosyal linç ve siber zorbalık gibi farklı şiddet türleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu şiddet türleri kişileri öncelikle psikolojik olarak yıpratmakta ve travmalara neden olmaktadır.

Tüm bu bilgileri ortaklaştırarak yapılan bu çalışmada ilk amaç, şiddet olgusunu tanımlamak ve şiddetin kaynağını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda ilk bölümde yapılan literatür taraması, sosyolojik olarak şiddet kavramını çerçevelemektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise; seyirci kalma etkisi kavramını açıklamak ve müdahale davranışı ile ilgili motivasyonları analiz eden çalışmalar aracılığıyla, seyirci kalma etkisinin süreçlerini ve nedenlerini ortaya koymak adına yapılan literatür taramasını içermektedir.

Üçüncü bölümde yapılan araştırma, çalışmanın bir diğer açısını oluşturan sosyal medya kavramını ve sosyal medya ve şiddet ilişkisini irdeleme amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Tezin son bölümünde ise; bu üç farklı alanı birleştiren ve bu alanların birbiriyle ilişkisini incelemek amacıyla oluşturulmuş soruların katılımcılara yöneltildiği yapılandırılmış görüşme uygulamaları yer almaktadır. 18-26 yaş aralığındaki farklı demografik özelliklere sahip 30 katılımcıya, farklı kategorilerden şiddet içerikli videolar izletilerek çeşitli sorular yöneltilmiştir. Kendilerini ifade edebilecekleri 3 genel soru ile de gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki tepkilerin farklılığını açıklamaları istenmiştir.

Araştırma sonucunda, çalışmanın problemine açıklık getiren sonuçlara ulaşılmaya çalışılmış ve elde edilen sonuçların analizi ile gerçek hayat ile sosyal medyadaki seyirci etkisinin farklılaştığı ve yeni nesil bir seyirci etkisi kavramından söz edilebileceği hipotezi doğrulanmıştır.

Problem

İnsanlık tarihinin başından beri şiddet olgusu tüm yaşama hakimdir. Birçok farklı disiplin şiddet kavramına çeşitli biçimlerde tanımlamalar getirmiştir. Şiddet, dar anlamıyla fiziksel şiddet olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada şiddet kavramı dar ve geniş anlamlı olarak kategorize edilmiştir.

Şiddetin kaynağıyla ilgili birçok yaklaşım geliştirilmiştir. Ancak en geniş yelpazede sosyolojik yaklaşımlar, şiddeti; karşılıklı etkileşim ortamında taraflardan birinin doğrudan ya da dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bedensel ya da kültürel, maddi ve manevi bütünlüğüne, oranı ne olursa olsun zarar verici davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, şiddet davranışına verilen tepkiler de önemli bir çalışma alanı oluşturmıştır.

Özellikle psikoloji alanında çalışılan bu konuda ilk adım 1964'te New York'ta gerçekleşen Kitty Genovese cinayeti ile atılmıştır. Saldırı esnasında olaya şahit olan 38 kişi olduğu, ancak hiçbirinin bir müdahalede bulunmadığı bu trajik olay, psikoloji

literatürüne Seyirci Kalma Etkisi (Bystander Effect) ya da Genovese Sendromu olarak geçmiştir. Sosyal psikolojide şiddete şahit olduğunda verilen tepkiler üzerinden geliştirilen “Bystander effect” (seyirci kalma etkisi) olarak bilinen bu kavram; insanların acil bir durum gördüklerinde olaya seyirci kalmasına, müdahale etmemesine işaret etmektedir. Birçok araştırmacı bu konu hakkında çeşitli deneyler yapmış, bu etkiyi farklı dinamiklerle de ele almıştır. Ancak temelde bu çalışmalar, acil bir durumda olaya tanık olan kişi sayısı arttıkça müdahale olasılığının azaldığına dikkat çekmiştir.

Gerçek hayatta durum böyle iken, günümüzde hayatımıza hızla nüfuz eden sosyal medyada ise durum farklıdır. İletişim teknolojilerinin hızlı ilerleyişi; internet, sosyal medya, sosyal ağlar, yeni medya gibi birçok yeni kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hayatımıza hızla nüfuz eden bu yeni alanlar, ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal birçok açıdan toplumları etkilemektedir. Bu bağlamda sosyal medya, yeni medyanın en güçlü ve popüler iletişim alanı olarak nitelendirilmektedir. Gündelik yaşam pratiklerinden, kişilerarası iletişime, kimlik inşasından, kamusal alan dönüşümüne hatta toplumsal hareketlerin platformu olmaya kadar birçok açıdan geniş bir etki ağına sahiptir.

Sosyal medya; katılım özgürlüğü, bağımsızlık, erişim kolaylığı, sınırsız enformasyon sunarak yeni bir kamusal alan sağlamıştır. Şiddet de bu ortamda yeni bir biçim almıştır. Böylece yeni medya ortamında eski ve yeni şiddet ayrımını beraberinde getirmiştir. Eski şiddet olarak değerlendirilebilecek şiddet türü yeni medya öncesi dönemine denk gelen ve gerçekliği temel alan şiddet olarak nitelendirilebilir. Ancak yeni medya teknolojileri ile birlikte şiddet de dijitalleşmiştir. Böylece şiddet sanal bir bağlama girmiş, fizikselliğin de ötesine geçmiştir. Sosyal medya ortamında tehdit, taciz, zorbalık ve hakaret gibi şiddet türleri daha da yoğunlaşmış ve sosyal linç ve siber zorbalık gibi sorunları gündeme taşımıştır. Böylelikle bu alanın; yeni şiddet türlerini ürettiği, yaygınlaştırdığı ve şiddeti bir yanıyla beslerken, bir yanıyla da farklı tepkilerin de ortaya daha rahat konulduğu bir ortam yarattığı söylenebilir.

Sosyoloji, psikoloji ve iletişim alanlarındaki şiddet, seyirci kalma etkisi ve sosyal medya yaklaşımlarından hareketle hazırlanan bu tezin temel problemini; şiddet

davranışına tanık olunduğunda gerçek hayattaki seyirci kalma etkisi ile sosyal medyadaki karşılığı arasındaki farklılık oluşturmaktadır. Çalışmada, gündelik hayatta karşılaşılan şiddet davranışlarına tepki ve müdahale durumları ile sosyal medya alanında karşılaşılan şiddet görüntülerine verilen tepki ve müdahale motivasyonları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlarla yeni nesil bir seyirci etkisi tanımı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Önem

Şiddet olgusu geçmişten günümüze kadar katlanarak büyüyen bir sorun haline gelmiştir. Şiddet olaylarının görünürlüğünün artmasıyla insanların algıları, tutumları ve müdahale davranışları da önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma;

- şiddeti tanımlayabilmek, kaynağı hakkındaki farklı yaklaşımları ortaya koymak,
- seyirci kalma etkisi (bystander effect) hakkında yapılan tanımlamalar ve deneyler doğrultusunda, şiddet eylemine müdahale konusunda motivasyonları algılayabilmek,
- yeni teknolojilerle ortaya çıkan yeni sosyal medya alanı, kullanımı ve şiddetin bu alandaki biçimlerini göstermek,
- ve son kerte, şiddet davranışına tanık olunduğunda verilen tepkiler ve müdahale davranışının gündelik hayat ile sosyal medya arasındaki farklılığını ortaya koymak açısından önemlidir.

Bu çalışma, multidisipliner olarak; sosyoloji, iletişim ve sosyal psikoloji alanlarından beslenerek, yeni nesil bir seyirci kalma etkisi açıklaması getirmesi ve bu alanda yapılacak çalışmalara önayak olması açısından bir kaynak olabilecektir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı; şiddet davranışına tanık olma durumunda, gerçek hayattaki seyirci etkisi ile sosyal medyadaki seyirci etkisi arasındaki farkı ortaya koymaktır. Şiddet davranışına şahit olunduğunda gerçek hayatta seyirci kalma etkisinin daha fazla gözlemlendiği, sosyal medyadaki tepki verme durumunun ise farklı olduğu hipotezinden yola çıkılmaktadır.

Yapılan görüşmelerle bu iki farklı sosyal alanın insanların müdahale davranışı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal psikoloji temelinde geliştirilen seyirci etkisi kavramı üzerinden şiddet, müdahale davranışı ve sosyal medya arasında ilişki kurmak ve böylece ortaya yeni nesil bir seyirci etkisi kavramı çıkarmak hedeflenmektedir.

Araştırma Soruları

1. İnsanlar şiddet davranışına tanık olduğunda durumun acil/müdahale gerektiren bir durum olduğuna nasıl karar verir?
2. Şiddet davranışına tanık olunduğunda hangi durumlarda nasıl tepkiler ortaya konmaktadır?
3. Acil bir duruma tanık olunduğunda seyirci kalma ya da müdahale etme davranışı göstermenin altında yatan motivasyonlar nelerdir?
4. Olay esnasında başka görgü tanıklarının ortamda bulunması müdahale davranışını nasıl etkiler?
5. Olayın mağduru ya da saldırganı tanıma durumunda müdahale davranışı nasıl değişir?
6. Gerçek hayatta tanık olunan şiddet olayına müdahale ile sosyal medyada karşılaşılan şiddet olaylarına müdahale/tepki arasında ne gibi farklılıklar bulunur?
7. Gerçek hayattaki seyirci kalma etkisi, sosyal medyada da mevcut mudur?
8. Sosyal medya acil durumlara müdahale konusunda etkili bir araç mıdır?

Varsayımlar

1. Araştırmada sorulan sorulara araştırmaya konu olan katılımcıların samimi ve doğru cevap verdikleri varsayılmaktadır.
2. Araştırmada kullanılan görüşme sorularının konu hakkındaki görüşleri ortaya çıkaracak nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma hazırlanan yapılandırılmış görüşme sorularıyla ve verilen cevaplarla sınırlıdır.
2. Görüşme katılımcıları 18-26 yaş arasındaki kişilerle sınırlıdır. Bu kişiler;
 - 10 üniversite öğrencisi,
 - 10 üniversite mezunu çalışan,
 - 5 lise mezunu çalışan,
 - 5 lise mezunu çalışmayan olarak sınırlanmıştır.
3. Görüşme yapılan şehirler Eskişehir, İzmir ve İstanbul ile sınırlıdır.
4. Elde edilen bulgulardan çıkarılacak sonuç ve genellemeler, araştırmanın evreni için geçerlidir.

Yöntem

Bu bölümde; araştırmanın yöntemi, kullanılan veri toplama tekniği, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Çalışmada ilk olarak alan yazın taraması yoluyla tezin; sosyolojik, psikolojik ve iletişimsel açılardan altyapısı oluşturulmuştur. Bu aşamada; şiddet, seyirci kalma etkisi

ve sosyal medya ve şiddet ilişkisi konularında tanımlamalar yapılmış, deneyler ele alınmış ve farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, farklı sosyal grupları, ortamları veya bireyleri inceleyerek, kişilerin kendileri ya da başkaları hakkındaki anlamlandırma biçimlerini ortaya koyan bir araştırma yöntemidir. Daha çok süreç ve anlamla ilgilenen bu yöntem, disiplinler arası yorumlayıcı bir yaklaşımla bütüncül sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir (Berg ve Lune, 2019; Karataş, 2015). Araştırmanın deseni olgubilimdir; çalışmada 18-26 yaş arası bireylerin şiddet algısı ve gerçek hayatta ve sosyal medyada şiddete tanık olduklarındaki davranış eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Olgubilim çalışması; bireylerin olgulara karşı algıları ve anlamlandırmalarını ortaya koymaya çalışmakta, farkında olunan ancak ayrıntılı bir bakış açısında sahip olunmayan olguları irdelemektedir. Bu çalışmalar genellikle etkileşimli bir ortamda görüşmeler şeklinde yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, nitel araştırma yönteminde kullanılan bir veri toplama tekniği olan yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşmeler; belli düzeyde standartlık ve sorular yoluyla yönlendirme yapabilmesi açısından amaca uygun yanıtlar almayı kolaylaştırmaktadır. Aynı konuyla ilgili farklı insanlardan aynı türde bilgilere ulaşılması amacıyla yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu teknikte, önceden belirlenen sorular ve cevaplar için belirlenen seçenekler üzerinden veri toplanmaktadır. Böylece cevaplar kategorilere ayrılarak analiz edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmada yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak; insanların şiddet olaylarını algılama ve müdahale davranışlarının gerçek hayat ve sosyal medya ortamlarında nasıl farklılaştığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda amaçsal olarak, eşit sayıda kadın ve erkek olmak üzere 18-26 yaş aralığında farklı özelliklere sahip katılımcılar seçilmiş ve izletilen videolar üzerinden sorulan sorulara cevap vermeleri istenmiştir.

Evren / Örneklem (Denekler)

Bu araştırmada oluşturulan çalışma grubu amaçsal örneklem yoluyla seçilmiştir. Seçilen katılımcıların yaş grubu, sosyal medya kullanım yoğunluğunun en fazla olduğu 18-26 olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek sayısı eşit olmak üzere katılımcılar;

- 5 lise mezunu çalışan,
- 5 lise mezunu çalışmayan,
- 10 üniversite öğrencisi,
- 10 üniversite mezunu çalışan olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın verileri, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebileceği ve ses kaydı yapılabilecek ortamlarda yüz yüze görüşme şeklinde toplanmıştır. Görüşme soruları her bir katılımcıya, aynı sözcüklerle ve aynı anlamı taşıyacak şekilde aktarılmıştır.

Katılımcılara şiddet içeren kamera görüntülerinden oluşan 4 video izletilmiştir. Bu videolar, sosyal medyada da kolayca karşılaşılabilecek görüntülerden seçilmiştir.

Videoların içeriği;

- Hayvana şiddet,
- Kadına şiddet,
- Çocuğa şiddet ve
- Sevgili/ilişki şiddeti olmak üzere dört kategoride hazırlanmıştır.

İzletilen videolarda yer alan şiddet görüntülerinin kişilerde gerçek hayat ve sosyal medya bağlamlarında; acil durum algısı yaratıp yaratmadığı, müdahale gereksinimi duyup duymayacakları, tanık olan kişi sayısına ve sosyal kategorizasyonlarına bağlı olarak müdahale davranışlarının etkilenmesi ile ilgili kapalı uçlu sorular sorulmuş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Katılımcılara, her bir video izletildikten sonra, sırasıyla şu sorular sorulmuştur:

1. İzlediğiniz olay sizce tehlikeli bir durumun varlığını mı gösteriyor?
2. İzlediğiniz olay sizce acil bir durumun varlığını mı gösteriyor?
3. İzlerken kendinizi nasıl hissettiniz? (endişeli/korkulu, eğlenceli/komik, öfkeli/sinirli, sakin/sıradan, kabullenerek/doğal karşılayarak)
4. Olay sırasında orada olsaydınız, duruma müdahale etme gereği duyar mıydınız?
5. Olay sırasında orada ve tek başınıza olsaydınız müdahale eder miydiniz?
6. Olay sırasında başka görgü tanıklarının da orada olmasına rağmen kişisel inisiyatif alıp duruma müdahale eder miydiniz?
7. Olay sırasında müdahaleye geçmek için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini mi beklerdiniz?
8. Diğer görgü tanıklarının müdahale etmediğini görmenize rağmen, siz müdahale eder miydiniz?
9. Bu videoyu sosyal medyada görseniz, sosyal platformlarda herhangi bir tepki verir miydiniz?
10. Verirseniz bu ne olurdu? -yorum yazma, paylaşma, imza kampanyası oluşturma.
11. İzlediğiniz görüntülerdeki mağdur kişileri tanıyor olmanız müdahale davranışınızda değişikliğe yol açar mıydı?
12. İzlediğiniz görüntülerdeki saldırgan kişileri tanıyor olmanız müdahale davranışınızda değişikliğe yol açar mıydı?
13. Sosyal medyanın, acil durumlarda müdahale aracı olarak kullanılabileceğine inanıyor musunuz?
14. Sosyal medyada verilen tepkilerin, müdahale davranışı açısından etkili olduğuna inanıyor musunuz?

15. Sizce şiddet içeren bir durumla karşılaşıldığında gerçek hayatta verilen tepkiler ile sosyal medyada verilen tepkiler arasında fark var mıdır? Varsa nedir?

Değerlendirme Kategorileri

Görüşmeler değerlendirilirken;

1. Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi
2. Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi
3. Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi
4. Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi
5. Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi
6. Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi
7. Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi
8. Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorileri kullanılmıştır.

İşlem

Yapılandırılmış görüşme öncesi; görüşmenin yapılma nedeni ve ne amaçla sonuçların değerlendirileceği hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir. Katılımcılar gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılmıştır. Katılımcılardan sözlü onay alınmasının ardından görüşme, ses kayıt cihazı aracılığıyla kaydedilmiştir. 1 Şubat 2020- 24 Şubat 2020 tarihleri arasında yapılan görüşmelerden Eskişehir ve İzmir’de yapılanlar, sosyal mesafe korunarak yüz yüze, 15-20 dakikalık görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. İstanbul’daki katılımcılarla yapılan görüşmeler ise internet üzerinden görüntülü konuşma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar, yazılı olarak kategoriler üzerinden kaydedilmiştir. Cevaplar üzerinden oluşturulan tablo, betimsel bir anlatımla değerlendirilmiştir. Tabloda katılımcıların yalnızca ad ve soyadlarının baş harfleri kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİDDETİN SOSYOLOJİSİ

1.1. Şiddetin Tanımı

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana şiddet olgusu tüm yaşama hakimdir. Gün geçtikçe artan ve hayatın hemen hemen her alanında ortaya çıkan şiddet olgusu, en gelişmiş toplumlarda bile üretilmeye devam edilmektedir. Öyle ki; şiddet tanımlarının da kapsamı genişlemiş ve toplumsal koşullara göre farklılaşan kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Şiddet tanımı konusunda net bir uzlaşma olmamakla beraber, literatürde çeşitli tanımlar kabul görmektedir. Gün geçtikçe artan şiddet olaylarıyla beraber, şiddetin kaynağı ve türleri üzerine araştırmalar artmaya ve tanımlar geliştirilmeye devam etmektedir. Fromm'a göre (1979/1990) “İnsanlık tarihi kanla yazılmıştır; insanın istencini kırmak için şiddetin şaşmaz bir biçimde uygulandığı bir tarihtir bu”.

İnsanlık tarihinde şiddet olgusunun sosyolojik olarak tartışılan ve kendini dışa vurduğu ilk örnek Habil ve Kabil'in hikayesi olarak kabul edilebilir. Kardeşi Habil'i öldürerek övgüler alan Kabil'in bu davranışı, o dönem içerisinde toplumsal bir sorun niteliği taşımamaktadır. Ancak o dönemki gerekçelerine rağmen kutsal kaynaklar literatüründe ilk öldürme, ilk kötülük yansıması gibi özelliklerle anılmaktadır. Hikayede Habil, kardeşi tarafından öldürüleceğini bilmektedir fakat bir nevi razı olma davranışı sergilemiştir. Hikayede Kabil ile Habil arasında kişisel bir sorun varmış gibi görünse de dönemin şartlarında, insan ilişkileri açısından şiddetin ciddi bir toplumsal sorun olduğu sonucu da çıkarılabilmektedir (Güleç, Topaloğlu, Ünsal, ve Altıntaş, 2012).

Danimarka'da 1950 yılında 2000 yıllık bir “Tollund adamı” mumyası çıkarılmıştır ve adamın boğularak öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. 1991'de Avusturya'da bir buzulda beş bin yıllık bir erkek fosili bulunmuş ve sırtında bir ok başı olduğu fark edilmiştir. Tarihin eski uygarlıkları fetih ve katliamlar üzerine kurulmuştur. Ancak

şiddet davranışları erken dönem kültürlerinde doğal karşılanmakta hatta yüceltilmekteyken bugün doğal karşılanmamaktadır (Bernstein, Leys ve Panitch, 2009).

Benzer yaratılış hikayeleri ya da inanışları doğrultusunda ortaya çıkan şiddet olgusu, geçmişteki gibi bugün de yerini korumaktadır. Artık şiddet olgusu, ciddi bir toplumsal sorun haline dönüşmüş ve yapılan çalışmalarda; kaynağına, bir kavram olarak tanımlanmasına, toplumsal, psikolojik ve biyolojik ayırım tartışmalarına ve türlerine kadar irdelenmeye devam edilmektedir (Güleç vd., 2012).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tanımlamıştır (akt. Polat, 2016: 15).

Hukukta şiddet tanımında ise, saldırganlık ve bedensel hasar veren güç kullanımına işaret edilmiştir. Bireysel şiddet ve kolektif şiddet arasında tetikleyici bir bağ bulunmaktadır (Polat, 2016).

Şiddet, dar anlamıyla fiziksel şiddet olarak tanımlanmaktadır. Ancak sosyoloji bilimi açısından bu tanım yetersiz ve fazla indirgemeci kabul edilmektedir. Bu alanda yapılan bazı çalışmalar şiddetin farklı disiplinlerde, farklı şekilde ele alındığını ve toplumların dinamiklerine göre değişiklik gösteren bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle sosyokültürel bağlamda bir şiddet tanımı yapmak da oldukça güç ve karmaşıktır. Çünkü şiddet yalnızca fiziksel şiddeti içermez; psikolojik, cinsel, sözel, sembolik gibi daha birçok şiddet biçimi vardır. Bu geniş yelpazeden dolayı da düşünürler tarafından farklı açılardan yorumlanmıştır (Bal, 2013).

Şiddet kavramının temelini güç oluşturmaktadır. Güç, burada yaratıcılık ve gelişim amacıyla kullanılabilmesi gibi kötülüğün bir aracı olarak da kullanılabilir. Şiddet genel anlamıyla fiziksel olarak algılansa da dolaylı şiddetin caydırıcılık yönüne de dikkat çekmek gerekir. Hukuk sisteminde “devletin şiddeti” olarak geçen bu durum meşru bir şiddete işaret etmektedir (Güleç vd., 2012).

Michaud şiddeti; "bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak diğerlerinin veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel/ahlaki/moral/manevi bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır" şeklinde tanımlamaktadır (Michaud, 1995: 8). John Dewey ise (2008) şiddeti, "yanlış kullanımlı kuvvet güç ya da enerji" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan yola çıkarak Dewey'e göre şiddetin bir enerji ya da bir güç olduğunu ve zarar verici, yıkıcı olduğunu söylemek mümkündür (akt. Dursun, 2011:5). Toplumbilimci Galtung (1991); fiziksel, psikolojik ve yapısal olmak üzere çeşitli şiddet yöntemleri olduğunu belirtmektedir. "Fiziksel şiddette, kişiyi öldürmeye kadar uzanabilen şiddet kullanımı ögesi bulunmaktadır; psikolojik şiddet kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik beyin yıkama, yalan söyleme, endoktrinasyon, tehdit yöntemleriyle uygulanan şiddettir; yapısal şiddette ise insanların eylemlerinde akli ve psikolojik yeteneklerinin altında kalmaları olgusuyla karşılaşmaktadır; bu durumda şiddet, insanın olası yetenekleriyle, halihazır yetenekleri arasındaki farkın nedeni olmaktadır" (akt. Özerkmen, 2012: 3).

Geçmişten bugüne toplumların değişimi, normların da değişimini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, temel olarak özellikleri ne şekilde olursa olsun şiddet kavramı toplumlara ve bağlamlara göre değişiklik göstermektedir. Ancak dar ve geniş anlamda bazı sınıflandırmalara gidilmiştir.

1.2. Şiddetin Sınıflandırılması

1.2.1. Dar Anlamda Şiddet

Dar anlamda şiddet genellikle fiziksel şiddet olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel şiddet, insanların bedensel bütünlüğüne zarar veren acı verici davranışlar şeklinde nitelendirilmektedir. Bu şiddet tanımında; bir insanın, bedenine, sağlığına, canına ya da özgürlüğüne karşı bir tehdit söz konusudur: "Ölüm, yaralama, ırza tecavüz, yağma ve yol kesmek ve adam kaçırmak ya da rehin alma gibi" (Ünsal, 2014: 31). Dar anlamıyla şiddette, bir fiilin kasti olarak başkasına zarar verme amacı taşıması ve

bilinçli olarak korku yaşatmaya yol açması ifade edilmektedir. Burada bilinçli olarak bir başkasını fiziksel ya da zihinsel imha etme amacı bulunmaktadır (Brie, 2009: 253).

Başkalarının şiddet eylemlerinin yanı sıra kişinin kendine yaptığı; intihar, yaralama, bilinçli kaza gibi şiddet eylemleri de bulunmaktadır. Başkasına ya da kendine yöneltilen kişisel şiddet eylemleri “özel” şiddet olarak tanımlanırken, “kolektif” olarak nitelendirilen şiddet eylemleri de mevcuttur. Bunlara da terör eylemleri, savaşlar, soykırımlar, kitlesel imha eylemleri, grevler ve gösteri yürüyüşleri örnek verilebilir (Ünsal, 2014).

Fransız araştırmacı Jean-Claude Chesnais (1981), Interpol’ün sınıflandırması üzerinden bir şiddet türleri tipolojisi oluşturmuştur:

1.2.1. a- “Özel Şiddet

1. Cürümsel Şiddet

- a) Ölümle sonuçlanan: cinayetler, suikastlar, zehirlemeler (ebeveyn ya da çocuk öldürmeleri de dahil), idamlar, vb.
- b) Bedensel: bilerek darbe ve yaralamalar.
- c) Cinsel: ırza geçmeler.

2. Cürümsel Olmayan Şiddet

- a) İntihar (intihar ve intihar teşebbüsleri).
- b) Kaza (araba kazaları da dahil).

1.2.1. b- Kolektif Şiddet

1. Vatandaşların iktidara karşı şiddeti

- a) Terör
- b) Grevler ve ihtilaller

2. İktidarın vatandaşlara karşı şiddeti

- a) Devlet terörü
- b) Endüstriyel şiddet

3. Son kertede şiddet: Savaş” (Chesnais, 1981 akt. Ünsal, 2014: 32).

1.2.2. Geniş Anlamda Şiddet

Geniş anlamda şiddet; insan üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkileri ölçülebilir olmasa da dolaylı ve somut şekilde hissedilen baskı davranışlarının da şiddet kavramına dahil edilmesiyle ifade edilebilir. Bu noktada farklı şiddet türleri de ortaya çıkmaktadır. Ekonomik şiddet, medya terörü, işsizlik, çevre kirliliği/ doğaya saygısızlık, partner şiddeti, aile şiddeti, topluma başkaldırı gibi yaşama ve toplumsal yaşama baskı kuran birçok şiddet türü de artık şiddet literatürüne dahil edilmektedir. Chesnais'in dar anlamda şiddet sınıflandırmasından yola çıkarak Ünsal (2014:35) da "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi" önermektedir:

"Günümüz devletinde şiddet suçu kabul edilen şiddet türleri şu şekildedir:

1.2.2. a- Özel şiddet

Cürümsel şiddet

Ölümcul: Cinayet, suikast, zehirlleme, idam vb. gibi ölüme sebebiyet veren şiddettir.

Bedensel: İsteyerek darp etme ve yaralama gibi fiziki kasti şiddettir.

Cinsel: Irza geçme olarak tanımlanan şiddettir. (Ayı zamanda hem bedensel hem de psikolojik bir yıkıma yol açtığı unutulmamalıdır)

Cürümsel olmayan şiddet

İntihar (intihar ve intihar teşebbüsü)

Kaza (trafik kazası dahildir ancak kişiden kaynaklanan bir kasıt yoktur)

Özel şiddet kategorisinde kabul edilen birey ve toplum için tehdit oluşturan ancak henüz şiddet sayılmayan türleri de şu şekildedir:

Trafik korsanlığı (sarhoş araç kullanma, kasıtlı kural ihlali gibi)

Mala zarar verme (Sindirmek ve korkutmak amacıyla yapılan kasti şiddet)

1.2.2. b- Kolektif şiddet

Grup şiddeti

Grubun bireylere karşı şiddeti: Terör, medya terörü gibi şiddet biçimleridir.

Grubun kendi içinde şiddeti: Aşiret kavgası, toplu intihar, örgüt kavgası gibi şiddet biçimleridir.

Grubun karşı gruba şiddeti: Kan davası, aşiretler arası savaş, stadyum ya da taraftar kavgası, mafyalar arası hesaplaşma, karşıt gruplar arasında terör, grev, ırk ayrımı gibi şiddet biçimleridir.

Grubun iktidara karşı şiddeti: Terör- siyasal ya da mafya terörü, başkaldırı, sokak çatışması, iç savaş, genel grev, gerilla savaşı, ihtilal gibi şiddet biçimleridir.

Devlet şiddeti

İktidarın birey ve gruplara karşı şiddeti

- Devlet terörü: insan hakları ihlalleri, baskı, tek yanlı propaganda, soykırım, ırk ayrımı şeklinde sınıflandırılmaktadır.
- Endüstriyel şiddet: iş kazalarının sıklığı, çalışma koşullarının sağlıksızlığı, yetersiz sağlık ve güvenlik koşulları, aşırı gürültü, tehlikeli işyeri (atom santrali vb.) şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Uluslararası şiddet

En son kerte de şiddet, yani savaş olarak nitelendirilmektedir.

Kolektif şiddet kategorisinde kabul edilen birey ve toplum için tehdit oluşturan ancak henüz şiddet sayılmayan türleri de şu şekildedir:

Devlet şiddeti

İktidarın birey ve gruplara karşı şiddeti

- Devlet terörü: Kronik enflasyon, pahalılık, işsizlik
- Endüstriyel şiddet: Doğanın, tarihsel çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme

Uluslararası şiddet

Ulusların gücünün diğerleri üzerinde şiddete dönüşmesi (zorla peyk devlet konumuna sokma- Eski Sovyetler Birliği ve komşu sosyalist ülkeler örneği, ham madde kaynaklarının denetimi, dış ticaret hadlerinde aşırı dengesizlik, askeri müdahale ve geçici işgal (ABD ve Granada)” (Ünsal, 2014: 35).

Bu genişletilmiş şiddet tipolojisinin yanında, şiddete maruz kalan gruplar da sınıflandırılmaktadır. Şiddet gören grupların en başında; çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gelmektedir. Dolayısıyla şiddet sınıflandırmasını mağdur açısından da yapmak mümkündür. Polat (2016) temel olarak;

- Kadına, çocuğa, yaşlıya, engelliye ve kendine yönelik şiddet;
- Akranlar arası, kardeşler arası şiddet;
- Flört şiddeti,
- LGBTİ şiddeti,
- Mülteci şiddeti şeklinde bir sınıflandırma yapmış ve alt başlıklarda ise:
 - . Fiziksel,
 - . Cinsel,
 - . Duygusal,
 - . Ekonomik ve
 - . Siber şiddete işaret etmiştir (Polat, 2016: 16-17).

Şiddetin nedenleri açıklanırken “ekolojik model” adı verilen ve kişisel, durumsal ve sosyokültürel etkenleri temel alan bir model kullanılmaktadır. Bu modelde şiddet eylemi dört daire aracılığıyla açıklanmaktadır. En içerideki daire; biyolojik ve kişisel geçmişi içermektedir. İkinci dairede ise, şiddet eyleminin gerçekleştiği ortam yer almaktadır. Üçüncü dairede resmi ve resmi olmayan kurumsal

ve sosyal yapılar bulunmaktadır. En dıştaki dairede ise kültürel normları da içeren sosyoekonomik çevre yer almaktadır (Polat, 2016).

Bazı siyasal bilimciler şiddeti altı açıdan kategorize etmiştir:

- . Ülkenin kültüründen kaynaklı şiddet (Ülkenin bölgesel, etnik, dinsel gibi özellikleri üzerinden ortaya çıkan çatışmaların getirisi olarak meydana gelen şiddet eylemleri)
- . Devrimci ve karşıdevrimci şiddet
- . Öğrencilerin şiddet eylemleri
- . Ayrılcı şiddet eylemleri
- . Seçim dönemlerinde ortaya çıkan şiddet eylemleri (Kocacık, 2001: 3).

Şiddet sınıflandırmasında önemli bir yere sahip bir diğer bakış açısı da Slavoj Žižek tarafından ortaya konmuştur. Žižek şiddeti öznel ve nesnel olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre öznel şiddet; devletin baskı aygıtları, fanatik kitleler ve kötü bireyler tarafından cinayet, gasp, yaralama gibi görünür biçimde uygulanan şiddete işaret etmektedir. Nesnel şiddet ise; kapitalizmin sistemsel ve sınıfsal yapısıyla ilişkili pratiklerin sonucunda ortaya çıkan ırkçılık, ötekileştirme, yoksulluk, ayrımcılık, sömürü gibi biçimlerde ortaya çıkan şiddettir. Bu şiddet türünü de sembolik ve kültürel olarak ikiye ayırmıştır. Sembolik şiddet, dilin içine işlemiş anlamsal dayatmalara ilişkin bir nesnel şiddet iken; kültürel şiddet, ekonomik ve politik sistemin bir ürünü olan ve sorunsuz işleyen bu sistemde, yıkıcı niteliğe sahip olan şiddet türüdür (Žižek, 2018: 22-26)

1.3. Şiddetin Kaynağı Hakkında Yaklaşımlar

Doğal olarak hiçbir toplum değişim göstermeden ilerleyemez ve şiddet ortamında bulunamaz. Ancak bilinmektedir ki, şiddet olaylarının artış gösterdiği toplumlar, belli bir süre ardından şiddete karşı duyarsızlaşmaktadır. Şiddet konusundaki çalışmaların artışı, şiddet olgusu hakkında farklı görüşlerin de ortaya atılmasını sağlamıştır (Moses, 2014).

Şiddet kavramı üzerine yapılan tanımlamaların çeşitliliğinin temelinde yatan neden şiddetin kaynağıyla ilgili farklı görüşlerin bulunmasıdır. Birçok farklı disiplinden düşünür şiddetin kaynağı hakkında yaklaşımlar ortaya koymuştur.

1.3.1. Etiyolojik Yaklaşımlar

Şiddet olgusunun açıklamalarında; kültürel, psikolojik, ekonomik, biyolojik vb. birçok etkenin ayrı ayrı ya da birlikte çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların yola çıktığı esas soru şiddetin; hayatın ya da insanın mutlak bir parçası olup olmadığıdır. Böylece aslında şiddetin insanın içselliğiyle ilgili bir mesele olduğu; temelinde de iktidar, egemenlik arayışı, yıkıcılık gibi dinamikler olduğu öne sürülmüştür. Hobbes, Hegel, Darwin, Freud gibi ünlü isimlerin ileri sürdüğü bu görüş; doğal denge, yaşama dürtüsü, güç istenci gibi kavramlarla şiddetin zorunlu ve doğal bir şekilde kabul edildiğine işaret etmektedir. Ancak, bu düşünürler şiddeti açıklama konusunda yeterli açıklamaya ulaşamadıkları gerekçesiyle eleştiriler almışlardır. Bu düşüncelere karşıt görüş olarak da insanın bir neden olmadan saldırganlaşabileceğini reddeden ve doğal bir içsel kötülüğe sahip olamayacağını iddia eden düşünceler ortaya atılmıştır (Güleç vd., 2012).

1.3.2. Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik yaklaşım, şiddet ve suç davranışının nedeninin biyolojik bozukluklar olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre bazı insanların fiziksel özellikleri ve beyinlerindeki sorunlar onları suça yönlendirmektedir. Lombroso suç eğilimlerinin kalıtsal olduğunu ve tipolojik olarak zaten suçlu profilinde doğduklarını savunmuştur. Hatta belirli fiziksel kalıplardan bahsetmiş ve suça eğilimli insanların, fiziki yapılarından anlaşılabilirliğini öne sürmüştür (Kaner, 1992). "Lombroso'nun askeri doktor olarak çalıştığı dönemde cezaevlerinde yaptığı araştırmalar, kafatası ölçümleri ve deneyler sonucunda ortaya koyduğu iddialar arasında şunlar yer almaktadır;

- . Hırsızlar genel olarak çok hareketli yüz yapısına ve ellere, huzursuz ve genelde şaşlı gözlerle, birbiri ile birleşmiş kaslara, eğri burunlara sahiptir.
- . Cinsel suç işleyenlerin daima parlayan gözleri, ince bir yüz ve iri dudakları vardır.
- . Tipik katillerin ise; sabit, buz gibi, dik bakışları ara sıra kanlanan gözleri, büyük burunları, kulaklarının uzun dudaklarının ise ince ve köpek dişleri iridir" (Demirbaş, 2005: 60).

Şiddetin temeline genetik ve biyokimyasal özellikleri yerleştiren bu yaklaşım bilimsel olarak sınırlılıkları nedeniyle önemini yitirmiştir (Kaner, 1992).

1.3.3. Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı yaklaşımlarda şiddet eylemi, başkalarını inciten/incitebilecek her türlü davranışı ifade etmekte ve bu davranışın türü, derecesi, tekrarlanma sıklığı ve ilişkisi incelenmektedir. Bu noktada; insan doğasının şiddet ile ilişkisi temel alınmakta, dolayısıyla da antropoloji odaklı araştırmalar yapılmaktadır. Davranışçı yaklaşım; şiddetin bireyselliğini reddetmekte, toplumsal olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda şiddet davranışı kültür veya dönem farklılıklarına göre değişkenlik göstermektedir. Aynı zamanda şiddetin belli kısıtlamalar sonucu da ortaya çıkabileceğine değinen davranışçı yaklaşım “ölçülü” ve “ölçsüz” şiddet değerlendirmelerinin kaynaklarını da araştırmaktadır (Güleç vd., 2012).

Davranışçı yaklaşımın en önemli kuramcılarında Albert Bandura'nın şiddet ve saldırganlık üzerine yaptığı çalışmalar önemlidir. Bandura, saldırganlığın kaynağının direkt veya dolaylı çevresel tecrübeler olduğunu belirtmiştir. Ancak saldırganlık; doğuştan gelmediği, öğrenildiği için değiştirilebilir ya da söndürülebilir veya hiç öğrenilmeyebilir bir davranıştır (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010). Bandura, saldırganlığın öğrenilen bir davranış olduğunu kanıtlamak için; o zamana kadar yapılan psikolojik teori hakimiyetine, yaptığı Bobo Doll deneyiyle yeni bir pencere açmıştır. Bu bağlamda, şiddet ve saldırı da içgüdüsel değil, aslında öğrenilmiş davranışlardır (Bandura, 1977). Televizyondaki şiddet ve şiddet davranışı ilişkisi

araştırmalarında Bandura, çocukların yalnızca canlı modellerden değil, televizyondaki şiddet davranışı sergileyen karakterlerin etkisinde kalarak da şiddet davranışını öğrenip bunu taklit edebildiğini ortaya koymuştur (Yılmaz, 2014).

1.3.4. Psikolojik Yaklaşımlar

şiddet, çoğunlukla içgüdüsel varsayılan ve bu yüzden de toplumsallaşma süreçlerinde değişkenliği az olan ya da sadece çevresel etkenlerden kaynaklanan bir olgu olarak görölmektedir. Genellikle psikolojide şiddet davranışı, insanların aile ve çevre ilişkisinden geğmiş tecrübelerine kadar dayandırılan bir davranıştır. Dolayısıyla bu alanda, şiddet davranışı incelenirken çoğu zaman öncelikle kişilik yapısı incelenmektedir. Ancak şiddet konusunda sosyal, kültürel, ekonomik faktörler ve yoksulluk ve işsizlik gibi faktörlerin de etkisi yadsınamaz. Ayrıca, şiddetin birey ve topluluk ilişkilerindeki ani gerginliklerle ortaya çıkan savaş ve terör eylemlerinde de ortaya çıktığı görölmektedir (Moses, 2014).

Psikolojik yaklaşımda, suç ve şiddet eğilimleri psikopatolojik nedenlere indirgenmiştir ve sorun tamamen bireyseldir. Bu yaklaşım diğer yaklaşımları reddetmemekte ancak bu eğilimleri, bireyin yerleşik yapısında ele almaktadır. Bu kurama göre "id" yani dürtüler ne kadar bastırılırsa kontrol de o kadar zorlaşacaktır (Trajanowitz ve Marash, 1983; akt. Kaner 1992).

Westley, şiddeti kabullenmenin şiddeti artırdığını öne sürmektedir. Arlow ise, katillerin bile öldürme motivasyonlarının kurbanların ölümleri hak ettiği ve öldürmenin doğru bir davranış olduğu inancı üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, insanlar şiddet eylemini haklı temellere oturtma ve bu konuda destek alma, onaylanma ihtiyaçı hissetmektedir. Tam da bu nedenle ideolojilerin tetikleyici niteliği önemli bir noktadır. Böyle unsurlar, aslında normalde asla yapılmayacağı düşünölen davranışın bir görev veya hoşgörü altyapısı ile kolaylıkla yapılabileceğine işaret edilmektedir. Bunun en belirgin örneğine, "asker" kimliğinde öldürme güdüsünün beslenmesi gösterilebilir. Freud, benlik şekillendirilmesinde ordu ve kilise gibi kurumların önemine değinmiş ve benzer şekilde ideolojik baskıların aynı sonuçları

doğurabileceğini ortaya koymuştur (Moses, 2014). Bu bağlamda şiddetle ilgili kaygı, uzaklık ve farklılık özellikleri arttıkça azalmaktadır. Askerlerin ideolojik olarak düşmanlarını kendilerine uzak ve kendilerinden farklı olarak görmeleri üzerine eğitilmesi öldürme eylemini daha rahat ve hatta hevesle yapabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla ideoloji; hem toplumsal hem de bireysel şiddet ile ilgili kaygıları, ötekileştirme yöntemiyle azaltmakta ve şekillendirebilmektedir (Bernstein vd., 2009).

Psikanalitik yaklaşımın temsilcilerinden Freud, şiddet eğilimlerinin nedenini cinsel dürtülere ve egoya bağlamış; çocuğun gelişim sürecinde şiddet ve sadizmin yerleşmeye başladığını ileri sürmüştür (Freud, 1993. akt. Güleç vd., 2012).

Fromm (1979/1990); şiddetin en normal ve hastaliksız biçiminin oyunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Çünkü burada şiddet, yıkıcılık ve nefretin bir ürünü değil, yalnızca bir yetenek gösterisidir ve amacı öldürmek değildir (Fromm, 1979/1990).

Psikolojik yaklaşımlar da sorunu yalnızca bireyde ve onun psikolojik hasarlarında aradığı için sosyologlar tarafından, şiddet olgusunu açıklamakta yetersiz görülmektedir.

1.3.5. Psikososyal Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre, çocukluk çağında fiziksel ya da cinsel istismara uğramış veya aile içi şiddete tanıklık etmiş, erken yaşta ebeveyn kaybı yaşamış bireylerde şiddet davranışı görülmektedir. Bu süreçte yaşadığı temel zorluklar sosyal kontrolün de bozulmasına neden olarak bireyleri şiddete yöneltmektedir. Benzer şekilde ekonomik zorluklar da bireyi şiddete itebilmektedir. "Çete alt kültürü, madde kullanımını arttırması dışında artmış şiddet davranışına ve silah kullanımına da neden olmaktadır" (Lewis, 2005 akt. Güleç vd., 2012: 119). Psikososyal yaklaşımın, diğer yaklaşımlara göre sosyolojik yaklaşımlara daha yakın olduğu söylenebilir.

1.3.6. Sosyolojik Yaklaşımlar

Suçluluk ve şiddet eğilimlerinin kaynağı konusunda sosyolojinin toplumsal bağlamda birçok dinamiği bir arada ele aldığı söylenebilir. Sosyologlara göre şiddetin birçok kaynağı olabilir. Sosyolojik suç kuramları çerçevesinde bakıldığında; sosyal yapı yaklaşımında suç ve şiddetin alt sınıfın bir ürünü olduğu belirtilirken; sosyal süreç yaklaşımında herhangi bir sınıfın belirli bir sorun yaratacak süreçte suç ve şiddet eğilimi gösterebileceği savunulmuştur. Yine sosyolojik suç kuramları içerisindeki sosyal tepki kuramları suçun, eşitsizlikler, iktidara veya belirli bir zümreye tepki boyutunda ortaya çıktığını öne sürmektedir (Kaner, 1992).

Şiddet konusunda modernist sayılabilecek bir teori ise Elias tarafından ortaya atılmıştır. Elias'ın yaklaşımı olan uygarlaşma yaklaşımına göre, toplumun modernleşmesiyle şiddet olayları arasında ilişki bulunmaktadır. Elias'a göre; toplum ne kadar modernleşirse ekonomik güç ve refah artacak, toplumda yaşanan şiddet olayları da azalacaktır. Bu bağlamda modernleşme, şiddet olgusunun çözümüdür (Kızmaz, 2013).

Şiddet olgusuna siyasal bir boyut katan Hannah Arendt'in şiddet üzerine çalışmaları bu alanda önem taşımaktadır. Çünkü Arendt'e göre şiddet, içinde bir keyfilik unsuru barındırmaktadır. Arendt'e göre (1970/2014) şiddet, sayılara ya da görüşlere değil, kullanılan araçlara dayanmaktadır. En güçlü şiddet araçları da devletin otoritesindedir. Arendt,

- . "şiddetin bir nedeni olabileceğini; ancak şiddetin hiçbir zaman yasal sayılamayacağını,
- . meşru savunma durumunda şiddet kullanılmasını tartışmaya açmadığını;
- . siyasal açıdan bakıldığında, kuvvet kullanımı ve şiddetin aynı şey olmadığını söylenmesinin yeterli olmayacağını;
- . şiddet istismarı ile kuvvet kullanımının karşıt kavramlar olduğunu;
- . bunlardan birinin tam anlamıyla egemen olduğu yerde, diğerinin yok olduğunu;
- . kuvvet zayıfladığı zaman şiddetin meydana çıktığını,

- . şiddetin kuvveti yok edebildiğini, ama yaratamadığını" belirtmektedir (Arendt, 1970: 46,52,56).

Şiddet olgusu gün geçtikçe yaşamın içerisinde daha çok yer almaktadır. Bu denli bir yoğunluk, şiddetin kanıksanmasına yok açtığı gibi, şiddet davranışını bir sorun çözme aracına da dönüştürmektedir. Böylece, şiddetin birçok boyutunun kullanılması ve günlük yaşamda karşılaşılmaması kaçınılmaz hale gelmiştir (Koçöz, 2011). Bu bağlamda, şiddet davranışına verilen tepkiler de önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİRCİ KALMA ETKİSİ

Sosyal psikolojide şiddete şahit olunduğunda verilen tepkiler üzerinden farklı bir kavram geliştirilmiştir. Seyirci Kalma Etkisi (Bystander effect) olarak bilinen bu kavram; insanların acil bir durum gördüklerinde olaya seyirci kalmasına, müdahale etmemesine işaret etmektedir. Çalışmalar, olaya tanık olan kişi sayısı arttıkça müdahale olasılığının azaldığına dikkat çekmektedir. Bu noktada seyirci kalma etkisi kavramının ortaya çıkmasına kaynak olan olay ve konu üzerine yaklaşımlar ve deneyleri irdelemek faydalı olacaktır.

2.1. Kitty Genovese Cinayeti

1964'te New York'ta bir kadın cinayeti gündeme oturmuştur. 13 Mart sabahı saat 3.00'te 28 yaşındaki Catherine Susan Genovese isimli bir kadın Winston Moseley adında bir saldırgan tarafından tecavüz edilmiş ve öldürülmüştür. Bu trajik olayın ardından saldırı esnasında olaya tanık olan ve yardım çığlıklarını duyan 38 görgü tanığı bulunduğu ancak kimsenin hiçbir şekilde hiçbir müdahalede bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Yarım saatlik bir süre zarfı içerisinde katilin 3 kez saldırıda bulunduğu ve son saldırının da kadının ölümüne yol açtığı basına yansımıştır (Küçükşenel ve Urhan, 2013; Takooshian, 2014).

Kitty Genovese'in acımasız tecavüz ve cinayeti, sosyal psikoloji literatüründe önemli bir yere sahiptir. 38 tanığın neden ona yardım edemediğini açıklamak amacıyla, sosyal psikologlar, insanların bu gibi durumlarda neden araya girmediği sorusuna büyük önem vermişlerdir (Levine, Cassidy, Brazier ve Reicher, 2002).

Görgü tanıklarının eylemsizliğinin açıklanamaz niteliği, New York Times Editörü A. M. Rosenthal'ın oldukça önemli kitabı "Thirty-eight Witnesses"a (Otuz sekiz Tanık) kaynaklık etmiştir. Rosenthal kitabında, davranış bilimcilerden insanların

neden mağdur birine yardım ettiğini ya da etmediğini açıklamalarını istemiş, fakat kanıta dayalı hiçbir cevap alamamıştır. Ancak durumun ironik kısmı, katilin yakalandıktan sonra bu kadar tanığın önünde saldırıda bulunabilme cesaretine dair verdiği yanıttır. Katil sakin bir şekilde “Hiçbir şey yapmayacaklarını biliyordum, insanlar asla yapmaz” demiştir (Seedman & Hellman, 1974, s.100 akt. Takooshian, 2014: 34).

Tüm bunların yanında ilerleyen yıllarda, Genovese davasıyla ilgili görgü tanığı eylemsizliği konusunun gerçekliği ve doğruluğu hakkında tereddütler gündeme gelmiştir. Kitty’nin komşularından hiçbirinin fiziksel olarak olaya şahit olmadıkları ve tanık olan birkaç kişinin de polise haber verdikleri iddialarıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu trajik olay, birçok sosyal psikoloji ders kitabında ve sosyal davranış modellerinin incelendiği lisans programlarında yer almaktadır (Warren ve Palmer, 2008).

Takooshian (2014), Genovese trajedisi ve bugünkü toplum için ahlaki sonuçları hakkında en az dört ironi olduğuna işaret etmektedir:

1. Bilinen henüz bilinmiyor.

Kitty, dünya çapında bir simge haline gelmiş ve mağdur birine her zaman görgü tanıkları tarafından yardım edilmediği gerçeğini ortaya koymuştur. Dahası, gazeteciler ve bilim insanları yıllardır Kitty’nin yaşamının son dakikalarını özenle incelemişlerdir. Ancak, hakkında fazla bir şey bilinmemekte ve trajedisi hakkında sürekli yeni gerçekler/iddialar ortaya çıkmaktadır. 2014’te aynı dava incelenmiş ve önemli ölçüde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yaşadığı 28 yıla dair hiçbir şey bilinmeyen genç kadının hayatı hakkındaki ilk biyografinin 50 yıl sonra yayınlanması ironiktir.

2. Yaygın ama yine de benzersiz.

1964’te yayınlanan “*Thirty-eight witnesses*” sayesinde, Genovese trajedisinin muhtemelen her gün gerçekleşen bir olay olduğu ve pasif görgü tanıklarının önünde saldırıya uğrayan insanlar olduğu gün yüzüne çıkmıştır. Davranış bilimi alanında; 1984 "New Bedford bar-oda tecavüzü" ve 2010 yılında New York, Jamaika'da evsiz Hugo Tale-Yax'ın nedensiz ölümü gibi, görgü tanıklarının müdahalesizliğine işaret

eden “Genovese sendromu” örnekleri tespit edilmiştir. Takooshian (2014: 35-36) bu örnekleri şu şekilde sıralamaktadır:

1965: 17 yaşındaki Andrew Mormille Brooklyn’de bir metro istasyonunda iki genç tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

1978: Bir hastane çalışanı olan Anne Bonnie Bush Manhattan’da onu soymaya çalışan biri tarafından öldürülmüştür.

1992: Madison’da 12 yaşındaki Shanda Sharer okul arkadaşları tarafından vahşice öldürülmüştür.

1993: Liverpool’da annesiyle alışveriş merkezinde bulunan, 2 yaşındaki James Patrick Bulger, 10 yaşındaki iki çocuk tarafından öldürülmüştür.

2006: Faslı bir Yahudi olan Ilan Halimi Fransa’da Gang of Barbarians adındaki bir çete tarafından kaçırılarak öldürülmüştür.

2008: 78 yaşındaki Angel Arce Torres’a Hartford’da işlek bir caddede bir araba çarpmış ve kaçmıştır, tanık olan kimsenin müdahalede bulunmaması sonucu hayatını kaybetmiştir.

2008: 49 yaşındaki Esmine Green Brooklyn’deki Kings County Memorial Hastanesinde bekleme odasında sandalyesinden düşmüş ve yaklaşık bir saat boyunca kimsenin müdahalede bulunmamasından dolayı hayatını kaybetmiştir.

2008: California’da 2 yaşındaki Axel Casian babası tarafından sokak ortasında öldürülmüştür.

2011: Bethesda’da bir mağaza çalışanı olan Jayna Murray bir iş arkadaşı tarafından öldürülmüştür.

2011: 53 yaşındaki Raymond Zack California’da açık denizde müdahalenin gecikmesinden dolayı boğularak hayatını kaybetmiştir.

2011: Çin’de işlek bir caddede bir kamyon şoförünün vurup kaçtığı 2 yaşındaki Wang Yue hayatını kaybetmiştir.

Tüm bu yaşanan örneklerin yanında yine de Genovese saldırısı birçok yönden benzersin kalmaktadır. Öncelikle Kitty, ünlü olmayan ve katilinden daha iyi tanınan bir cinayet kurbanıdır. Ayrıca, uluslararası bir halk simgesine de dönüşmüştür. Ancak ne yazık ki, yaşadığı 28 yıl ile değil, hayatının son 28 dakikasıyla tanınmıştır.

3. Davranış Bilimleri.

Altmışlı yıllarda yaşanan Genovese trajedisi, New York'taki üç ayrı psikoloji bilimcisini, yeni ve veri tabanlı uzmanlık alanları araştırmaları için harekete geçirmiştir:

- ✓ Stanley Milgram, alan deneylerini kullanarak şehir hayatının birey üzerindeki etkisi üzerine araştırmalar yapmış ve bugünkü “kentsel psikoloji” alanını ortaya çıkarmıştır.
- ✓ Harry Kaufmann, anketler kullanarak hukukun ahlaki muhakeme üzerindeki etkisine yoğunlaşmış ve şimdiki “bilişsel psikoloji”nin temellerini atmıştır.
- ✓ Latane ve Darley, “sosyal davranış” olarak bilinen davranışları incelemek için laboratuvar deneyleri kullanmıştır.
- ✓ Philip Zimbardo ise; yaptığı çalışmalarda “kahramanlık” üzerine araştırmalar yaparak veriye dayalı yöntemler geliştirmiştir.

4. Yaşananların gerçekliği sorgulanmıştır.

Genovese cinayetindeki görgü tanıklarının sayısı ve davranışları hakkındaki gerçeklere şüpheyle yaklaşılmıştır. Çünkü, haberlerde yer alan raporlar zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Sonuç olarak, bu gerçeklik ne olursa olsun genç kadın, olaya seyirci kalan tanıkların müdahalesizliği nedeniyle yaşamını yitirmiştir.

Tüm bunlar davranış bilimcilerini, seyirci müdahalesizliği dinamiklerini ve insanların bu konudaki motivasyonlarını araştırmaya teşvik etmiştir. Ancak, yine de yıllar geçse de benzer trajediler yaşanmakta ve seyirci kalma etkisi geçerliliğini korumaktadır (Takooshian, 2014: 35-36).

Genovese cinayeti üzerine, insanların acil olaylara müdahale etmemesinin nedenleri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. İlk bilimsel araştırmalar da New York Üniversitesi'nden M. Darley ve Columbia Üniversitesi'nden Latane'e aittir. 1969'de yazdıkları "Acil Durumlarda Görgü Tanıklarının Müdahalesi: Sorumluluğun Dağılımı" makalesinde; acil durum anında görgü tanığı olanların müdahale davranışları üzerine odaklanmışlardır. Acil bir durum anında, olaya tanık olan kişilerin sayısı birden fazlaysa müdahale ya da yardım davranışı değişmektedir. Olaya tanık olan tek bir kişiye kendi inisiyatifiyle hareket edebilmekte ama tanık olan birden fazla kişi varsa bu sorumluluğu diğer kişilerden beklemektedir. Bu eylemsizlik durumu da müdahale etmek için gönüllü bir kişinin çıkmasını geciktirmektedir. Hatta müdahale etme ve etmeme ikileminde kalan kişilerin diğer kişilerin mevcudiyetini fark etmesiyle; zaten başkalarının yardım edebileceğini ya da etmiş olacağını düşünme eğilimine girdiği ve eylemsiz kaldığı fark edilmiştir. Böylelikle kimse kendini tam olarak sorumlu hissetmemekte ve sorumluluk dağılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte ortaya çıkan 'seyirci kalma etkisi' ya da 'görgü tanıklarının etkisi' konusu sosyal psikologlar tarafından uzun yıllar incelenmiştir (Küçükşenel ve Urhan, 2013: 650-653).

Cinayet üzerine gündeme gelen konular seyirci müdahalesizliği üzerine çalışmalar yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda "sorumluluk dağılımı", "çoğulcu cehalet", "seyirci engellenmesi" gibi kavramlar ortaya atılmıştır. Bazı psikolojik süreçlere işaret eden bu kavramlar, bireysel karar verme davranışının, bireylerin sosyal dünya içerisindeyken farklı ve olumsuz yönde işlediğini göstermeye çalışmıştır. Bireyler böyle anlarda, olay esnasında yanlarında ne kadar fazla görgü tanığı varsa olaya o kadar az müdahale etme eğilimindedir. Ters durumda, yani başkalarının varlığı olmadığı anlarda ise müdahale oranının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, aslında görgü tanıklarının sayıca fazla olmasının yardım etme davranışındaki etkisinin olumsuz bir resmini çizmektedir. Ancak bu durum farklı bir açıdan değerlendirildiğinde eksik ya da iki türlü de etki yaratabileceği hususunda soru işaretleri yaratmaktadır (Levine ve Cassidy, 2009).

2.2. Seyirci Kalma Etkisi Tanımı

Bir önceki bölümde de yer verildiği üzere, 1964 yılında New York'ta yaşanan Kitty Genovese cinayeti sonrası, sosyal psikoloji acil müdahale konusundaki araştırmalara ağırlık vermiştir. Yaşanan vahşi olayda 38 kişinin apartman pencerelerinden olaya tanıklık ederken yardım etmek için hiçbir girişimde bulunmamaları, böyle durumlarda olaya tanık olan kişilerin davranışlarının açıklanması adına önemli bir konu olmuştur. Araştırmalar en başından beri, müdahale gerektiren böyle acil durumlarda bireylerin bazen neden yardım etmediği ya da edemediği sorusu üzerine gelişmiştir. Ulaşılan sonuçlar, insanların başka görgü tanıklarının da bulunmasından dolayı olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur (Levine ve Cassidy, 2009).

Seyirci kalma etkisi; pasif seyirciler kritik bir durumda bulunduğunda, bireyin yardım etme olasılığının azaldığına karşılık gelmektedir. Bu etkinin örneklerinin görüldüğü pek çok olay yaşanmaktadır. 1964 yılında Kitty Genovese, New York Queens'te tecavüze uğramış ve öldürülmüştür. Son ana kadar görgü tanıklarının hiçbiri olaya müdahale etmemiştir.

Daha yakın dönemde ise 2009 yılında Dominik Brunner, genç suçlular tarafından saldırıya uğrayan çocuklara yardım ettikten sonra, 18 yaşındaki iki çocuk tarafından Almanya'da bir tren istasyonunda öldürülmüştür. Yine benzer şekilde yoldan geçen bazı kişiler cinayete tanık olmuş ancak kimse fiziksel olarak bir müdahalede bulunmamıştır (Fischer vd., 2011).

İnsanların şiddet davranışına tanık olduğunda nasıl tepki verdiği konusu, sosyal psikolojide önemli bir yere sahiptir. Bu durum, birisinin saldırıya uğradığına tanık olduğunda, bireylerin önce kendi güvenliğini düşünme eğiliminden kaynaklı doğrudan müdahale etmekten kaçınması olarak ifade edilebilir. Yine de mutlaka bazı görgü tanıklarının bir şekilde, örneğin polise haber vererek, mağdura yardım edeceği varsayılmaktadır. Ancak, Genovese cinayeti bu varsayımın sorgulanmasına neden olmuştur. Cinayetin ardından, görgü tanıklarının kayıtsızlığı konusundaki egemen görüş; büyük kentlerde yaşamının insani duyguları körelttiği ve acil durumlara karşı istemsiz bir kayıtsızlık, umarsızlık yarattığı üzerinedir (Elster, 2007).

Bu noktada bireysellik algısının yok olması ve sorumluluğun dağılmasının bir sonucu olarak bireylerin yardım ve müdahale davranışlarında azalma gözlemlenmektedir. Genovese olayı, bireysel sorumluluğun dağılması sonucu yardım davranışı görülmemesi ve eylemsizlik durumuna en önemli örnektir. Seyirci kalma etkisi (bystander effect) bu nedenle Genovese Sendromu olarak da anılmaktadır. Bu etki; kritik durumlarda bireylerin duruma müdahale etmemesi, olaya seyirci kalması olarak tanımlanabilir. Bu aşamada da yardıma karar verme psikolojisinin aşamalarından en önemlisi kişisel sorumluluk alıp almama basamağı olarak nitelendirilmektedir. (Abayhan, 2016).

Seyirci, bir olaya tanık olan, ancak doğrudan olaya dahil olmayan kişidir. Bu noktada iki tip seyirci davranışından söz etmek mümkündür: Prososyal ve pasif davranışlar. Prososyal davranış; genellikle bireylerin gönüllü olarak, bir karşılık beklemeden, kendi inisiyatifleriyle, karşılarındakilere yarar sağlamak için yaptıkları davranışlardır. Çoğunlukla yardım davranışında sergilenen prososyal davranış; empati, sorumluluk üstlenme ve öz-değer temelleri üzerine kurulmaktadır (Karadağ ve Mutağçılar, 2009: 52-56)

Bu doğrultuda, prososyal seyircilerin, bir fail ve mağdur arasında sorunlu bir olaya tanık olduklarında müdahale ettikleri, pasif seyircilerin ise hiçbir şey yapmadıkları söylenebilir. Bu temelden yola çıkarak psikoloji ve kriminoloji alanlarında yapılan çalışmalar sonucu Seyirci Bystander) Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori, seyirci müdahalesi veya müdahalesizliği altında yatan motivasyonları araştırmaktadır (Fenton, Mott, McCartan ve Rumney, 2016).

Çevrede acil bir durum gerçekleşirken olaya tanık olan, gören ya da duyan ancak duruma kayıtsız kalan müdahale etmeyen bireyler “seyirci” olarak nitelendirilmektedir. Bu müdahalesizliğin diğer bireyleri de etkilemesi ve onları da müdahalesizliğe itmesi, seyirci kalmalarına neden olması durumu ise “seyirci etkisi” olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda seyirci rolleri temel olarak yapıcı ve yıkıcı olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Detaylı şekilde ise;

- “kışkırtan,
- manipüle eden,
- işbirlikçi,
- sessiz,
- kaçınan,
- kolaylaştırıcı,
- müdahale eden,
- savunan,
- empati kuran,
- destek veren ve
- zarar gören” şeklinde sıralanmaktadır.

Seyirci etkisi kavramında, başkalarının bulunduğu ortamlarda bireylerin yardım ve müdahale davranışı gösterme olasılığının daha az olduğu ifade edilmektedir. Böyle durumlarda müdahale davranışı ile seyirci sayısı arasında ters orantı olduğu, diğer görgü tanıklarının müdahale davranışı göstermemesi durumunda bireysel sorumluluğun da azaldığı ve yardım etme olasılığının düştüğü ortaya çıkmıştır (Özdevecioğlu, Kaya ve Dedeoğlu, 2013: 29).

Bu bağlamda seyirci kalma etkisi, bireyin acil bir durumda görgü tanıkları sayısına bağlı olarak müdahale etme olasılığının değiştiğine işaret eden bir kavramdır. Genovese cinayetinden sonraki ilk araştırmalar, acil durumlarda bireyin kendisi dışında başka görgü tanıklarının mevcudiyetini algılaması durumunda olaya müdahale etme ihtimalinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma katılımcıları;

- etkisiz bir yardım teklifi ederlerse itibarlarının düşebileceğini,
- başkalarının yardım etme konusunda daha yetkin olabileceğini,

- edilen müdahalenin durumu daha da kötüleştirebileceğini ya da
- diğer görgü tanıkları yardım girişiminde bulunmadığı için zaten müdahaleye gerek olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir (King, Warren ve Palmer, 2008).

Seyirci etkisinin boyutları şu şekilde sıralanabilir:

- İzleme boyutunda; birey olaya ilgisiz kalmakta, başkalarının müdahale edebileceğini düşünmekte, diğer görgü tanıkları gibi kendisinin de izlemesinin yeterli olacağını düşünmektedir. Bu boyutta seyirci etkisi oldukça belirgindir.
- Cesaretlendirme boyutunda; bireysel ve etkilenecek müdahale olasılığının azalmasının yanında, yaşanan olumsuzluğun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.
- Koruma boyutunda; birey diğer seyircilere rağmen olayın sonlanmasını istemekte, mağduru koruma eğilimindedir.
- Yetkililerden yardım isteme boyutunda ise; yine birey korumacı davranmakta, olayı sonlandırmaya çalışmakta ve diğer seyircilerden etkilenmemektedir.

Seyirci etkisi çalışmalarında ilk boyut üzerinden hareket edilmektedir. Ancak bu konuda kişinin bireysel sorumluluk duygusu, özellikleri, mağdura yakınlık derecesi, aciliyet algısı gibi dinamiklerin de etkili olduğu dikkat çekmektedir (Özdevecioğlu vd., 2013: 29-30).

Seyirci kalma etkisinin; okullarda, çevrimiçi ortamlarda zorbalık, kolaj kampüslerinde cinsel istismar ve işyerlerinde taciz gibi sosyal karmaşık sorunlara yol açması nedeniyle önerilen müdahale stratejileri bulunmaktadır. Bu stratejiler seyirci/görgü tanığı müdahalesi (bystander intervention) olarak tanımlanmaktadır. Adından da anlaşıldığı üzere bu girişimler, seyirci/görgü tanığı müdahalesi stratejileri; bu tür saldırılara tanık olan bireyleri, müdahale etme ya da yardım etme davranışı sergileme konusunda aktif, mücadeleci bir yaklaşım benimsemeye teşvik etmektedir. Örneğin öğrenciler;

- başka bir öğrencinin bir web sitesinde gördüğü zorbalık görüntülerinde,

- sarhoş bir kadın öğrencinin erkek arkadaşı tarafından yatak odasına yönlendirildiğine şahit olunduğunda ya da,
- cinsiyetçi veya ırkçı bir şakaya kulak misafiri olunması gibi durumlarda, durumun artmasını önlemek için müdahale etmek veya meydana geldikten sonra olayı rapor etmeye teşvik edilmektedir.

Görgü tanığı müdahalelerinin bu zararlarla mücadele edebileceği inancı o kadar güçlüdür ki, bazı durumlarda seyirci müdahalesi girişimlerinin uygulanması yasal olarak zorunlu hale getirilmiştir. Ancak bunun yanı sıra ironiktir ki; kanunlar seyirci müdahale girişimlerinin uygulanmasını zorunlu kılmaya başladığından beri, seyirci müdahalesinin başarılı olmasına engel teşkil etmiştir. Bunun nedeni ilk olarak; seyirci müdahale programlarının bir müdahale normu oluşturması ve çoğu zaman yasal normların müdahaleyi desteklememesidir; sonuç da eylemsizliğe yol açmaktadır. İkinci olarak ise; seyircinin çevresindeki kurum ve kuruluşların yasal sorumluluk eksikliğinin, dolaylı olarak kişiyi müdahaleye teşvik etmeme sorunudur. Son olarak; müdahale edildiğinde ortaya çıkacak sorumluluğa ilişkin algılanan sorumluluk riski birçok izleyiciyi hareketsiz kılar. Bu bağlamda, yasal normlar da doğru bir biçimde düzenlenmediği müddetçe, görgü tanığı/seyirci müdahalesinin sosyal sorunlarda başarılı olması olası değildir (Swan, 2015).

Seyirci davranışını anlamaya yönelik ilk kuramsal çerçeve Latane ve Darley tarafından çizilmiştir. Bu noktada seyirci kalma etkisi ile ilgili çalışmalara ve yaklaşımlara değinmek yerinde olacaktır.

2.3. Seyirci Kalma Etkisi ile İlgili Deneyler ve Yaklaşımlar

Kitty Genovese'nin trajik ölümünden sonra, Latane ve Darley, insanları yardım etmekten alıkoyan sosyal psikolojik koşulları araştırmaya başlamıştır. Onların etkili araştırma programı, çeşitli önemli ampirik ve teorik görüşler ortaya koymuştur. Hepsinden önemlisi çalışmaları, seyirci kalma etkisinin birçok deneysel ve saha koşulunda meydana gelen sağlam bir fenomen olduğunu göstermiştir (Fischer vd., 2011).

2.3.1. Klasik Yaklaşımlar: Latane ve Darley

Bazen şiddet davranışına karşı verilen tepkilerin altında farklı nedenler yatması mümkündür. Birisinin saldırıya uğradığına şahit olunduğunda, insanlar kendi güvenliği konusunda endişelenerek doğrudan müdahaleden kaçınabilirler. Latane ve Darley, seyirci etkisi konusunda bir başka dinamik daha öne sürmüşlerdir. Bu da büyük şehirlerde yaşamının insanları kayıtsızlığa ve müdahalesizliğe ittiğidir.

Gözlemciler burada suçlamayı New York ve New Yorklulara yöneltmiştir. Buna göre görüş; daha ufak bir yerde yaşayan ve birbirini daha çok önemseyen insanların böyle bir durumda mutlaka müdahale edeceğidir. Ancak Latane ve Darley, bu konuya farklı bir kapı aralamıştır. Onlar New Yorkluların kayıtsızlığını incelemek yerine, görgü tanıklarının sosyal durumunu incelemeye yönelmeyi daha anlamlı bulmuşlardır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 78).

Seyirci kalma etkisi ile ilgili Latane ve Darley tarafından etkili bir araştırma programı yürütülmüş ve yaratılan deneysel ortamlar seyirci etkisinin varlığına dair güçlü kanıtlar sunmuştur. Bu noktada, acil duruma tanık olan kişi sayısı ile müdahale etme olasılığı arasında bir ilişki kurmaya karar vermişlerdir. Latane ve Darley aynı zamanda, şiddet içerikli suçlarla ilgili haberleri tarayarak görgü tanıklarının ve müdahale edenlerin sayısını karşılaştırmışlardır. Araştırmalar hem teorik hem de pratik anlamda, seyirci etkisi ve yardım etme davranışı ilişkisini anlamak adına önemli bir rol oynamıştır (Fischer vd., 2011; Aronson vd., 2012: 78).

Seyirci kalma etkisi araştırması, insanların mağdurlara acil durumlarda her zaman yardımcı olmadıklarını ve diğer kişilerin fiziksel varlığı arttıkça her kişinin yardım etme olasılığının azaldığını göstermektedir. Darley ve Latane'in (1968) sorumluluk hesaplarının dağılımı çalışması; bir grupta olmanın, bir kişinin yardım almak veya harekete geçmek için daha az sorumlu olduğu hissine yol açtığını ve bu durumda azalan sorumluluk veya hesap verebilirlik duygusunun eylemsizliğe yol açtığını açıklamaktadır. Bu bağlamda; bir grup içinde olduğu psikolojisinin başlaması, insanların yardımcı olma ihtimalinin düşük olduğu bir içsel ilgisizliğe yol açmaktadır.

İçsel ipuçları da hesap verilemezliği ön plana çıkararak müdahale duygusunu bastırmaktadır (Garcia, Weaver, Moskowitz ve Darley, 2002).

Latane ve Darley 1970’de seyirci kalma etkisini açıklamak için beş aşamalı bir psikolojik süreç modeli önermiştir.

Müdahalenin gerçekleşmesi için seyircinin (görgü tanığının);

1. Kritik bir durumu fark etmesi,
2. Durumu, acil olarak nitelendirmesi,
3. Kişisel sorumluluk duygusu geliştirmesi,
4. Kendisinin müdahale için (başarılı olmak için) gerekli becerilere sahip olduğuna inanması,
5. Yardımcı olmak için bilinçli bir karara varması gerekmektedir (Fischer vd., 2011).

Deney: Müdahale Davranışı Üzerinde Grubun Etkisi

Latane ve Darley (1968) “Group Inhibition Of Bystander Intervention in Emergencies” çalışmasında yaptıkları bir deneyle; acil bir durumda diğer görgü tanıklarının, yani içinde bulunulan grubun pasif tepkilerinin seyirci müdahalesini etkileyeceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Diğer kişilerin pasif tepkileriyle karşı karşıya kalan bir bireyin onlardan etkileneceğini ve bu nedenle harekete geçme ihtimalinin yalnız olduğundan daha az olacağı öngörüsüyle yola çıkmışlardır. Bu amaçla, Columbia Üniversitesi kampüs konutlarında yaşayan bir grup erkek öğrenci, ‘bir şehir üniversitesinde yaşamakla ilgili bazı problemleri tartışmak’ için görüşmeye davet edilmiştir. Örneklemin özneleri, lisansüstü ve lisans öğrencileri olarak belirlenmiştir. Öğrencilere telefonla ulaşılmış ve onlar da görüşme için gönüllü olmuştur. Öğrenciler görüşmeye geldiklerinde bir sekreter tarafından önden bir anket doldurulmak üzere bekleme odasına yönlendirilmişlerdir. Katılımcıların acil durum algısı ve müdahale davranışlarını ölçmek için üç koşul kurgulanmıştır. Bunlardan ilkinde, denek bekleme salonunda yalnız başınadır. İkinci koşulda ise denek, pasif

duran iki kişilik bir kontrol grubu eşliğinde bekleme salonunda anket doldurmaktadır. Üçüncü koşulda da tamamen deneklerden oluşan 3 kişilik bir grup bekleme salonunda bulunmaktadır. Bu üç koşulda da bekleme salonuna havalandırma deliğinden görülebilecek yoğunlukta ve belirli aralıklarla duman verilmektedir.

- Deneklerin yalnız olduğu ilk koşulda, dumanı fark eden katılımcılar bu durumu acil bir durum olarak algılamış ve hızlıca görevliye bildirmişlerdir; duman devam ettikçe de görevliye tekrar tekrar uyarılarda bulunmuşlardır.
- Deneklerin deneyden haberi olan ancak olaya tepkisiz kalan diğer iki kişiyle birlikte (kontrol grubu) kurgulandığı koşulda, denekler durumu acil olarak değerlendirmemiş, dumanı sadece eliyle uzaklaştırmaya çalışmışlar, anketi doldurmaya devam etmişlerdir. 6 dakika boyunca herhangi bir müdahalede bulunulmadığı için de deney sonlandırılmıştır.
- Deneyden habersiz üç katılımcının bulunduğu koşulda ise, durumun aciliyet algısı ile ilgili bir fikir birliği yapılmamıştır. Ancak deneklerden birinin bir süre sonra dumandan rahatsız olup durumu görevliye bildirmesinin ardından, diğer iki denekte de bir rahatlama gözlemlenmiştir. Bu koşulda olayın acil algılanması ve görevliye bildirilme süresinin ilk koşuldan daha uzun olduğu fark edilmiştir.

Latane ve Darley'in (1968) yaptığı bu deneyin sonucunda; kişilerin olay esnasında yalnız olduklarında durumu acil algılama ve doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etme davranışının daha hızlı olduğu ortaya çıkmıştır. Olaya tepki süreci; durumu anlama, durumun acil olup olmadığını algılama, en sonunda da duruma müdahale etme kararı ve uygulama sırasıyla gerçekleşmektedir. Ancak bu basamakların herhangi bir aşamasında denek yetersiz kalabilmektedir. Bu deneyde öncelikli amaç, ikinci basamak olan durumun tehlikeli ya da olağan dışı bir durum olup olmadığını algılama aşamasının önemini vurgulamaktır. Acil bir durumla karşılaştığında denek diğer bireylerin tepkisizliğinden etkilenerek durumu olağan değerlendirebilir ve bir sonraki aşamaya geçemeyebilir. İki pasif katılımcı (kontrol grubu) ile oluşturulan kurguda bu durum, denneğin diğer iki bireyden etkilenerek olayı tehlikeli olarak algılamaması ve tepki vermemesi olarak sonuçlanmıştır. Diğer üç denekli kurguda da duruma tepki verilmesi, ilk koşuldaki tekil denneğin tepkisinden

daha uzun sürmüştür. Böylelikle Latane ve Darley'in öngörüsü doğrulanmıştır. Bireyler tek başına olduklarında durumu daha hızlı algılamakta, acil olarak değerlendirmekte ve tepki vermektedir. Ancak tepkisiz tanıkların bulunduğu yerde tepki verme olasılığı azalmaktadır. Kararsız bir grup içerisindeyse de müdahalenin gerçekleşmeme ya da müdahale davranışının gecikmesi sonucu ile karşılaşmaktadır (Latané ve Darley, 1968).

Latané ve Darley aynı zamanda, yaptığı çalışmalarla önerdiği beş aşamalı psikolojik dizinin tamamlanmasını engelleyebilecek üç farklı psikolojik süreç tanımlamıştır:

- İlk süreç, sorumluluk dağılımıdır. Bu kavram; yardım etmek için kişisel sorumluluğu sübjektif olarak bölme eğilimine işaret eder. Yani; ne kadar çok seyirci olursa, her bir seyircinin hissedeceği kişisel sorumluluk o kadar azalır. Aynı şekilde, herhangi bir müdahale olmadığı zamanlarda da her bir seyirci kendini yalnızca kurbanın mağduriyetinin bir kısmından sorumlu hissedecektir.
- İkinci süreç ise değerlendirme endişesidir. Bu da; halka açık davranırken başkaları tarafından yargılanma korkusu anlamına gelir. Başka bir deyişle, bireyler gözlemlendiklerinde hata yapmaktan veya yetersiz davranmaktan korkarlar, bu da kritik durumlarda onları müdahaleye daha isteksiz hale getirir.
- Üçüncü süreç, çoğulcu cehalettir. Bu, belirsiz bir durumu tanımlarken başkalarının gözlemlenebilir tepkilerine güvenme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Hiç kimse bir müdahalede bulunmadığında maksimum seyirci kalma etkisi ortaya çıkar; çünkü herkes diğerlerinin durumu acil algılamadığına inanır. (Fischer vd., 2011: 518)

Darley, Teger ve Lewis (1973) ile başlayan klasik seyirci kalma etkisi çalışmaları, görgü tanıklarının mutlaka yardım davranışını etkileyeceğini öne sürmüştür. Bu noktada başkalarının varlığının etkisi, bireylerin yalnızmış gibi davranışıyla sonuçlanmaktadır. Sorumluluk dağılımı araştırmaları, insan sayısı arttıkça yardım ve müdahale davranışının ve sorumluluğunun azaldığını göstermiştir. Buradaki bakış açısı ya zaten kimse tarafından yardım edilemeyeceği ya da kurbanın

zaten yardım alıyor olduğu veya yardımın yolda olduğu düşüncesinden ortaya çıkmaktadır. Prentice ve Miller'in (1996), 'çoğulcu cehalet' açıklamaları ise insanların acil durum değerlendirmesi yaparken başkalarının davranışlarını gözlemlediğini ortaya koymuştur. Eğer görgü tanıkları ya da kurban sakınse, insanların durumu gerçekten acil olarak değerlendirmedeği belirtilmiştir. Burada; havalandırma deliğinden yayılan dumanın, yanan bir yangını değil, sadece sisli bir havalandırmayı gösterebildiği örneği öne çıkarılmıştır. Cacioppo, Petty ve Losch (1986) ise görgü tanıklarının, mağdurun acısının faili olarak algılanmak istemedikleri için müdahale etmekten kaçındıkları düşüncesini öne sürmüştür. Gerçekten de bazı durumlarda, mağdurlara yardım eden bireylerin mağdurun zararına sebep olabildiği görülmektedir (Garcia vd., 2002).

1981'de yine Latane ve Nida'nın yaptığı çalışmalarda da seyirci sayısına odaklanmanın yanı sıra, seyircinin ve acil durumun yedi farklı özelliğine dikkat çekilmiştir;

- olayın öznitelikleri (örneğin; olayın kırsal bölgede mi kentsel bölgede mi meydana geldiği),
- çalışmanın alanda mı laboratuvarda mı yapıldığı,
- olayın ne kadar belirsiz olduğu,
- seyircinin/ katılımcının özellikleri (yeterlilikler, cinsiyet gibi)
- mağdurun özellikleri (cinsiyet gibi)
- diğer seyircilerin özellikleri (arkadaşlık ya da yabancılık) ve
- seyircilerin birbirleriyle ne derece iletişim kurabildikleri (Fischer vd., 2011).

Latane ve Darley'nin araştırmaları hep izleyici sayısı arttıkça yardım etme olasılığının azalması üzerine yoğunlaşmıştır. Seyirci etkisi olarak kavramsallaştırdıkları bu etkiyi açıklamak için "sorumluluk dağılımı" kavramını sunmuşlardır. Bu görüşe göre, ortamda ne kadar çok kişi varsa, her biri yardım etmek için kendini o kadar az sorumlu hisseder. Acil bir durumla karşı karşıya kalan tek bir

kişi, mağdura yardım etmekten tek başına sorumludur. Eğer başkaları varsa, sorumluluk grup üyelerinden herhangi birine özgün bir şekilde odaklanmaz; bunun yerine, hepsi arasında paylaşılır. Ancak bu araştırmaların neredeyse hepsinde katılımcıların birbirine yabancı olduğu dikkat çekmektedir. Bu tür gruplar birbirileri ile hiçbir şekilde bir bağıllığı bulunmayan kişilerden oluşma özelliğı taşımaktadır (Rutkowski, Gruder ve Romer; 1983).

2.3.2. Bağıllık/ Ortak Nokta Çalışmaları: Rutkowski, Gruder ve Romer

“Bağıllık”, tipik olarak grup üyelerinin birbirini etkileme, yani ortak noktaların yoğunluk derecesidir. Bağıllığın sosyal normlara duyarlılığı arttırdığı düşünülmektedir. Bu normlardan en yaygın sosyal sorumluluk normudur. Sosyal sorumluluk normuna göre, insanlar yardıma muhtaç olan ve onlara bağı olan diğeri insanlara yardım etmelidir. Bu nedenle, seyirciler arasında daha fazla bağıllık olması, onları sosyal sorumluluk normuna daha duyarlı hale getirmeli ve böylece acil durumlarda yardımcı olma olasılığını artırmalıdır. Rutkowski, Gruder ve Romer (1983), grup uyumluluğu ve sosyal sorumluluk birleşiminin etkisini araştırmak için “Group Cohesiveness, Social Norms, and Bystander Intervention” çalışmasında bu konuya odaklanmıştır. Rutkowski ve arkadaşları, bir grup izleyicinin sosyal sorumluluk normuna bağıllığını artırarak; bu bağıllığın sorumluluk dağılımının olumsuz etkisini yok edebileceğı hipotezinden yola çıkmışlardır (Rutkowski vd., 1983: 545). Bunun için iki deney yapmışlardır.

Deney 1: Grup Bağıllığının Müdahale Davranışına Etkisi

İlk deneyde, temel amaç grup bağıllığının seyirci etkisi üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Sorumluluk dağılımı hipotezine uygun olarak beklenti; bağıllığı düşük olan grupların büyüklüğünün müdahale davranışını engellemesi ve seyirci kalma etkisini çoğaltması, bağıllığı yüksek grupların büyüklüğünün artmasının da yardım için kişisel sorumluluğu arttırması gerektiğidir. Böylelikle seyirci etkisi tersine çevrilmelidir.

Deneyin katılımcıları olan 144 erkek lisans öğrencisi, gönüllü olarak çalışmaya katılmış ve karşılığında ders kredisi almıştır. Deneyde 2 ve 4 kişilik gruplar oluşturulmuş ve her bir kategoride 36 denek olmak üzere “Bağlılık” ya da “Grup Büyüklüğü” kategorilerine atanmıştır (Rutkowski vd., 1983: 546). Öncelikle ortak noktaları, yani bağlılıkları olan 2 kişilik ve 4 kişilik gruplar belirli konular konuşmak üzere birer odaya konulmuştur. 20 dakikalık bir süre sonunda ortak noktalara ulaşılmış ve bağlılık oluşmuştur. Aynı şekilde birbiriyle hiçbir ortak noktası olmayan 2’li ve 4’lü grupta etkileşim fazla olmamıştır. Daha sonra denekler kontrol odasına alınmıştır. Odada merdiven üzerinde tadilat yapan bir işçi bulunmaktadır. Deneklerin yeniden odaya alınması ardından deneyi interkom aracılığıyla yönlendiren kişi deneklere bir süreliğine ayrılması gerektiğini söyleyerek kapanan bir kapı sesi ile katılımcıları gittiğine inandırmıştır. Bir süre sonra deneklere; o anda işçinin düştüğü ve bacağını kırdığı, yani acil bir durumda olduğu algısı yaratılacak bir ses kaydı dinletilmiştir. Bu noktada; bağlılığı bulunan kişilerden oluşan gruplar müdahale davranışı (yardım etme çabası) göstermiştir. Ancak, kişi sayısı fazla olan grupta müdahale kararı ve davranışı daha hızlı gerçekleştirmiştir. Birbirleriyle hiç ortak noktası bulunmayan kişilerden oluşan gruplarda müdahale davranışı 2 kişilik grupta oldukça geç, 4 kişilik grupta ise daha da geç gerçekleşmiştir. Burada, bağlılığın bulunmadığı durumlarda kişi sayısının fazla olmasının müdahale olasılığını azalttığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak; görgü tanıkları arasında bağlılığın bulunduğu durumlarda kişi sayısının fazla olmasının müdahale hızını artırırken, bağlılığın bulunmadığı durumlarda kişi sayısının fazla olmasının müdahale olasılığını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Rutkowski vd., 1983: 546-548).

Deney 2: Sosyal Sorumluluk Normunun Müdahale Davranışı Üzerindeki Etkisi

İkinci deneyde ise; sosyal sorumluluk normunun etkileyici bir dinamik olduğu ve seyirciler arasındaki bağlılık durumunun da bu norma karşılık vermeyi tetiklediği varsayımıyla yola çıkılmıştır. Deney sonucundaki beklenti; sosyal sorumluluk normunun belirgin olduğu durumlarda, bağlılık faktörünün yardım etme davranışını etkilemesidir. Bu bağlamda sosyal sorumluluk normunu etkileyebilecek en önemli bileşen, mağdurun yardıma ihtiyaç derecesidir. Eğer mağdurun yardım ihtiyacı fazla

algılanıyorsa, bağılılığın müdahale üzerindeki etkisi de büyük olacaktır; tam tersi durumda da bu etki azalacaktır.

Bu hipotez üzerinden tasarlanan deneyde yine ders kredisi karşılığında, toplam 48 erkek lisans öğrencisi gönüllü katılımcı olmuştur. Rastgele üç kişilik gruplar oluşturulmuş ve 12'şer olarak "Bağılılık" ya da "Yardım İhtiyacı" kategorilerine atanmıştır. Koşullar; deneklerin acil durumu yaşayacak işçiyle karşılaşmaması dışında neredeyse tamamen aynıdır. Deneklerin odaları bu kez tamamen mikrofon ve hoparlörlerle donatılmıştır. Deneyci, hoparlörlerden laboratuvarından ayrıldığını duyurduktan sonra, denekler gelecekteki kurbanın laboratuvara girdiğini ve deneyciye yaklaştığını duymuştur; bu olaylar ses kaydı olarak deneklere dinletilmiştir. Bu sırada ses kaydında deneyci ve işçinin; bir süredir hastanede olduğunu ve zayıf olduğunu içeren diyalogları dinletilmiştir. Burada mağdurun ihtiyacının yüksek olduğu koşul sağlanmıştır. Ancak tam tersi koşulda, işçinin tatilde olduğunu ve iyi hissettiğini içeren bir diyalog dinletilmiştir. Yine aynı acil durumda; beklenildiği gibi yüksek bağılılık durumunda, yardım ihtiyacının fazla olduğu algısında müdahale oranı fazla çıkmıştır. Ancak, biraz da beklenmedik bir şekilde, bağılılığın bulunmadığı gruplarda, yüksek ihtiyaç durumunda hiçbir müdahale gerçekleşmemiştir. Bu da aynı Kitty Genovese cinayetinde olduğu gibi başkalarının zaten yardım ettiğini veya yakında yardımcı olacağını varsayma eğilimiyle ilişkilidir (Rutkowski vd., 1983: 549-550).

2.3.3. Sosyal Kategorizasyon: Levine ve Arkadaşları

Geleneksel seyirci müdahale paradigması, bireysel seyircinin karar alma sürecine ve bunun diğer seyircilerin algılanan varlığından nasıl etkilendiğine odaklanma eğilimindedir. Sosyal bağlam, sadece mevcut olan diğer katılımcıların sayısı ile tanımlanır. Bu yaklaşım, bireyin kolektif davranış kapasitesini dikkate almaz. Ancak Levine ve arkadaşları, belirli koşullar altında seyircilerin sosyal kategorizasyon ile grup içi üyelik bağlamında tepkiler verdiğini de öne sürmüştür. Ayrıca müdahalenin sosyal bağlamının analizinde, seyirci ve diğer görgü tanıkları arasındaki ilişkilere ek olarak, seyirci ile mağdur arasındaki kategorik ilişkilerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuşlardır (Levine vd., 2002).

Seyirci kalma etkisi üzerine yapılan klasik çalışmalar sonucu elde edilen en tutarlı bulgu, özellikle acil durumlara tanıklık eden kişi sayısına işaret eden grup büyüklüğü değişkeni ile ilgili olmuştur. Buna göre ortaya çıkan sonuç; bir bireyin acil bir durumda olaya müdahale etme olasılığı, tanık olan diğer kişilerin sayısı arttıķa azalmaktadır. Latane ve Darley’in temellerini attığı bu çalışmalar, müdahale etme durumunda diğer seyircilerin önemini vurgulama konusunda haklıdır, ancak yalnızca sayısal bir inceleme yapılmıştır. Levine ve arkadaşları (2002), bunu kabul etmekle beraber olaya tanıklık eden kişiler arasındaki sosyal kategori ilişkilerini araştırmanın önemli olduğunu savunmuştur. Bir başka deyişle; müdahaleyi sadece tanık olan kişi sayısının değil, tanık olan diğer kişilerin kim olduğuna inanıldığının belirlediğini ne sürmektedirler (Levine vd., 2002).

Levine ve Cassidy (2009); ortamda var olan görgü tanığı grubun yardım davranışını engelleyebileceği gibi yardımın kolaylaştırılmasına da fayda sağlayabileceğini savunmaktadır. Bu savunu, Billig’in (1987) “bilginin tartışmacı konumlar dengesi” olduğu görüşü üzerinden temellendirilmiştir. Bu yaklaşım konuya olumlu bir bakış açısının keşfi açısından önem arz etmektedir. Örneğin Darley, Teger ve Lewis’in (1973) başlangıç araştırmaları; görgü tanıklarının birbirleriyle iletişim halinde olması durumunda grup büyüklüğünün yardım davranışını engellemediğini ortaya koymuştur. Ancak bu çalışmalar azınlıkta olduğu için geniş araştırma bakışı yerini yine grup büyüklüğü odaklı çalışmalara bırakmıştır (Levine ve Cassidy, 2009).

Levine, Cassidy ve Brazier’in (2002) “Benlik Sınıflandırması ve Görgü Tanığı Mdahalesizliği: İki DeneySEL alışma” (Self- Categorization and Bystander Non- Intervention: Two Experimental Studies) makalesi, seyirci etkisi çalışmalarına yeni bir yaklaşım getirmektedir. Benlik Sınıflandırması teorisinden hareketle elde edilen bilgilerle, fiziksel şiddet bağlamında mevcut olanlar arasındaki sosyal kategori ilişkilerini araştırmışlardır. Bu bağlamda, seyirci ve diğer seyirciler ile seyirci ve mağdur arasındaki sosyal kategori ilişkilerini manipüle eden iki deney yapılmıştır. Bulgular, benlik sınıflandırması bakış açısıyla seyirci müdahalesini teşvik edecek stratejiler geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynamıştır (Levine vd., 2002).

Levine, Cassidy ve Brazier, sosyal kategorik ilişkilerin müdahale olasılığını nasıl etkileyebileceğini araştırmak için iki önemli deney yapmışlardır.

Deney 1: Grup İçi- Grup Dışı Olma Koşullarının Müdahale Davranışı Üzerindeki Etkisi

İlk deney, şiddet içeren bir sahneye tanık olan seyirciler arasındaki sosyal kategori ilişkilerini incelemektedir. Deneydeki katılımcılar, Lanchester Üniversitesi'nden 32 (21 kadın, 11 erkek) lisans öğrencisidir. Erkek ve kadın öğrenciler 2x2 şeklinde blok olarak ayrılmıştır. Bu bloklar, grup içi ya da grup dışı x müdahale olan ya da müdahale olmayan şeklinde dört deneysel koşul üzerinden belirlenmiştir. Katılımcılar deneye iki grup halinde katılmışlardır. Laboratuvara geldiklerinde deney odasında bekleyen diğer iki kişiyle (kontrol grubu: bir erkek, bir kadın) sokak kazalarına karşı bir tavır çalışmasına katılacakları belirtilmiştir. Katılımcılardan konfederasyonun yanına oturmaları istenmiştir, böylece hepsi sırayla oturup televizyona ve video kaydediciye bakabilecektir. Kontrol grubu üyeleri kendilerini ya Lancaster Üniversitesi öğrencileri (grup içi koşul) ya da yerel bir ileri eğitim koleji olan Morecambe Koleji öğrencileri (grup dışı koşul) olarak tanıtmışlardır. Daha sonra gruptan yerel bir kapalı devre televizyon kanalında (CCTV) bir kamera görüntüsünü izlemeleri ve ardından görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Yaklaşık 3 dakika süren videoda bir erkeğe, biri kadın biri erkek iki kişi tarafından saldırıldığı tasvir edilmektedir. Görüntüler uzaktan ve siyah beyaz ve biraz da odak dışı çekilmiştir. Videonun ardından katılımcılara yardım müdahalesinde bulunup bulunmayacaklarını belirtmeleri istenmiştir. Kontrol grubundakiler ilk önce, her koşulda müdahale edeceklerini (müdahale şartı) veya müdahalede bulunmayacaklarını (müdahale olmama şartı) belirtmişlerdir. Çekimleri izledikten sonra katılımcılar;

- olayı ne kadar ciddi algıladıklarını,
- duruma karşı duygusal tepkilerini ve
- gerçek hayatta benzer bir olayla karşılaştıklarında olaya müdahale etme ihtimallerini değerlendiren bir anket doldurmuşlardır. Katılımcılar bu maddelere 1'den 7'ye kadar puan vermiştir. Elde edilen sonuçlar; katılımcıların ortak kategoriye

paylaşmalarının olaya müdahale etme kararını etkilediğini ortaya koymuştur. Katılımcıların davranışlarının, grup dışı üyelerin tepkilerinden etkilenmediği gözlemlenmiştir.

Deney 2: Ortak Sosyal Kategorinin Müdahale Davranışı Üzerindeki Etkisi

Levine ve arkadaşlarının (2002) yaptığı ikinci deney ise; görgü tanıkları ve mağdurlar arasındaki sosyal kategori ilişkilerini incelemeye yöneliktir. Yine benzer bir video kullanılmış, ancak bu kez görgü tanıkları ve kurban arasındaki ilişki değiştirilmiştir. Deneydeki katılımcılar; Lancaster Üniversitesinden 92 (75 kadın, 17 erkek) psikoloji bölümü lisans öğrencileridir. Katılımcılar rastgele ve kadın ve erkek sayısı eşit şekilde, grup içi mağdur veya grup dışı mağdur olarak iki deney koşulundan birine atanmıştır. Deneyin tüm katılımcılara, Lancaster'daki farklı gruplar arasındaki suça verilen tepki farklılıklarını araştırmak için yapıldığı belirtilmiştir. Yine ilk deneyde olduğu gibi katılımcılara aynı kanalda yayınlanan bir görüntü izletilmiş ve görüşleri sorulmuştur. Grup içi mağdur kategorisindeki katılımcılara, videoda Lancasterli genç bir adamın Lancaster Üniversitesi'nden bir öğrenciye saldırdığı belirtilmiştir. Grup dışı mağdur kategorisindeki katılımcılara ise videoda, Lancasterli genç bir adamın yine Lancasterli başka bir adam tarafından saldırıya uğradığı belirtilmiştir. Görüntüler izlendikten sonra katılımcılara, ilk deneyde olduğu gibi aynı kategorilere puan verdikleri bir anket doldurtulmuştur (ciddiyet algısı, duygusal tepki, müdahale olasılığı). Elde edilen sonuçlar; kendileriyle aynı gruptan bir mağdura saldırıldığı durumda görgü tanıklarının müdahale ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve grup içi önyargının bu durumu etkilediğini ortaya koymuştur.

Levine ve arkadaşlarının yaptığı bu çalışmaların sonuçları; seyircinin müdahale davranışlarının, etkileşimciler arasındaki kategorik ilişkilerden etkilendiğine işaret etmektedir. Buna göre; seyircilerin yalnızca diğer görgü tanıklarını değil şiddet mağduru olanları da kategorize etmesi, acil durumlarda müdahale tepkisini etkilemektedir. Ayrıca, sosyal kategori niteliğindeki grup içi/grup dışı olma farklılığının da durumun ciddi olarak algılanmasını ve duygusal tepki farklılıklarını etkilediği görülmektedir (Levine vd., 2002).

2.3.4. Seyirci Kalma Etkisi Üzerine Diğer Yaklaşımlar

2.3.4. a- Schwartz ve Gottlieb'in Çalışması

Empirik araştırmalara bakıldığında; 1976'da Schwartz ve Gottlieb'in çalışması dikkat çekmektedir. Araştırmacılar bir simülasyon hazırlayarak, bir kampüs binasında çalışma yapmıştır. Bir grup katılımcı, aniden başka bir katılımcıyla kavga başlatan bir davetsiz misafir duyduğunda, interkom aracılığıyla cinsel utanç verici bir konuyu tartışmıştır. Seyirciler, fail ile mağdur arasında yüksek ve ayrıca fiziksel bir kavga belirtisi duymuştur (yani, mağdur yere düşmüş ve yüksek sesle bağırıştır). Katılımcılar bu kavga sahnesini yalnız başlarıyken veya diğer katılımcılarla birlikte duymuşlardır. Enteresan bir biçimde, değerlendirmenin sonucunda katılımcılar (seyirciler) dışındaki görgü tanıklarının müdahale girişiminin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3.4. b- Clark ve Word'un Çalışmaları

Benzer bir biçimde, 1974'te de Clark ve Word çalışmaları sonucu acil durumun belirsiz ve ciddi olduğu durumlarda, kayda değer bir etki bulamamışlardır. 1974'te ise Solomon ve arkadaşları katılımcıların yalnızca bir acil durum olduğunu açıkça anlayabildiklerinde müdahalede bulunduklarını ortaya koyarak küçük bir seyirci kalma etkisi belirtisi yakalamışlardır.

2.3.4. c- Harari ve Arkadaşlarının Çalışmaları

İlerleyen yıllarda Harari ve arkadaşları (1985) bir saha deneyiyle benzer bir sonuca ulaşmıştır. Tek başlarına yürüyen (seyirci etkisi beklenmeyen) erkekler ve grup haline yürüyen (seyirci etkisi beklenen) erkekler bir acil duruma maruz bırakılmıştır. Olay, bir erkeğin bir kadına tecavüz etmeye çalışma sahnesinin iki oyuncu tarafından canlandırmasıyla kurgulanmıştır. Adam kadının beline elini koyduğunda, kadın yardım çığlıkları atmaya başlamıştır. Burada da sonuçlar; tek başlarına olan erkeklerin (%85), grup halindekiyelerden (%65) daha yüksek müdahale olasılığı olduğunu ortaya koymuştur.

2.3.4. d- Fischer ve Arkadaşlarının Çalışmaları

2006'da Fischer ve arkadaşlarının yaptığı bir başka deney ise, farklı bir etkiyi de ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmacılar, görgü tanıklarının engelleyici olmayan (negatif olmayan) bir etkisi de olabileceğini öne sürmüşlerdir. Kurguladıkları deney ortamında, katılımcılar yalnız ya da pasif bir seyirci ile yine iki oyuncu tarafından sahnelenen bir cinsel taciz videosunu canlı yayın olarak izlemiştir. Videolarda müdahalenin bedeli, failin fiziksel yapısı değiştirilerek manipüle edilmiştir. Düşük tehlike durumunda fail, zayıf ve kısa boylu bir adamdır. Yüksek tehlike durumunda, fail uzun boylu, iri yapılı ve sert görünümlüdür. Düşük ve yüksek tehlike durumu olarak sınıflandırılan bu değişken durumlarda; düşük tehlike durumunda güçlü bir seyirci kalma etkisi gözlemlenmiştir. Görgü tanığı konumundaki katılımcıların yalnızca %5,9'u müdahalede bulunurken, olaya seyirci (bystander) konumunda olmayan katılımcıların %50'si müdahalede bulunmuştur. Yüksek tehlike durumunda ise iki grubun da müdahale oranı %40 ve %44 olarak birbirine yakındır. Son zamanlarda yapılan bu ve benzer çalışmalar; acil durumlarda engelleyici olmayan ilave seyircilerin de ortaya çıktığını ortaya koymuştur. (Fischer vd., 2011: 519-520)

Tüm bu araştırmalar, seyirci etkisi konusunda ve müdahale davranışının motivasyonlarının anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda seyirci kalma etkisinin ve müdahale davranışının etkilendiği birçok koşul bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Acil bir durumda ortamda tanık olan kişi sayısına bağlı olarak müdahale davranışı değişebilmektedir.
- Olaya tanık olan gruptaki pasif seyircilerin müdahalesizliği, müdahale davranışını etkileyebilmektedir.
- Görgü tanıkları arasında bağlılığın bulunduğu durumlarda kişi sayısının fazla olması müdahale hızını artırırken, bağlılığın bulunmadığı durumlarda bu durum müdahale hızını azaltmaktadır.
- Sosyal sorumluluk normunun belirgin olduğu durumlarda müdahale davranışı daha hızlı gözlemlenebilmektedir.

- Olaya tanık olan kişiler arasındaki ve tanıklar ve mağdur arasındaki sosyal kategori ilişkileri müdahale davranışını etkileyebilmektedir.
- Tehlikenin düşük ya da yüksek algılanması durumlarında müdahale davranışları farklılık göstermektedir.

Gündelik hayattaki müdahale ve seyirci kalma davranışına yönelik yapılan bu deneyler ve çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlarda gerçeklik ve dahil olunabilecek fiziksel ortam olduğu görülmektedir. Ancak bugün bu konuya farklı bir alan teşkil eden yeni bir ortam bulunmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda yeni iletişim teknolojileri ile ortaya çıkan ve hayata hızla nüfuz eden; tüm sosyal ilişkileri etkileyen yeni medya alanı, fiziksel olarak farklı bir ortamda gerçekleşen olaylardan da haberdar olabilmeyi, bunlara yorum yapmayı ya da bu sınırlar içerisinde müdahale davranışı sergilemeyi mümkün kılmıştır. İnsanların sıklıkla etkileşimde olduğu yeni medya platformları, şiddetin ve seyirci kalma etkisinin de şeklini değiştiren bir alan yaratmıştır. Bu ortamlarda şiddet davranışına tanık olunduğu gibi, farklı şekillerde şiddet davranışı da gösterilebilmektedir. Bu nedenle, şiddet davranışına seyirci kalma etkisini bu alanda ele almak için öncelikle yeni medyaya ve şiddet ile ilişkisine değinmek yerinde olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ MEDYADAN YENİ ŞİDDETE

3.1. Yeni Medya Kavramı

İletişim teknolojilerinin hızlı ilerleyişi; internet, sosyal medya, sosyal ağlar, yeni medya gibi birçok yeni kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hayatımıza hızla nüfuz eden bu yeni alanlar, ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal birçok açıdan toplumları etkilemektedir (Başlar, 2013).

Yeni medya kavramı, öncelikle 1970'lerde ortaya çıkmıştır. Bu kavram; bilişim, iletişim, sosyoloji, psikoloji, ekonomi-politik ve kültürel çalışmalar alanında öne çıkmıştır. Ancak anlamsal olarak 90'larda bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimiyle farklı boyutta anlam kazanan ve özellikle multi-medya özelliğine sahip bir ortam niteliğine kavuşmuştur. Bu anlamda; farklı ortamları bir araya toplayan, ses, görüntü ve metin niteliklerinin bir arada bulunabildiği bir ortam kast edilmektedir (Kara, 2013).

21. yüzyıl medyasının dijital medya anlayışı; kamu yararı, enformasyon ve eğlence yayını anlayışını benimseyen eski medyanın yerini almıştır. Cep telefonları, internet uygulamaları, dijital kameralar gibi dijital araçların etrafında yeni bir alan gelişmiştir. Teknolojik yakınsallığı ile dikkat çeken bu alan; üretim, dağıtım ve tüketimin bir aradılığı özelliğiyle öne çıkmaktadır. Artık içerikler, standart bir bilgisayarla üretilebilmekte, ağ tabanlı yapısı sayesinde dağıtılabilmekte ve interaktif olarak tüketilebilmektedir (Laughey, 2010). Bu bağlamda; Yeni Medya olarak adlandırılan bu alan, yeni medya teknolojilerini geliştiren bilgisayar ve medya teknolojileri ilişkilerinin birlikte gelişim göstermesi ile ortaya çıkmıştır.

21. yüzyılda, sanayi toplumu kavramının da değişiklik gösterdiği görülmektedir. Yaşadığımız yeni dönem, bilgi ya da enformasyon toplumu olarak nitelendirilmektedir. Bunun nedeni, maddi üretimin yerini bilgi teknolojileri ile şekillenen bilgi üretiminin almış olmasıdır. Bilgi çağında artık teknoloji ön plandadır.

Toplulun; üretim, tüketim, iş bölümleri ve örgütlenmeleri gibi konularda teknoloji temelli bilgi öne çıkmaktadır (İspir vd., 2013).

Medya literatüründe yeni bir döneme işaret eden “Yeni Medya”; iletişim alanındaki kökten değişimlerin, interaktifliğin, sosyal ağların, sosyal medyanın, yeni kimliklerin dinamiklerini oluşturduğu büyük bir yapılanma olarak tanımlanabilir. (Başlar, 2013). Gelişen iletişim teknolojilerinin, web 2.0’ın, interaktifliğin, kullanıcı unsurunun ve bunların bir getirisi olarak toplumsal dönüşüm sürecinin sonucu olan yeni medya; geleneksel medyadan köklü bir biçimde farklılık göstermektedir. Yeni medya; sayısal tabanlı, eş zamanlı ve geniş kapasiteli iletişimin gerçekleştiği, hızlı, çoklu ortam özelliğine sahip iletişim kanallarını barındırmaktadır. Dolayısıyla yaşam pratiklerini de değiştiren, kullanımı sürekli artan hatta bir ihtiyaç haline dönüşen, gündelik yaşamın bir parçası olan sayısal tabanlı yeni teknoloji ürünlerinin tümü bu başlık altında değerlendirilebilir (Kara, 2013).

Manovich (akt. Dilmen, 2007), yeni medyanın beş temel niteliğine dikkat çekmektedir:

- Sayısal temsil; ortamın kodlardan, yani algoritmalarından oluştuğunu ifade etmektedir. Bu özellik, yeni medya ortamının sayısal verilere dayalı ve programlanabilir nitelikte olduğuna karşılık gelmektedir.
- Modülerlik; yeni medya ürünlerindeki tüm parçaların ayrı ayrı özelliklere sahip olduğu ve bir değişiklik yapılmak istendiğinde her parçayı ayrı ayrı değiştirmek gerektiği anlamına gelmektedir.
- Otomasyon; hazır algoritmalar sayesinde, etkinliklerin kullanıcı olmadan da yapılabildiği; kaydedilen etkinliklerin yazılımlar aracılığıyla otomatik yapılabildiğini ifade etmektedir.
- Değişkenlik; bu yeni ortamın parçalardan oluşması ve sayısallığı dolayısıyla, ürünlerin farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmesini sağlayan bir özelliktir.
- Kod Çevrimi; yeni medyanın iki ana katmanına işaret etmektedir. Bilgisayar katmanı tarafından müdahale edilen alışıldık teknoloji kullanımlarının

değiştirilmesiyle, sosyal katman olan geçmiş kültürel yargılar da değişime uğraşım, iki katman birbiri ile iç içe geçmiştir (Dilmen, 2007: 114-115).

Yeni medya ile başlayan dönüşüm, medya içeriklerini de değiştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Bu bağlamda, kullanım ve tüketim biçimleri de değişmiştir. Her şeyden önce medya içeriklerine ulaşanların tanımlaması geleneksel medyadakinden çok daha farklı hale gelmiştir. Geleneksel medyada; izleyici, dinleyici, tüketicisi gibi edilgen tanımlamalar yapılırken yeni medyada alıcı artık kullanıcı ve üreticidir. İnsanlar yeni medyada yalnızca alıcı değil seçici, üretici, içeriğe müdahale edici ve tüketicisi gibi aktif pozisyonlardadır (İspir vd., 2013).

Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan internet, yeni medyanın en etkili aracı olarak nitelendirilmektedir. Küresel yapılanmasıyla tüm dünyanın birbiriyle iletişim kurmasını sağlayan internet, zaman- mekân sınırlarını yok etmiş, sınırsız bir dolaşım alanı yaratmıştır. Tümüyle yeni bir iletişim düzenini simgeleyen ve eski düzeni kökünden değiştiren yeni medya; sınırsız, interaktif, ağ tabanlı ve merkezsiz bir yapıdan oluşmaktadır. Bu alanda, farklı ortamlar bir araya gelmekte, görüntü ve ses içeriklerinin etkileşimi sağlanmaktadır. İnternet sayesinde ulusal iletişim sınırları ortadan kalkmış ve her türlü bilgi akışı herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmiştir. Böylece ulus aşırı kitlelere de ulaşım sağlanabilmektedir (Güçdemir, 2015; Aydoğan ve Kırık, 2012).

Bu yeni yapılanma; Bolter ve Grusin (2000), Manovich (2001), Thompson (1995) gibi düşünürler tarafından, teknik olumlulukları daha ön planda tutularak bir “iyileştirme” süreci olarak olumlu ele alınmaktadır. Bu bakış açısında yeni medyaya, eski medyanın tekniğine, şekline ve toplumsal konumuna yeni bir biçimlendirme özelliği atfedilmiştir (Laughey,2010: 160; Kırık,2017: 233). Ancak bireysel ve toplumsal etkileri açısından bakıldığında birçok olumsuzluk da göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu yeni sürecin ürünlerinin, birey ve toplum üzerindeki etkileri çeşitlilik göstermektedir. Bu konuda eleştirel yaklaşımlar Jünger, Adorno, Horkheimer gibi düşünürler tarafından derinleştirilmiştir. Jaspers, “Teknoloji kendi başına ne iyi ne de kötü olan basit bir araçtır. Her şey, insanın teknolojiyi nasıl kullandığına, onu hangi amaçla kendi hizmetine soktuğuna ve hangi koşullara tabi tuttuğuna bağlıdır.”

sözleriyle teknolojinin, onunla şekillenen ürünlerin tehlikeli de olabileceğine işaret etmiştir (Zerzan, 2000: 237).

Gerçekten de iletişimin dönüşümü, bilgi akışının sınırsızlığı ve paylaşımı yararlı yönlerinin dışında her şeyi değersiz, anlamsız hale getirme potansiyeline de sahiptir. Bu nedenle, yeni medya konusunda yapılan değerlendirmelerde daha geniş bir açıdan bakılarak toplumsal düzeydeki yararları da dikkate almak önemlidir (Babacan, Haşlar ve Hira, 2011). Postman (2004) bu durumu, “Bilgi bir atık haline geldi, artık insanlığın en temel sorularını cevaplamaktan acizdi ve günlük sorunların çözümü hususunda güçbela yararlı olmaktaydı. Başka şekilde ifade edecek olursak, teknopolinin geliştiği ortamda bilgi ve insan arasındaki bağ koparıldı; bilgi gelişigüzel bir şekilde, başka hiçbir bilgiye yöneltmeden, muazzam oranlarda, yüksek hızlarda ve teoriyle, manayla ya da amaçla bağını koparmış bir biçimde ortaya çıkmaktadır” şeklinde açıklamaktadır (akt. Babacan vd., 2011: 71).

Farklı bir açıdan bakıldığında ise internet; yerel medyanın küresele, küresel medyanın da yerele dönüşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla küresel bir dayanışma ortamı da yaratılabilmektedir. Dolaşımda bulunan içerik ve o içeriğin ulaştığı, taşındığı insanlar bir örgütlenme hareketine kaynaklık edebilmektedir (Atabek, 2003: 75- 80).

H. Rheingold, internetin yeni bir kamusal alan olduğunu ve bu alanın ekonomik ve siyasal güçlerden bağımsız olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre bu sanal ortam, devletin kontrolü dışında kalan daha demokratik bir alandır. Dolayısıyla aktivist birçok grup gündem yaratabilmekte, sivil eylemler düzenleyebilmektedir. Artık aktivist hareketlerde bu yeni ortamın kullanılması “dijital aktivizm” olarak tanımlanmaktadır (Güçdemir, 2015: 73).

İnternet ve alternatif internet arasında keskin bir ayrım yapan Chris Atton ise, alternatif interneti egemen medya biçimlerine karşı çıkan ya da yeni biçimler geliştirmeye çalışan bir medya projesi olarak değerlendirmektedir. Atton’ın (2004) tanımıyla “alternatif ve aktivist yeni medya, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, iletişim yapıtlarını, pratiklerini ve toplumsal düzenlemelerini, egemen, olağan ve kabul görmüş olan toplum, kültür ve politika yapma biçimlerini

değiştirmek ya da onlara meydan okumak için kullanır ya da değiştirir” (Lievrouw, 2016: 28).

Bilgi teknolojisinin gelişimi ile insanlar internet ağı üzerinden birbirine daha da yakınlaşmakta, ortak paylaşım alanı oluşturmakta ve böylece ortaya bir internet kültürü çıkmaktadır. Bu kültürün getirdiği bazı değişiklikler bulunmaktadır:

- Kimliksiz iletişim: İnternet ortamı, insanların kimlik özelliklerinin önemini yitirdiği bir iletişim alanı sunmaktadır. Gündelik hayatta insanların iletişim ortamları ve iletişim kuracakları kişi tercihleri kişisel özelliklere göre değişiklik göstermektedir. Ancak yeni medya ortamında ırk, din, dil gibi özellikler dikkate alınmadan iletişim kurulabilmektedir.
- Paylaşım: İnternet ortamının sunduğu bilgi paylaşımı özelliği, insanların aktif bir biçimde katılımcı olarak bu ortamda bulunabilmelerini sağlamaktadır. Bireyler düşüncelerini farklı platformlarda paylaşabilmekte ve cevap alabilmektedir.
- Demokratikleşme: Yeni medya sınırsız ve denetimsiz bir ortam sunmaktadır. Bu şekilde insanlar sansüre maruz kalmadan fikirlerini yayınlatabilmekte ve kendine destek ve karşıt görüşlerle iletişim kurabilmektedir.
- Hızlı ve kolay bilgi ulaşımı: İnternet üzerinde bilgi birçok platformdan hızlıca paylaşılabilmektedir. Böylece bir maliyeti olmadan ve hızlı bir biçimde öğrenme hizmetleri alınabilmektedir.
- zgn iletişim: Farklı platformlarda kendine has bir iletişim dili oluşturulan internet ortamında, birçok sosyal ağda yazım kısıtlamaları bulunmaktadır. Ayrıca, bu kısıtlamalar olmasa bile hızlı ve yazılı iletişim kurma gerekliliği düşüncelerin tam ya da doğru ifade edilebilmesi açısından problemler yaratabilmektedir (İspir vd., 2013: 29).

Yeni medya, teknolojinin insan yaşamı ve toplumun belirleyici olduğu ve genellikle araca vurgu yapılan bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Ancak Raymond Williams (akt. Göker, 2015: 400), teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisine dair iki bakış açısından bahsetmektedir. Bunlardan ilki; teknolojinin belirleyiciliğini temel

alan teknolojik determinizm, diğeri ise toplumsal değişimin nedensel diğeri faktörlerine odaklanan ve teknolojiyi de farklı bir boyutta ele alan yaklaşımdır. Her ikisi de teknolojiye dönüştürücü güç atfetse de temel fark öznedir. Teknolojik determinizmde özne teknoloji iken, diğeri yaklaşımda özne teknolojiyi ortaya çıkaran paradigma olarak kabul edilmektedir. Ancak ortak nokta teknolojinin dönüştürücü gücüdür. Bu nedenle, teknoloji ile ilişki bireysel ve toplumsal olarak önem arz etmektedir. Yeni teknolojiler toplumu değiştirme gücüne sahip olmasıyla, insanları kendine uyarlayarak bilinç ve fiziksel düzeyde bağımlılığa varan bir kültür yaratmaktadır (Göker, 2015: 400-401). Bu noktada da yeni medyanın en önemli iletişim alanı sosyal medyayı tanımlamak gerekmektedir.

3.2. Sosyal Medya Kavramı

Sosyal medya, yeni medyanın en güçlü ve popüler iletişim alanı olarak nitelendirilmektedir. Gündelik yaşam pratiklerinden, kişilerarası iletişime, kimlik inşasından, kamusal alan dönüşümüne hatta toplumsal hareketlerin platformu olmaya kadar birçok açıdan geniş bir etki ağına sahiptir. İletişimin karakteristiğinin değişmesinde önemli bir role sahip olan sosyal medya, içeriğindeki ağlarla toplumsal yaşamı yönlendirebilmektedir (Göker, 2015).

Sosyalleşme olgusu, teknoloji ile gelişen toplumsal dönüşümden etkilenmiş ve geleneksel yüz yüze iletişim teknolojik iletişime dönüşmüştür. Mekansal ve fiziksel yakınlığa gerek duyulmadan, web üzerinden, sanal ortamlarda iletişim kurulmakta ve sosyalleşilebilmektedir. Kişilerarası iletişim yerini medya aracılı iletişime bırakmıştır. Teknoloji artık, yüz yüze iletişim ortamlarına benzeyen sanal iletişim ortamları sunmakta ve hatta kişilerin kimliklerini yeniden inşa edebildiği bir alan yaratmaktadır (İrge, 2012: 78).

Sosyal medya, kullanıcılara sunduğu profil oluşturma imkanıyla insanların kendilerine bu platformda bir kimlik yaratabilmelerini, bağlantı kurabilmelerini, paylaşımlar yapabilmelerini sağlayan web tabanlı bir hizmete karşılık gelmektedir. Sosyal medya aracılığıyla bir ağı dahil olan kullanıcılar bu şekilde sosyalleşebilmektedir. Bu alanda

kontrol kullanıcılarda olduğu için de her türlü uygulama kullanabilme ve etkinlikler gerçekleştirebilme gücü de kullanıcıların elindedir (Arık, 2018).

Sosyal medyanın yükselişi, bir yanıyla da bireylerin tüm bilgilerini paylaşmasına ve aynı şekilde kişisel tüm verilere de ulaşabilmesine neden olmuştur. İnternet ortamıyla şekillenen toplumda bu paylaşım ve hizmet sınırsızlığı alışkanlıkların değişmesine de aracılık etmiştir. Teknolojini getirdiği ve McLuhan'ın da değindiği küreselleşme ile çok hızlı ve kolay biçimde alışverişler yapılabilmekte, zaman ve mekana bağlı kalmadan sanal iletişimler kurulabilmekte, uluslararası bağlantılar sağlanabilmekte, banka işlemleri yapılabilmekte böylece insanların gündelik ve iletişim alışkanlıkları kökünden değişmektedir (Livberber, 2018).

Sosyal medya; Web 2.0 temeline dayalı, kullanıcıların içerik üretmesine ve değiştirmesine imkan veren, zaman- mekan sınırlaması olmayan, iletişimin yazı, görsel, video, ses gibi içeriklerle kurulduğu, paylaşım ve tartışma esaslı ve internet tabanlı bir sosyal iletişim alanı olarak tanımlanabilir. 21.yüzyılda iletişim alanını dönüştüren sosyal medya içerisinde, blogları, sosyal ağları ve grupları barındırmaktadır. İnternetin getirdiği kolaylıklar sayesinde insanlar bu ağlardan sosyal ilişkiler kurabilmekte, ürün satışı, kurum tanıtımı gibi faaliyetler yapabilmekte, içerikler üretebilmektedir (Vural ve Bat, 2010; İrge, 2012: 78).

Sosyal medyanın temelini oluşturan Web 2.0 teknolojisi, özellikleri itibariyle sosyal medya tanımını ve anlamını daha da netleştirmektedir. Web 2.0 teknolojisini ortaya çıkaran Tim O'Riley 2005'te bu teknolojinin temel niteliklerini şöyle sıralamıştır:

- . “Radikal merkezsizleşme,
- . Radikal güven,
- . Yayıncılık yerine katılımcılık,
- . Katılımcı olarak kullanıcılar,
- . Zengin kullanıcı deneyimi,
- . Uzun kuyruk,
- . Bir platform olarak web,

- . Kişinin kendi verilerini kontrol etmesi,
- . Verileri yeniden karıştırma,
- . Kolektif zeka,
- . Tutumlar,
- . Daha çok kullanıcı ile daha iyi yazılım,
- . Oyun,
- . Belirsiz kullanıcı davranışları” (Fuchs, 2016: 50).

Sosyal medya, kişiler arası iletişimi de değiştirmiş ve aracılı bir biçime dönüştürmüştür. Bugün insanlar sosyal ağlar sayesinde zamansal ve fiziksel koşullardan bağımsız olarak iletişim kurabilmektedir. Ancak bu durumun çift yönlü yorumlaması yapılabilir. Sosyal medya sosyalleştirici bir güce sahiptir denilebilir, ancak diğer taraftan zaman ve mekandan izole bireyler yaratmakta ve aslında asosyalliği getirdiği de düşünülebilir. Bu süreçler, sosyal medyanın bireysel ve toplumsal etkileşimde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bir iletişim alanı olarak değerlendirildiğinde, toplumsal olarak dönüştürücü bir potansiyelden de söz edilebilir. Keza, sosyal medya aracılığıyla örgütlenen birçok toplumsal hareket örneği de mevcuttur (Göker, 2015). Sosyal medyada birçok etkinlik düzenlenmekte ve birçok toplumsal olayda bu ağlar etkin bir rol oynamaktadır. Bilginin yayılımı ve paylaşımı bu alanda daha özgür olduğundan, bu yeni alanda aynı düşünceden insanlar bir araya gelebilmektedir. Aynı amaca yönelik hareket eden ve örgütlenen toplulukların, eylemlerinde bu ortamı bir üretim ve yayın alanı olarak kullanmalarını sağlayabilmektedir (Babacan vd., 2011).

Gürsakar (2009), sosyal medyanın özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Katılım özelliği; kullanıcıların içerik üretici olarak ve geribildirim olarak ve yaparak bizzat katılımcı olduğuna işaret etmektedir.
- Açıklık özelliği; engelsiz biçimde içeriklere erişme ve kullanmayı ifade etmektedir.
- Karşılıklı konuşma özelliği; çift yönlü iletişim özelliğidir.
- Topluluk özelliği; bu alanda grupların oluşumuna ve iletişimine karşılık gelmektedir.

- Bağlantısallık özelliği ile ise; farklı linkler, kaynaklar ve kişilerle bağlantı sağlanma olanağına dikkat çekilmektedir (Gürsaka, 2009).

Anthony Mayfield da; sosyal medya türlerini altıya ayırmıştır:

- Sosyal ağlar,
- Bloglar,
- Mikroblogger
- Podcastler
- Wikiler,
- Forumlar ve
- İçerik toplulukları.

Mayfield sosyal medyayı insani özelliklerle ilişkilendirmektedir. Ona göre sosyal medya; paylaşım, ticaret, arkadaş arama, bir araya gelme, tartışma gibi insan olma özelliklerinin internet üzerinden bir yansıması olarak nitelendirilebilir ve dolayısıyla hızlı bir şekilde yayılması da kaçınılmazdır (Yeşiltuna ve Tükel, 2015: 217).

Sosyal medya türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sosyal Ağlar: Ortak bir kaynaktan birbirine bağlanan insanların oluşturduğu topluluktur. Özel olarak bir ihtiyacı çözüme kavuşturmak ve insanların bağlantı kurmasını sağlama amacı taşımaktadır. Facebook, Myspace, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım ağları örnek verilebilir (Güçdemir, 2015).

Bloglar: Web 2.0'ın ilk platformlarından. İnsanlar bloglar aracılığıyla kendi düşüncelerini veya yaşamlarından kesitleri paylaşabilmekte, sesini duyurabilmekte ve diyalog kurabilmektedir. Bu alanda genellikle belli bir konu üzerine içerikler paylaşmakta, eleştiriler yapılabilmektedir (İspir vd., 2013).

Mikroblogger: Blogların daha gelişmiş, anlık ve kısa içeriklerle paylaşım yapılan platformlardır. 140 karakter kotalı Twitter en popüler örnektir. Bu alanda insanlar,

anlık olarak paylaşım yapabildiği gibi, profesyonellerce de haber ve bilgi aktarımı alanı olarak kullanılmaktadır (Kara, 2013).

Podcastler: Herhangi bir ses dosyasının zaman sınırlaması olmadan paylaşılmasını sağlayan RSS sistemidir. Kaydedilen radyo ve TV içerikleri istenilen anda herhangi bir kişisel cihazdan dinlenebilmekte, izlenebilmektedir (Güçdemir, 2015).

Wikiler: Kullanıcıların herhangi bir web tarayıcısı aracılığıyla, herhangi bir konuda ilgili başlıklarda içerikler yazmalarını, bilgi paylaşımlarını sağlayan bilgi havuzu platformlarıdır. Kullanıcılar, yazdıkları içerikleri düzenleyebilmekte ve bağlantılı linkler oluşturabilmektedir (Kara, 2013).

İçerik toplulukları: Kullanıcıların fotoğraf ve video paylaşabildiği, farklı türde içerikler de paylaşılabilen topluluklardır. En popüler örnekleri Flickr ve Youtube'dur (İspir vd., 2013).

3.3. Sosyal Ağlar ve Kullanımı

Sosyal ağ; bireylerin, grupların, ulusların, şirketlerin enformasyon, iş birliği gibi kaynak akışı ilişkileri olarak tanımlanabilir. Daha dar anlamda ise; online sosyal platformlar olarak değerlendirilebilir. Bu ortamda, ağ içerisindeki bireyler diğer kişilerle bağlantı ve kaynaklara erişim sağlayarak bir etkileşim ortamı kurmaktadır. Sosyal ağlarda; bireyler kamusal ya da özel profiller oluşturmakta, kendileriyle bağlantılı ilişki listeleri kurabilmekte ve diğer ve diğer bağlantılı listelere ulaşabilmektedir (Güneş, 2016).

Dar anlamda bakıldığında, sosyal ağların kullanıcılara çevrimiçi olarak profiller ya da web siteleri oluşturma, bu alanlarda sosyal bağlantılar geliştirmelerine olanak sağlayan web siteleri olduğu söylenebilir. Kişilerin oluşturduğu profiller; cinsiyet, yaş gibi bilgilerden hobilere, siyasi görüşlere kadar genişleyebilen bir bilgi yelpazesi sunmaktadır (Akar, 2010).

Sosyal ağlar kullanım amaçları açısından farklılık göstermektedir.

- Birincil amaç çoğunlukla sosyalleşmektir.
- Bir diğer neden ise; kişilerin bağlantıları hakkında bilgi edinmek ve kendi hayatlarıyla ilgili paylaşımlar yapmak istemeleridir.
- Sosyal ağlar yabancılarla tanışmaya imkan sağlamaktadır, ancak kullanıcılar öncelikle kendi ağlarının parçası olan insanlarla iletişim kurmaktadır.
- İnsanlar sosyal ağlar aracılığıyla kendilerini görünür kılma şansı yakalamaktadır.
- Bu alanda insanlar birleşir ve çevre edinebilir.
- Aynı zamanda sosyal ağlarda farklı meslek alanlarından ve meslektaş olan kişilerle etkileşim de sağlanabilmektedir.
- Sosyal ağların sunduğu bir diğer özellik de mesleki gelişim ve eğitim olanaklarıdır (Güneş, 2016; Akar, 2010).

Tüm bunların yanında, sosyal ağların toplumsal açıdan da farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bireyler oluşturdukları profillerle toplumsal kimlikleri hakkında da bilgi vermektedir. Sosyal ağların sosyalleştirme özelliğinin önüne geçen asıl imkanı bu inşa edilmiş kimliklerin sunulmasıdır. Bu ortamlarda, kişiler kendileri ile ilgili hoşlanmadıkları hiçbir şeyi sanal kimliklerinde paylaşmamakta, yansıtmak istediği kimliği oluşturmaktadır. Böylece sıradan insanlar, görünür olma şansı yakalamaktadır (Arık, 2018). Sosyal paylaşım ağları, kitlesel bağlar oluşturmaya da olanak sağlamaktadır. Bunun nedeni bireylerin çok sayıda kişiyle iletişim kurma imkanıdır ve içerikler de kullanıcılar tarafından üretilmektedir. Bu üretim tarzı geleneksel medyaya karşı kökten bir kitle iletişimi dönüşümünü simgelemektedir. Dolayısıyla toplumsal yaşamı da kültürel, siyasal, sosyal açılardan etkileme potansiyeli bulunmaktadır (Babacan vd, 2011; Göker, 2015).

Binark (2014), yeni medya ve sosyal medya ile yaşanan değişiklikleri; “dijitallik, etkileşim, hipermetinsellik, multimedya biçimselliği, kullanıcı türevli içerik üretimi” şeklinde sıralamaktadır. Bu özellikler doğrultusunda da anlık, kolay, hızlı, kullanıcıların içerik üretebildiği, amatör, etkileşime açık, farklı kimliklerin bir arada bulunabildiği farklı bir iletişim alanı doğmuştur (Binark, 2014: 16).

Sosyal ağlarda genellikle üyeler, kişisel bilgilerinin yer aldığı profiller oluşturmaktadırlar. Ayrıca diğer üyelerin içeriklerine yorum yapabilmelerini destekleyen alanlara sahiptirler. Bazı ağlar fotoğraf video paylaşımları yapma, bazıları okuma grupları ya da mesleki bağlantılara ulaşma amaçlarına hizmet etmektedir. Bu bağlamda, sosyal paylaşım ağlarının bir katılımcı kültür yarattığı söylenebilir (Vural ve Bat, 2010; İrge, 2012).

Kullanım amaçları ve sunduğu özellikler bakımından farklılıklar gösteren, dünyadaki en popüler sosyal paylaşım ağları şöyle sıralanabilir:

Facebook, Twitter, Youtube, Flickr, Pinterest, Foursquare, LinkedIn, Instagram, Whatsapp, Friendfeed, Myspace... vb.

Pek çok farklı özelliğe sahip sosyal ağlar bugün insanları bağımlılık düzeyinde etkilemektedir. Bu nedenle yeni medyanın yalnızca olumlu bir perspektiften değerlendirilemeyeceği aşikardır. Öncelikle sosyal ağların insanları sosyalleştirdiğine dair düşünce eleştirilere maruz kalmıştır. Bir toplumsallık ya da bir bütünlük yaratıp yaratmadığı konusu tartışmalıdır. Bunun yanında sosyal medya bir kimlik var oluşuna da işaret etmektedir. Birçok kişisel bilgi internet üzerinden erişime ve paylaşımına açıktır. Bu durum bir mahremiyet sorununa da yol açmaktadır. Sosyal ağlar sürekli kişisel bilgi veya resim paylaşımına, konum bildirme ve teşhire teşvik ederken, karşılıklı bir gözetime ve röntgencilik kültürüne yol açmaktadır. Kamusal alan ve özel alan sınırlarının da silikleştiği bu ortamlarda, gerçek ve yüz yüze iletişim tarzının yerini artık sanal ve yapay iletişimler kaplamaktadır (Livberber, 2018).

Yeni medya, sosyal medya ve sosyal ağlar üzerine yapılan bu genel çerçevelemeden sonra, çalışmanın konusu ile doğrudan ilintili olan sosyal medya ve şiddet ilişkisini irdelemek anlamlı olacaktır.

3.4. Sosyal Medya ve Şiddet İlişkisi

Sosyal medya genellikle bireyin boş zaman aktivitesi, eğlence aracı, bireyleri rahatlatan bir ortam olarak işlevsel düşünülmektedir. Bu bağlamda şiddet içerikleri de çoğunlukla eğlence amaçlı ve davranışa dönüşmeyecek düzeyde değerlendirilmektedir. Ancak şiddet içerikleri sembolik bir nitelik taşıdığından dolayı anlık bir davranışa değil uzun vadeli duyarsızlaşma eğilimine dönüşmektedir (Yumrukuz, 2017). Özellikle çocuklar ve gençler şiddet eylemine dijital medya aracılığıyla yoğunluklu bir biçimde maruz kalabilmektedir. Son dönemki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda kişisel bilgiler, görseller, alışverişler, mailleşmeler ve telefon uygulamalarındaki içerikler bile herhangi bir tehditle karşılaşılması için yeterli olabilmektedir (Aktaş, 2005; Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011: 646).

“Grossman ve DeGaetano (1999, s.64) insan beyninde bireyleri şiddete karşı koruyan bir “Şiddet Bağışıklık Sistemi”nin (Violence Immune System) bulunduğunu, ancak şiddete aşırı derecede maruz kalmanın bireylerin saldırgan tutumlar geliştirmesini engelleyecek bu savunma sistemini bozduğunu iddia etmektedir”. Bu görüşe göre; çocukların ve gençlerin de dijital oyunlarda, filmlerde, videolarda şiddet içeren görseller ile çok karşılaşması, şiddeti içselleştirmesine ve şiddet bağışıklık sistemini zayıflatarak şiddet eylemini benimsemesine yol açabilmektedir (Dolu, Bükür ve Uludağ, 2010: 63).

Dijital ortamda birey ve şiddet mesafesi silikleşmekte ve yakınlaşmaktadır. Böylece algılanan simgesel temsil, gerçek hayattaki reaksiyonları da etkilemektedir. Duyarsızlaşma sonucu şiddet içerikleri de bir eğlence malzemesi haline gelebilmekte, bağımlılık yaratabilmektedir. Bu şekilde şiddet içselleştirildiğinde; öfkelenme, üzülmeye, acıma, empati kurma gibi duygular azalmakta ve şiddet normalleştirilmektedir (Yumrukuz, 2017).

Yeni medya teknolojisinin gelişmesiyle sosyal medya platformlarında da şiddet yeni bir boyut kazanmış ve özümsemiştir. Şiddet olgusu da böylece yeni medya ortamında eski ve yeni ayrımını beraberinde getirmiştir. Eski şiddet olarak değerlendirilebilecek şiddet türü yeni medya öncesi dönemine denk gelen ve gerçekliği temel alan şiddet olarak nitelendirilebilir. Ancak yeni medya teknolojileri ile birlikte şiddet de dijitalleşmiştir. Böylece şiddet sanal bir bağlama girmiş,

fizikselliğin de ötesine geçmiştir. Sosyal medya platformlarında insanlar kaygısız bir biçimde acımasız paylaşımlar yapabilmekte, şiddeti olumlayabilmekte ve siber şiddet uygulayabilmektedir. Bu denli şiddete filtresiz maruz kalan bireyler de gerçek hayatta şiddete karşı duyarsızlaşmaktadır (Bayrak, 2017).

Sosyal medyada insanlar, dahil olabilme özelliği ile kendilerini tüm konuların içerisinde hissedebilmektedir. Verilen tepkiler genel olarak gündelik yaşamdaki tepkilerden farklıdır. Günlük yaşamda yüz yüze iletişimde başarısız olan insanlar bile bu platformlarda kendilerini ifade edebilmektedir. Bunu yaparken kimliklerini de gizleyebilmektedir. Kimliklerin gizli tutulabilmesi, bireylerin bu ortamlarda kendilerini daha rahat ifade edebilmelerini sağlamakta ve söylemler sıklıkla şiddet içerikli olabilmektedir (Güler, 2017).

Yeni medya ile ortaya çıkan dijital şiddet, eski şiddet ile isteyerek ve kasıtlı zarar verme faaliyeti olma özelliği konusunda ortaklaşmaktadır. Ancak bu yeni ortamda yüz yüze bir etkileşim söz konusu değildir. Sanal ortamlarda gerçekleşen bir şiddet söz konusudur ve etkileri daha çok psikolojiktir. Bireyler bu platformlarda uyguladıkları şiddetten dolayı hiçbir cezai yaptırıma uğramayacağını düşündüğü ve anonim olarak da var olabildiği için daha rahat davranabilmektedir. Burada suç elektronik araçlarla ve elektronik ortamda rahatsız etme faaliyeti olarak gerçekleşmektedir. Böylece elektronik ortamda ulaşılabilecek her türlü içerik ve bilgi farklı biçimlerde şiddet unsuru olarak kullanılabilir. Siber saldırıların çeşitlenmesi de farklı suç türlerini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda dijital şiddetin her türlü elektronik ortamda karşılaşılabilecek ve diğer şiddet türleri kadar bireyleri etkileyebilecek potansiyele sahip olduğu söylenebilir (Cebecioğlu ve Altıparmak, 2017).

Sosyal medya platformları, farklı bir şiddet türü olan sosyal linçin de bir aracı olmuştur. Özellikle Twitter, etkili bir sosyal linç ortamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ortamda hedef alınan kişilere karşı herhangi bir kaba kuvvet kullanılmamakta, etiketler, kelimeler ve cümlelerle linç gerçekleştirilmektedir. Ancak sanal gerçeklikte insani sorumluluk duygusundan uzaklaşmakta ve sosyal medyada yapılan paylaşımların sorumluluğunu alma gereği ortadan kalkmaktadır. Böylece şiddet bu ortamda daha rahat uygulanabilmektedir (Turan, 2017).

Teknolojinin gelişimiyle yaygınlaşan iletişim araçları ile şiddet içerikli davranışlar farklı bir boyut kazanmıştır. Bu araçlar aracılığıyla tehdit, taciz, zorbalık ve hakaret gibi şiddet türleri daha da yoğunlaşmıştır. Yeni medya ile oluşan yeni iletişim olanakları, sosyal ağlarda siber zorbalık sorununun gündeme gelmesine neden olmuştur. Siber zorbalık, derin psikolojik travmalar yaratabilmekte ve bireylerin yaşamlarını ciddi ölçüde etkileyebilmektedir (Özmen, 2018).

Siber zorbalık genellikle;

- Kullanıcı adlarıyla gizlenme,
- Anonim olmanın daha güçlü görünmesi,
- Gizlenerek ortamı etkilemenin cazip gelmesi,
- Davranışların sonuçlarının görünmemesi,
- Popülerlik arayışı,
- Özgüven düşüklüğü,

- Daha önce saldırıya maruz kalma gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı fiziksel bir temas bulunmamasına rağmen kurban psikolojik olarak ciddi zararlar görmektedir (Korkmaz, 2013).

Siber zorbalık; teknolojiyi kullanarak insanlara kasti zarar verme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Hedef seçilen kişiye yönelik rahatsız edici davranışlar dijital şiddeti doğurmaktadır. Bu davranışlara; çevrimiçi ortamlarda rahatsız edici mesajlar, özel bilgilerin ifşası, rahatsız edici görüntüler paylaşma, dedikodular çıkarma gibi davranışlar örnek verilebilir. Bu noktada, bilgi teknolojilerini kullanma bilgisine sahip herkesin herhangi bir fiziksel güç gerektirmeden ve anonim olarak şiddet davranışı sergileyebilmesi söz konusudur (Özmen, 2018).

Çeşitli şekillerde karşımıza çıkan siber zorbalığa örnek olabilecek davranışlar şunlardır:

- Photoshop yöntemiyle başkasına ait fotoğraflardan kesilen yüzlerin pornografik fotoğraflara yapıştırılarak sosyal ağlarda ya da e-posta yoluyla paylaşılması,

- İnsanların sırlarının yine böyle ortamlardan paylaşılması,

- Kurbanlar hakkında videolar, fotoğraflar ve yazılar paylaşılması,

- Oylama gibi farklı yöntemlerle yapılan aşağılamalar,

- Diğer insanları manipüle ederek kurbanı sildirmek ya da engellemek... vb.

Bu davranışlarda ortak nokta; kurbanı aşağılamaya, alay etmeye, taciz etmeye, korkutmaya, ötekileştirmeye, yalnızlaştırmaya ve itibarsızlaştırmaya yönelik olmasıdır. Bu davranışlar sonucunda kurbanlar çeşitli şekillerde etkilenebilmektedir:

- Öncelikle siber zorbalık mağduru olan insanlar duruma yalnızca kişisel olarak maruz kalmamaktadır. Sosyal ağlarda yapılan paylaşımların geniş bir seyirci kitlesi olduğundan dolayı kurbanların çevresiyle ilişkileri de etkilenmekte, utanç duygusundan dolayı dışlanmakta ve yalnızlaşmaktadırlar.

- Kurbanların çoğu güven duygusunu kaybetmekte ve çevresinden, ailesinden ya da uzmanlardan destek ve yardım istemeye çekinmektedir.

- Kurbanlar çoğunlukla kendilerini değersiz hissetmekte ve öz saygılarını kaybetmektedir.

- Kurbanların bazıları ileri düzeyde psikolojik sorunlar yaşamakta hatta bu durum kendine zarar vermeye ve intiharlara kadar gidebilmektedir (Özmen, 2018).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ŞİDDET OLGUSU VE
YENİ NESİL SEYİRCİ KALMA ETKİSİ:
SOSYAL MEDYA VE GERÇEK HAYAT İKİLEMİ ÜZERİNE
BİR NİTEL ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu aşamasına kadar; şiddet olgusu, seyirci kalma etkisi ve sosyal medya üzerine temel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ise; şiddet davranışına tanık olma durumunda, olayların acil ve tehlikeli algılanması ve müdahale davranışının gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda, olaylarla birebir karşılaşma hali ve sosyal medyada olayların görüntüleriyle karşılaşma koşullarında ne gibi farkların olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan saha çalışmasında, katılımcılara bazı videolar izletilerek bu dinamiklerin anlaşılmasına yönelik sorular sorulmuş, katılımcıların şiddet davranışına müdahale konusunda gerçek hayat ve sosyal medya alanlarında verebilecekleri tepkileri, bu iki alan arasında gördükleri farkları tespit etmek hedeflenmiştir.

Çalışmada 18-26 yaş grubunda, farklı demografik özelliklere sahip 30 katılımcı ile yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

15 kadın ve 15 erkek olmak üzere katılımcılar;

- 5 lise mezunu çalışan,
- 5 lise mezunu çalışmayan,
- 10 üniversite öğrencisi,
- 10 üniversite mezunu çalışan olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların demografik özellikleri şöyledir (*Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3*):

Tablo 1: Lise Mezunu Katılımcılar

Katılımcılar	A.İ.	B.B.	D.S.	N.D.	B.E.	E.G.	B.Ç.	M.B.	H.K.	B.Y.
Cinsiyet	K	K	K	K	K	E	E	E	E	E
Yaş	22	23	22	19	19	20	22	21	26	24
Çalışan	X	X	X						X	X
Çalışmayan				X	X	X	X	X		

Tablo 2: Üniversite Öğrencisi Katılımcılar

Katılımcılar	G.D.	E.K.G.	E.M.	M.G.	D.R.	N.T.	G.K.	O.A.	K.U.	M.T.
Cinsiyet	K	K	K	K	K	E	E	E	E	E
Yaş	21	23	24	22	24	23	24	25	23	24

Tablo 3: Üniversite Mezunu Katılımcılar

Katılımcılar	B.A.	S.Ş.	D.G.	G.Y.	E.Ç.	A.H.B.	M.M.	M.K.	C.T.	R.A.
Cinsiyet	K	K	K	K	K	E	E	E	E	E
Yaş	26	24	26	25	26	26	25	26	25	24
Çalışan	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

4.1. Saha Çalışması Videoları

Katılımcılara izletilen videoların içeriği şu şekilde hazırlanmıştır:

Video 1: Hayvana şiddet

Video 2: Kadına şiddet

Video 3: Çocuğa şiddet

Video 4: Sevgili/ilişki şiddeti

4.2. Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Katılımcılara, her bir video izletildikten sonra, sırasıyla şu sorular sorulmuştur: (S: Soru, GS: Genel soru)

S1: İzlediğiniz olay sizce tehlikeli bir durumun varlığını mı gösteriyor?

S2: İzlediğiniz olay sizce acil bir durumun varlığını mı gösteriyor?

S3: İzlerken kendinizi nasıl hissettiniz? (endişeli/korkulu, eğlenceli/komik, öfkeli/sinirli, sakın/sıradan, kabullenerek/doğal karşılayarak)

S4: Olay sırasında orada olsaydınız, duruma müdahale etme gereği duyar mıydınız?

S5: Olay sırasında orada ve tek başınıza olsaydınız müdahale eder miydiniz?

S6: Olay sırasında başka görgü tanıklarının da orada olmasına rağmen kişisel inisiyatif alıp duruma müdahale eder miydiniz?

S7: Olay sırasında müdahaleye geçmek için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini mi beklerdiniz?

S8: Diğer görgü tanıklarının müdahale etmediğini görmenize rağmen, siz müdahale eder miydiniz?

S9: Bu videoyu sosyal medyada görseniz, sosyal platformlarda herhangi bir tepki verir miydiniz?

S10: Verirseniz bu ne olurdu? -yorum yazma, -paylaşma, - imza kampanyası oluşturma vs.

S11: İzlediğiniz görüntülerdeki mağdur kişileri tanıyor olmanız müdahale davranışınızda değişikliğe yol açar mıydı?

S12: İzlediğiniz görüntülerdeki saldırgan kişileri tanıyor olmanız müdahale davranışınızda değişikliğe yol açar mıydı?

Genel sorular olarak ise:

GS1: Sosyal medyanın, acil durumlarda müdahale aracı olarak kullanılabileceğine inanıyor musunuz?

GS2: Sosyal medyada verilen tepkilerin, müdahale davranışı açısından etkili olduğuna inanıyor musunuz?

GS3: Sizce şiddet içeren bir durumla karşılaşıldığında gerçek hayatta verilen tepkiler ile sosyal medyada verilen tepkiler arasında fark var mıdır? Varsa nedir? şeklinde sorular sorulmuştur.

4.3. Değerlendirme Kategorileri

Katılımcıların izledikleri videoların ardından sorulan sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda belirlenen değerlendirme kategorileri şunlardır:

- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi
- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi
- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi
- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi
- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi
- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi
- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi
- Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi

BULGULAR

Demografik özelliklerine göre ayrılan katılımcılara dört farklı şiddet içerikli video izletilerek sorular sorulmuştur. Sorulan son genel sorular ise; katılımcıların şiddete tepki ve müdahale konusunda sosyal medya ile ilgili ve gerçek hayat ile sosyal medya arasındaki farklarla ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Katılımcıların sorulan sorulara verdikleri yanıtlar ise belirlenen kategorilere göre şöyle sıralanmaktadır:

4.4. Lise Mezunu Katılımcıların Yanıtları (Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8):

Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için;

- 2 kadın katılımcı ve 3 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir.
- 3 kadın ve 2 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 2 kadın katılımcı ve 3 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 3 kadın 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu ve 1 erkek katılımcı da sakin/sıradan karşılamıştır. Bu bağlamda, kadın katılımcıların hepsi ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duyarken, 2 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 2 kadın ve 2 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 3 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 3 kadın ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini 2 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 3 kadın 2 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 2 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; kadın katılımcıların hepsi ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 1 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.

- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda yine; 1 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için;

- Tüm katılımcılar durumu tehlikeli ve acil olarak algılamıştır.
- Tüm katılımcılar olayı öfkeli/sinirli veya endişeli/ korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, katılımcıların hepsi olaya müdahale etme gereği duymuştur.
- 4 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, tüm kadın katılımcılar ve 1 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 2 kadın katılımcı ve erkek katılımcıların hepsi olaya müdahale edeceğini, 3 kadın katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. Tüm kadın katılımcılar ve 1 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 4 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 4 kadın katılımcı ve erkek katılımcıların tümü sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 1 kadın katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanidik olması durumunda; 2 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda; 1 kadın ve 2 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 3 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için;

- 3 kadın katılımcı ve 3 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak, 1 kadın katılımcı olayı tehlikeli ama acil değil olarak değerlendirmiştir.
- 1 kadın ve 2 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 2 kadın katılımcı ve 2 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 2 kadın, 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu ve 1 kadın, 2 erkek katılımcı da kabullenerek/ doğal karşılayarak karşılamıştır. Bu bağlamda, 4 kadın ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duyarken, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 4 kadın ve 2 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; tüm kadın katılımcılar ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini 1 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 1 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, tüm kadın katılımcılar ve 4 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; kadın katılımcıların hepsi ve 4 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 1 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 4 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 3 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

- 3 kadın katılımcı ve erkek katılımcıların hepsi durumu tehlikeli ve acil olarak, 1 kadın katılımcı olayı tehlikeli ama acil değil olarak değerlendirmiştir.

- 1 kadın katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 4 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 1 kadın, 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, 3 kadın katılımcı ve erkek katılımcıların tümü olaya müdahale gereği duyarken, 2 kadın katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 2 kadın ve 4 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 3 kadın ve 1 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 3 kadın ve 2 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 2 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; kadın katılımcıların hepsi ve 4 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 1 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 3 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

4.4.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi

Lise mezunu katılımcılara sorulan genel sorularda, sosyal medyanın acil durumlarda müdahale aracı olup olmayacağı, bu konuda etkili olup olmayacağı ve gerçek hayatla sosyal medyada verilen tepkiler arasında farklar bulunup bulunmadığı hakkında

düşüncelerini öğrenmek için katılımcılara bu doğrultuda sorular sorulmuştur. Bu noktada:

- 4 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna inandığını belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarda bu katılımcılar; sosyal medyada daha rahat tepki verilebileceği konusunda ortaklaşmıştır. Farklı olarak, katılımcılardan B.E. (K, 19); sosyal medyanın etkili olabileceği konusunda “Gerçek hayatta anında müdahale edebiliyorken sosyal medyada daha çok kitleye ulaşılarak toplumsal bir tepki yaratıp daha kalıcı çözümler elde edilebilir” ifadesinde bulunmuştur. Katılımcılardan H.K. (E, 26) ise; “Bu tür videolara sosyal medyada denk gelince herhangi bir tehdit altında hissetmeden dilediğimiz gibi tepki veririz. Ancak bu şiddet olayları gözümüzün önünde gerçekleştiğinde kendimiz için kaygılanırız ve tepkimizin şiddeti daha hafif olabilir ya da hiçbir tepki vermeyebiliriz.” şeklinde konuşmuştur.
- 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna kısmen veya tamamen inanmadığını belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarda katılımcılar; gerçek hayatta tepki süresinin kısıtlı olması dolayısıyla daha anlık tepkiler verilebileceğini ancak sosyal medyada verilen tepkilerin düşünülmüş tepkiler olduğunu vurgulamışlardır. Farklı olarak, E.G. (E, 20) düşüncelerini; Bence fazla bir fark yok, ikisi de işe çok yaramayan şeyler, şiddet cezasız kalmamalı. Ama birçok kişide klavye delikanlısı...” şeklinde ifade etmiştir.

4.5. Üniversite Öğrencisi Katılımcıların Yanıtları (Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13):

Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için;

- 3 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak değerlendirirken, 2 kadın katılımcı durumu tehlikeli ancak acil değil olarak değerlendirmiştir.
- 1 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.

- 3 kadın katılımcı ve 2 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 2 kadın ve 2 erkek katılımcı endişeli/korkulu ve 1 erkek katılımcı da sakin/sıradan karşılamıştır. Bu bağlamda, 4 kadın ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duyarken, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 3 kadın ve 4 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 2 kadın ve 1 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; kadın katılımcıların hepsi ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. Tüm katılımcılar diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 1 kadın ve 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 1 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 2 kadın ve 2 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 3 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için;

- Tüm katılımcılar durumu tehlikeli ve acil olarak algılamıştır.
- Tüm katılımcılar olayı öfkeli/sinirli veya endişeli/ korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, katılımcıların hepsi olaya müdahale etme gereği duymuştur.
- 1 kadın ve 3 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 4 kadın ve 2 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.

- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 2 kadın katılımcı ve erkek katılımcıların hepsi olaya müdahale edeceğini, 3 kadın katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 3 kadın ve 2 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 2 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; kadın katılımcıların tümü ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, STÖ’lerle iletişime geçme, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken, 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 3 kadın ve 2 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 3 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 2 kadın ve 1 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 4 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için;

- 4 kadın katılımcı ve tüm erkek katılımcılar durumu tehlikeli ve acil olarak, 1 kadın katılımcı olayı tehlikeli ama acil değil olarak değerlendirmiştir.
- 2 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 3 kadın, 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, 4 kadın katılımcı ve tüm erkek katılımcılar olaya müdahale gereği duyarken, 1 kadın katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 4 kadın katılımcı ve tüm erkek katılımcılar ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 1 kadın katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 4 kadın katılımcı ve tüm erkek katılımcılar olaya müdahale edeceğini, 1 kadın katılımcı ise

müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. Tüm katılımcılar diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.

- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 2 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 3 kadın ve 2 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 3 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

- 4 kadın katılımcı ve tüm erkek katılımcılar durumu tehlikeli ve acil olarak, 1 kadın katılımcı olayı tehlikeli ama acil değil olarak değerlendirmiştir.
- 1 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 4 kadın, 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, 4 kadın ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duyarken, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 4 kadın ve 3 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 2 kadın ve 2 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 3 kadın ve 3 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.

- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 4 kadın ve 2 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 1 kadın ve 3 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanıdık olması durumunda; 4 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 1 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanıdık olması durumunda; 3 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

4.5.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi

Üniversite öğrencisi katılımcılara sorulan genel sorularda, sosyal medyanın acil durumlarda müdahale aracı olup olmayacağı, bu konuda etkili olup olmayacağı ve gerçek hayatla sosyal medyada verilen tepkiler arasında farklar bulunup bulunmadığı hakkında düşüncelerini öğrenmek için katılımcılara bu doğrultuda sorular sorulmuştur. Bu noktada:

- 4 kadın ve 4 erkek katılımcı sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna inandığını belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarda bu katılımcılar genel olarak; olaylara birebir şahit olduğunda müdahalede bulunmanın cesaret gerektirdiği, ancak sosyal medyada verilen tepkilerin daha cesur ama yalnızca dijital ortamda kaldığı konusunda ortaklaşmıştır. Katılımcılardan D.R. (K, 24); “Sosyal medyada verilen tepkilerin biraz daha cesur olduğunu görüyorum. Çünkü şiddete eğilimli kişinin/kişilerin olay esnasında şiddeti herkese gösterebilmesi ihtimali insanları gerçek hayatta tepki vermekten alıkoyabiliyor. Şiddet geçmişi olan bir kadın olarak maalesef şiddeti yapan kişinin erkek olduğunu gördüğüm durumlarda gerçek hayatta karşı eyleme geçmekten ben de korkuyorum” ifadesinde bulunmuştur. Bir başka katılımcı E.K.G. (K, 23) ise iki ortam

arasındaki farkı; “Olaya fiziken dahil olmak özveri ve cesaret isterken sosyal medyadan dahil olmak sadece kelime yeteneğini ölçer. Ancak bu kelimeler bile çoğunluğu oluşturduğunda etkili olabilir.” şeklinde açıklamıştır.

- 1 kadın ve 1 erkek katılımcı ise sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna inanmadığını belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarla ilgili katılımcılar; tepkiler ve ulaşmaları konusundaki farklılıkları vurgulamışlardır. Katılımcılardan G.D. (K, 21); “Gerçek hayatta verilen tepkilerin hareketin tekrarlanmaması açısından daha etkili olduğunu düşünüyorum. Sosyal medya her zaman gereken yerlere ulaşmayabiliyor. Somut tepkiler vermek bence daha etkili” şeklinde, O.A. (E, 25) ise “Tepkilerin hızlıca gerçekleşmesi açısından ve tepki verme açısından fark olduğunu düşünüyorum” şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

4.6. Üniversite Mezunu Katılımcıların Yanıtları (Tablo 14, Tablo 15, Tablo 16, Tablo 17, Tablo 18):

Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için;

- 4 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir.
- 1 kadın ve 1 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 4 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 1 kadın ve 1 erkek katılımcı endişeli/korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, tüm katılımcılar olaya müdahale gereği duymuştur.
- Tüm katılımcılar ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; kadın katılımcıların hepsi ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. Tüm kadın katılımcılar ve 4 erkek katılımcı diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini beklemeden müdahalede bulunacağını, 1 erkek katılımcı ise diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirtmiştir.

- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 3 kadın ve 2 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 2 kadın ve 3 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.
- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanidik olması durumunda; 1 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda; 1 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için;

- Tüm katılımcılar durumu tehlikeli ve acil olarak algılamıştır.
- Tüm katılımcılar olayı öfkeli/sinirli veya endişeli/ korkulu karşılamıştır. Bu bağlamda, katılımcıların hepsi olaya müdahale etme gereği duymuştur.
- 4 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, tüm kadın katılımcılar ve 1 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 4 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 4 kadın ve 4 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 2 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken, 3 kadın ve 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.

- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanidik olması durumunda; 2 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda; 1 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 4 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için;

- 4 kadın ve 3 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir.
- 1 kadın ve 2 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 2 kadın katılımcı ve 1 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 3 kadın, 2 erkek katılımcı endişeli/korkulu; 1 erkek katılımcı kabullenerek/doğal karşılayarak; 1 erkek katılımcı ise sakin/sıradan karşılamıştır. Bu bağlamda, tüm kadın katılımcılar ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale etme gereği duyarken, 2 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- Tüm kadın katılımcılar ve 2 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 3 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; tüm kadın katılımcılar ve 2 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 3 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. Tüm kadın katılımcılar ve 2 erkek katılımcı diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini beklemeyen müdahalede bulunacağını, 3 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 4 kadın ve 2 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken, 1 kadın ve 3 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.

- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanidik olması durumunda; 2 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda; 2 kadın ve 3 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 3 kadın ve 2 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

- Tüm kadın katılımcılar ve 2 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak, 2 erkek katılımcı olayı tehlikeli ama acil değil olarak değerlendirmiştir.
- 1 erkek katılımcı durumu tehlikeli ve acil olarak algılamamıştır.
- 2 kadın katılımcı ve 1 erkek katılımcı videoyu izlerken olayı öfkeli/sinirli; 3 kadın, 3 erkek katılımcı endişeli/korkulu ve 1 erkek katılımcı kabullenerek/doğal karşılayarak karşılamıştır. Bu bağlamda, tüm kadın katılımcılar ve 3 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duyarken, 2 erkek katılımcı olaya müdahale gereği duymamıştır.
- 4 kadın ve 1 erkek katılımcı ortamda tek başına olduğunda olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 4 erkek katılımcı ise bu durumda müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir.
- Ortamda başka görgü tanıklarının olması durumunda ise; 4 kadın ve 1 erkek katılımcı olaya müdahale edeceğini, 1 kadın ve 4 erkek katılımcı ise müdahalede bulunmayacağını belirtmiştir. 1 kadın ve 4 erkek katılımcı, müdahalede bulunmak için diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini, 4 kadın ve 1 erkek katılımcı ise bunu beklemeden müdahalede bulunacağını belirtmiştir.
- Bu video ile sosyal medyada karşılaşmaları durumunda; 2 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal platformlarda “yorum yazma, paylaşma” gibi tepkilerde bulunacağını ifade ederken 3 kadın ve 2 erkek katılımcı bu alanda hiçbir tepkide bulunmayacağını ifade etmiştir.

- Görüntülerdeki mağdur kişinin tanidik olması durumunda; 4 kadın ve tüm erkek katılımcılar müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 1 kadın ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.
- Görüntülerdeki saldırgan kişinin tanidik olması durumunda; 3 kadın ve 4 erkek katılımcı müdahale davranışının değişiklik göstereceğini, 2 kadın ve 1 erkek katılımcı ise müdahale davranışında bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir.

4.6.1. Genel Kategori: Sosyal Medyanın Müdahale Davranışı Açısından Etkisi Kategorisi

Üniversite mezunu, çalışan katılımcılara sorulan genel sorularda, sosyal medyanın acil durumlarda müdahale aracı olup olmayacağı, bu konuda etkili olup olmayacağı ve gerçek hayatla sosyal medyada verilen tepkiler arasında farklar bulunup bulunmadığı hakkında düşüncelerini öğrenmek için katılımcılara bu doğrultuda sorular sorulmuştur. Bu noktada:

- 1 kadın ve 3 erkek katılımcı sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna inandığını belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarda bu katılımcılar genel olarak; teori ve pratik farkına, olaylara birebir şahit olunduğunda inisiyatif almanın daha güç olduğuna ve sosyal medyada verilen tepkilerin daha sert olduğuna değinmişlerdir. İki alan arasındaki farka ise katılımcılardan A.H.B. (E, 26) “... Bireysel anlamda tepkiler ne yazık ki sosyal medyada çoğunlukta, evet bu da etkili fakat gerçek hayatta da insanların bu tarz olaylara tepkisiz kalmaması gerekir. Sosyal medya, hukuki düzene ve sosyal olaylara etki edecek şekilde kullanılabilir, bu çok faydalı. Fakat gerçek hayatta da tepkisiz kalmazsak belki de bir kadının hayatını, bir çocuğun psikolojisini kurtarabiliriz, istismarları önleyebiliriz, hayvanlara da yaşam hakkı sunabiliriz.” ifadelerinde bulunurken, bir başka katılımcı D.G. (K, 26) “Sosyal medyada hızlı ve çoğunluk tarafından müdahale varken, günlük hayatta müdahale etme hızı düşük ve müdahil sayısı daha azdır.” şeklinde açıklama yapmıştır.

- 1 kadın katılımcı, S.Ş. (K, 24) ise sosyal medyanın “bazen” müdahale aracı ve etkili olabileceğini düşündüğünü belirtmiştir. Gerçek hayat ve sosyal medya arasındaki farklarla ilgili “Gerçek hayatta anlık müdahale edip mağdur ve saldırgana ulaşma imkanı var fakat sosyal medyada esas muhataba ulaşmak zor. Yine de sosyal medyadaki paylaşımın da en azından başkaları üzerinde etkisi olabilir ama şiddet içerikli sayısız multimedya var hepsini paylaştım şiddet normalleşir diye düşünüyorum.” ifadelerini kullanmıştır.
- 3 kadın ve 2 erkek katılımcı ise sosyal medyanın müdahale aracı olabileceğine ve etkili olduğuna inanmadığını belirtmiştir. İki alan arasındaki fark konusunda ise genel olarak; sosyal medyada daha cesur yorumlar yapıldığını ancak gücünün amacına uygun kullanılmadığını, verilen tepkilerin gerçek olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcılardan G.Y. (K, 25); “Sosyal medyada verilen tepkiler daha hiddetli ve yargılayıcı, genelde olması gerektiği gibi; gerçek hayatta sıklıkla görmezden geliniyor ve olası karşılanıyor.” ifadelerini kullanmış; E.Ç. (K, 26) ise; “Korkak bir insan dünyanın en cesur, en cengaver insanı gibi davranabiliyor veya bazen o kadar da duyarlı olmamalarına rağmen sırf etkileşim için bu tarz durumlara ses çıkarabiliyorlar. Sosyal medyada verilen tepkilerin gerçek tepkiler olduğuna inanmıyorum.” şeklinde açıklama yapmıştır. Bir başka katılımcı M.K. (E, 26); “Fiziksel olarak karşılaştığımızda inisiyatif alamayacağımız durumlarda, doğrudan temas gerçekleşmediği için sosyal medya üzerinden daha sert tepkiler verebiliriz. Normalde müdahale edemeyeceğimiz olaylarda, sosyal medyada faili lanetler şekilde tepkiler verilebiliyor.” ifadelerini kullanmıştır.

4.7. Katılımcıların Toplam Kategorisel Analizi

Tüm katılımcıların kategorilere göre toplam değerlendirmelerine bakıldığında;

4.7.1. Video 1: Hayvana Şiddet

4.7.1. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi

- Durumu tehlikeli ve acil değerlendiren; 9 kadın, 11 erkek (20) katılımcı,
- Durumu tehlikeli ve acil algılamayan; 4 kadın, 4 erkek (8) katılımcı,

- Durumu tehlikeli bulan, ama acil algılamayan; 2 kadın katılımcı bulunmaktadır.

4.7.1. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi

- Müdahale gereği duyan; 14 kadın, 12 erkek (26) katılımcı,
- Müdahale gereği duymayan; 1 kadın, 3 erkek (4) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.1. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi

- Videoyu izlerken öfkeli/sinirli hisseden; 9 kadın, 9 erkek (18) katılımcı,
- Videoyu izlerken endişeli/korkulu hisseden; 6 kadın, 4 erkek (10) katılımcı,
- Videoyu sakin/sıradan karşılayan; 2 erkek katılımcı bulunmaktadır.
- Videoyu kabullenerek/doğal karşılayarak izleyen katılımcı bulunmamaktadır.

4.7.1. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi

- Müdahale edeceğini belirten; 10 kadın, 11 erkek (21) katılımcı,
- Müdahale etmeyeceğini belirten; 5 kadın, 4 erkek (9) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.1. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi

- Müdahalede bulunacağını belirten; 13 kadın, 11 erkek (24) katılımcı,
- Müdahalede bulunmayacağını belirten; 2 kadın, 4 erkek (6) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirten; 3 kadın, 3 erkek (6) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarını beklemeden müdahalede bulunacağını belirten; 12 kadın, 12 erkek (24) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.1. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi

- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 3 kadın, 11 erkek (14) katılımcı,
- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 12 kadın, 4 erkek (16) katılımcı,

- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 4 kadın, 9 erkek (13) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 11 kadın, 6 erkek (17) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.1. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi

- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vereceğini belirten; 12 kadın, 8 erkek (20) katılımcı,
- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vermeyeceğini belirten; 3 kadın, 7 erkek (10) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.2. Video 2: Kadına şiddet

4.7.2. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi

- Durumu tehlikeli ve acil değerlendiren; 15 kadın, 15 erkek (30) katılımcı bulunmaktadır.
- Durumu tehlikeli ve acil algılamayan kimse yoktur.

4.7.2. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi

- Müdahale gereği duyan; 15 kadın, 15 erkek (30) katılımcı bulunmamaktadır.
- Müdahale gereği duymayan kimse yoktur.

4.7.2. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi

- Videoyu izlerken öfkeli/sinirli hisseden; 11 kadın, 15 erkek (26) katılımcı,
- Videoyu izlerken endişeli/korkulu hisseden; 4 kadın katılımcı bulunmaktadır.
- Videoyu sakin/sıradan karşılayan ve
- Videoyu kabullenerek/doğal karşılayarak izleyen katılımcı bulunmamaktadır.

4.7.2. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi

- Müdahale edeceğini belirten; 1 kadın, 11 erkek (12) katılımcı,

- Müdahale etmeyeceğini belirten; 14 kadın, 4 erkek (18) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.2. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi

- Müdahalede bulunacağını belirten; 8 kadın, 14 erkek (22) katılımcı,
- Müdahalede bulunmayacağını belirten; 7 kadın, 1 erkek (8) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirten; 12 kadın, 7 erkek (19) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarını beklemeden müdahalede bulunacağını belirten; 3 kadın, 8 erkek (11) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.2. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi

- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 7 kadın, 10 erkek (17) katılımcı,
- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 8 kadın, 5 erkek (13) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 4 kadın, 6 erkek (10) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 11 kadın, 9 erkek (20) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.2. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi

- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vereceğini belirten; 11 kadın, 11 erkek (22) katılımcı,
- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vermeyeceğini belirten; 4 kadın, 4 erkek (8) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. Video 3: Çocuğa şiddet

4.7.3. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi

- Durumu tehlikeli ve acil değerlendiren; 11 kadın, 11 erkek (22) katılımcı,
- Durumu tehlikeli ve acil algılamayan; 2 kadın, 4 erkek (6) katılımcı,
- Durumu tehlikeli bulan, ama acil algılamayan; 2 kadın katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi

- Müdahale gereği duyan; 13 kadın, 11 erkek (24) katılımcı,
- Müdahale gereği duymayan; 2 kadın, 4 erkek (6) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi

- Videoyu izlerken öfkeli/sinirli hisseden; 6 kadın, 7 erkek (13) katılımcı,
- Videoyu izlerken endişeli/korkulu hisseden; 8 kadın, 4 erkek (12) katılımcı,
- Videoyu sakin/sıradan karşılayan; 1 erkek katılımcı,
- Videoyu kabullenerek/doğal karşılayarak izleyen; 1 kadın, 3 erkek (4) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi

- Müdahale edeceğini belirten; 13 kadın, 9 erkek (22) katılımcı,
- Müdahale etmeyeceğini belirten; 2 kadın, 6 erkek (8) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi

- Müdahalede bulunacağını belirten; 14 kadın, 11 erkek (25) katılımcı,
- Müdahalede bulunmayacağını belirten; 1 kadın, 4 erkek (5) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirten; 4 erkek katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarını beklemeden müdahalede bulunacağını belirten; 15 kadın, 11 erkek (26) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi

- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 8 kadın, 10 erkek (18) katılımcı,
- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 7 kadın, 5 erkek (12) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 8 kadın, 8 erkek (16) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 7 kadın, 7 erkek (14) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.3. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi

- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vereceğini belirten; 13 kadın, 9 erkek (22) katılımcı,
- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vermeyeceğini belirten; 2 kadın, 6 erkek (8) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. Video 4: Sevgili/ilişki şiddeti

4.7.4. a- Durumu Tehlikeli ve Acil Algılama Kategorisi

- Durumu tehlikeli ve acil değerlendiren; 12 kadın, 12 erkek (24) katılımcı,
- Durumu tehlikeli ve acil algılamayan; 1 kadın, 1 erkek (2) katılımcı,
- Durumu tehlikeli bulan, ama acil algılamayan; 2 kadın, 2 erkek (4) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. b- Müdahale İhtiyacı Hissetme Kategorisi

- Müdahale gereği duyan; 12 kadın, 12 erkek (24) katılımcı,
- Müdahale gereği duymayan; 3 kadın, 3 erkek (6) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. c- Olayı İzlerken Hissedilenler Kategorisi

- Videoyu izlerken öfkeli/sinirli hisseden; 7 kadın, 9 erkek (16) katılımcı,
- Videoyu izlerken endişeli/korkulu hisseden; 8 kadın, 5 erkek (13) katılımcı,

- Videoyu kabullenerek/doğal karşılayarak izleyen; 1 erkek katılımcı bulunmaktadır.
- Videoyu sakin/sıradan karşılayan hiçbir katılımcı bulunmamaktadır.

4.7.4. d- Olaya Tek Başına Müdahale Kategorisi

- Müdahale edeceğini belirten; 10 kadın, 8 erkek (18) katılımcı,
- Müdahale etmeyeceğini belirten; 5 kadın, 7 erkek (12) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. e- Olaya Kalabalık Ortamda Müdahale Kategorisi

- Müdahalede bulunacağını belirten; 12 kadın, 7 erkek (19) katılımcı,
- Müdahalede bulunmayacağını belirten; 3 kadın, 8 erkek (11) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleyeceğini belirten; 6 kadın, 8 erkek (14) katılımcı,
- Diğer görgü tanıklarını beklemeden müdahalede bulunacağını belirten; 9 kadın, 7 erkek (16) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. f- Mağdur ve/veya Saldırgan Tanıdık İse Müdahale Kategorisi

- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 12 kadın, 11 erkek (23) katılımcı,
- Mağdur kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 3 kadın, 4 erkek (7) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten; 9 kadın, 10 erkek (19) katılımcı,
- Saldırgan kişiyi tanıma durumunda müdahale davranışının değişmeyeceğini belirten; 6 kadın, 5 erkek (11) katılımcı bulunmaktadır.

4.7.4. g- Sosyal Medyada Seyirci Kalma/ Kalmama Kategorisi

- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vereceğini belirten; 11 kadın, 9 erkek (20) katılımcı,

- Video ile sosyal medyada karşılaştığında tepki vermeyeceğini belirten; 4 kadın, 6 erkek (10) katılımcı bulunmaktadır.

SONUÇ

Tarihin en kuytu köşesinden bu yana varlığını sürdüren şiddet olgusu, her alanda ve çeşitli biçimlerde dozunu artırarak yayılmaya devam etmektedir. Genel olarak fiziksel şiddet üzerinden tanımlanan ancak her geçen gün yeni bir şiddet türünün literatüre dahil olmasıyla geniş tanımlara ulaşan şiddet olgusuna; kaynakları açısından da farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Şiddeti tanımlamak kadar, şiddete maruz kalma ya da şahit olma durumunda verilen tepkiler de önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu noktada seyirci kalma etkisi kavramı ortaya çıkmıştır.

Sosyal psikoloji alanında çalışılan ve “seyirci kalma etkisi” olarak bilinen bu kavram; insanların tehlikeli ve acil bir durum gördüklerinde herhangi bir müdahalede bulunmamasına yani olaya seyirci kalmasına işaret etmektedir. Dünyada bu nedenle birçok saldırı, kurbanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Yapılan çalışmalarda bu etkinin; tanıdık olma, ortak sosyal kategorizasyon, şiddet seviyesinin düşük algılanması, saldırganın özellikleri gibi farklı koşullarda değişiklik gösterdiği ortaya konulmuştur. Bu çalışmaların büyük bir kısmı henüz internet ve sosyal medyanın hayatın içine bu kadar sızmadığı ve aktif kullanılmadığı dönemlere denk düşmektedir. Bu nedenle bu çalışmada konuya farklı bir bakış açısı katmaya çalışılmıştır.

Bu noktada, sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarında çalışılan şiddet ve seyirci kalma etkisine yeni bir alan, yani sosyal medya eklenmiştir. Sosyal medya; gelişen teknoloji ve genişleyen ağlarla ortaya çıkan yeni medyanın en güçlü ve en popüler iletişim alanıdır. Sosyal medya; gündelik yaşamın pratikleri, iletişim biçimleri, kimlikler, toplumsal hareketler ve daha birçok açıdan yeni bir mecranın habercisidir. Böylece, tüm alışkanlıklar ve iletişim biçimleri değişime uğramıştır. Dolayısıyla, şiddet olgusu da kendine yeni bir yer daha edinmiştir.

Sosyal medyada yeni şiddet biçimleri ortaya çıkmıştır. Böylece şiddet sanal bir bağlama girmiş, fizikselliğin de ötesine geçmiştir. Sosyal medya platformlarında insanlar kaygısız bir biçimde acımasız paylaşımlar yapabilmekte, şiddeti yüceltebilmekte, normalleştirmekte ve siber şiddet uygulayabilmektedir.

Bu çalışma, bahsi geçen üç disiplini birleştirerek; şiddet, seyirci kalma etkisi ve sosyal medya arasında bir ilişki kurmayı ve yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda şiddet, seyirci kalma etkisi ve sosyal medyayı ortaklaştırarak oluşturulan sorularla; gerçek hayat ve sosyal medyadaki tepkiler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

30 katılımcı ile gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler sonucu, seyirci kalma etkisi ile ilgili yapılan önceki çalışmalardan farklılaşan bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu noktada dönemsel olarak bugünün şartlarının etkili olduğu öngörülmektedir. Görüşmelerin değerlendirmelerini, katılımcılara izletilen videolara göre ayrı ayrı yapmak faydalı olacaktır. Çünkü, her videonun içerdiği şiddet türü, boyutu, saldırganları ve mağdurları farklılık göstermektedir.

Hayvana şiddet görüntüleri içeren ilk videoda, katılımcıların büyük bir kısmı olayı tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir. Ancak durumu tehlikeli ve acil algılamayan 10 kişi de mevcuttur. Buradaki en önemli nokta videodaki şiddet boyutunun düşük olmasıdır. Ayrıca şiddetin bir köpeğe uygulanıyor olması da hayvanlar konusunda hassas olmayan bazı katılımcılar için durumun aciliyetini azaltan bir faktördür. Dolayısıyla durumu tehlikeli ya da acil algılamamanın hassasiyetle ilgili bir boyutu olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir diğer sonuç ise; izleyenlerin büyük çoğunluğunun olayı öfkeli/sinirli ya da endişeli/korkulu karşılaması olmuştur. Yine yalnızca 2 kişinin durumu sakin/sıradan karşıladığı görülmektedir. Bu da şiddetin düşük seviyede görüldüğü durumda ya da hayvana uygulanması durumunda hissedilenler konusunda büyük bir fark yaratmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

İnsanların böyle bir durumda müdahale etme gereği duyup duymayacağı noktasında, katılımcıların çoğunun bu ihtiyacı hissettiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu gereği hissetmeyen yalnızca 4 kişi bulunmaktadır. Bu durum, insanların böyle anlarda içinden gelen müdahale etme isteğini yansıtmaktadır. Ancak sonucunun müdahale davranışı olup olmayacağı belirsizdir.

Müdahale davranışı gerçekleştirme açısından ise katılımcıların tek başınayken ve ortamda başka görgü tanıkları olması durumunda müdahalede bulunup bulunmayacağı

anlaşılmaya çalışılmıştır. Çıkan sonuçlar, çoğu katılımcının tek başınayken müdahale edebileceğini göstermiştir. Burada görüşmeler esnasında verilen tepkilere bakıldığında, saldırganın rahatlıkla alt edilebileceği yorumları dikkat çekmiştir. Dolayısıyla müdahale davranışı da daha cesur gerçekleşebilmektedir. Aynı şekilde, ortamda başka insanlar bulunduğu durumda da katılımcıların çoğunun yine müdahalede bulunacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu oran, tek başına müdahale edeceğini belirten katılımcılardan daha fazladır. Şimdiye kadar yapılan seyirci kalma etkisi çalışmalarında sonuçlar; insanların ortamdaki görgü tanıklarının sayısı arttıkça müdahale oranının azalacağına yöneliktir. Bu çalışma ise tam tersi bir sonucu ortaya çıkarmış, katılımcılar görgü tanıklarının sayıca fazla olma durumunda daha cesur davranış sergileme eğilimi göstermişlerdir. Bu durumda da katılımcıların çoğu, diğer görgü tanıklarını beklemeden harekete geçeceğini belirtirken yine de 6 kişi diğer kişilerin harekete geçmesini bekleyeceğini ifade etmiştir. Müdahale gerçekleştirme konusunda tereddüt yaşayan bazı katılımcılar da olmuştur. Kadın katılımcılar bunun nedenini, saldırganın kendilerine de saldırabileceği korkusuyla ilişkilendirmiştir.

Çalışmanın bir başka açısını oluşturan mağduru veya saldırganı tanıma durumlarında, müdahale davranışının değişeceğini ve değişmeyeceğini belirten katılımcı sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Tanıdık olma durumunda müdahale davranışının değişeceğini belirten katılımcıların hepsi; daha rahat ve daha yüksek seviyede tepki vereceğini belirtmiştir. Bu, kişileri tanıma durumunda tepkilerinin de düzeyinin tahmin edilebilirliği nedeniyle davranışın seviyesinin yükselebileceği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Videoda gerçekleşen olayla sosyal medyada karşılaşma durumunda ise; katılımcıların büyük bir çoğunluğu rahatlıkla tepki vereceğini, paylaşacağını, yorum yazacağını ifade etmiştir. Videoyu yeterince önemli bulmayan ya da böyle paylaşımlarda bulunmayan 10 katılımcı ise sosyal platformlarda herhangi bir tepkide bulunmayacağını dile getirmiştir. Bu video bazında, kadınların daha hassas ve sosyal medyada daha aktif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kadına şiddet görüntüleri içeren ikinci videoda; katılımcıların hepsi olayı tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir. Bu videodaki olayın şiddet seviyesi daha yüksektir ve

uygulanan aşırı dozdaki şiddet tüm katılımcıları rahatsız etmiş, oldukça etkilemiştir. Saldırgan erkeğin mağdur kadına uyguladığı şiddeti kimse doğal karşılamamıştır. Katılımcıların çoğunluğu olayı öfkeli/sinirli değerlendirmiş, 4 kişi de endişeli/korkulu karşılamıştır. Bu da bir önceki videoya nazaran şiddetin yüksek seviyede ve mağdurun çaresiz görüldüğü durumlarda şahit olanların öfke düzeyinin de yüksek olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

İzledikleri videodaki olaya şahit olma durumunda, tüm katılımcılar büyük bir hassasiyet göstererek müdahale etme gereği duyacağını belirtmiştir. Katılımcıların izlerken yaşadığı korku sonucu rahatsızlık duymaları bu ihtiyacı hissettiren en önemli faktördür. Hassasiyetin bu kadar kuvvetli olduğu bu olayda, müdahale davranışını gerçekleştirme tepkileri ise tersi bir sonucu ortaya çıkarmıştır.

Ortamda tek başına olma durumunda, müdahale davranışında bulunmayacağını belirten katılımcı sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Burada görüşmeler esnasında verilen tepkilere bakıldığında, saldırıya yaklaşma konusunda korku yaşandığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu olayda müdahale davranışı açısından cesaret göstermenin kolay olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca, kadın katılımcıların hemen hemen hepsi tek başınayken asla müdahalede bulunmayacağını, hatta böyle bir hamlede kendilerinin de saldırıya maruz kalacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Video içeriğinde bir erkek tarafından alenen ve devamlı bir şekilde bir kadına şiddet eylemine şahit olunduğu için kadınların tek başınayken kaygı düzeyi de yüksektir. Bu noktada erkek katılımcıların daha cesur olmalarının altında da saldırıyı alt edebileceği algısının yattığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar ortamda başka görgü tanıkları varken daha rahat müdahalede bulunabileceklerini belirtirken yine de büyük çoğunluk harekete geçmek için diğerlerinin bir hamlede bulunmasını bekleyeceğini ifade etmiştir. Burada; saldırının şiddet seviyesinin yüksek olmasından dolayı başkaları varken saldırının el birliğiyle daha rahat durdurulabileceği algısı oluşmuştur.

İzlenen olayda katılımcıların çoğu mağduru tanıma durumunda daha hızlı ve tereddütsüz müdahale edebileceğini açıklamıştır. Ancak saldırıyı tanıma durumunda

genel olarak müdahale davranışının değişiklik göstermeyeceği, belki tepki dozunun artabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sosyal medya boyutunda ise; katılımcıların geneli bu videoya sosyal platformlarda tepki vereceğini belirtmiştir. Burada yorum yazma ve paylaşmanın ötesinde, şikayette bulunma, imza kampanyası oluşturma gibi tepkiler de dikkat çekmektedir. Bu olayda, sosyal medyayı aktif kullanacak kadın ve erkek oranı eşittir.

Bu videoda olaydaki şiddet seviyesinin yüksekliği ve saldırının uzun sürmesi tüm sorulara verilen cevaplarda önemli ölçüde etkilidir. Buna ek olarak, müdahale davranışında bulunacağını söyleyen bazı katılımcılar, polis çağırmanın da bir müdahale olduğunu savunarak “evet” cevabını vermiştir. Dolayısıyla gerçekleşen bu davranış da seyirci kalma etkisinde önemli bir maddeyi oluşturan, müdahalenin olması ancak gecikmesi ve bu yüzden mağdurun kurtarılamaması durumunu da görünür kılmıştır.

Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. videoda, olayın aciliyet algısı katılımcılar arasında farklılık göstermiştir. Burada şiddetin, çocuğun annesi tarafından uygulanması nedeniyle aile içi bir olay şeklinde değerlendirme ve eylemi gerçekleştirenin kadın olması nedeniyle de daha zararsız görülme eğilimi ile de karşılaşmıştır. Fakat sonuçlar göstermektedir ki; katılımcıların yine çoğu olayı tehlikeli ve acil olarak değerlendirmiştir. Ayrıca durumu tehlikeli bulan ama acil bulmayan katılımcılar da mevcuttur. Burada verilen tepkilerde, bazı katılımcıların ailesinden bu seviyede şiddete çok maruz kaldığı ve doğal karşıladığı da dikkat çeken önemli bir sonuçtur.

Katılımcıların videodaki olayı izlerken hissettikleri de çeşitlilik arz etmektedir. Endişeli/korkulu ve öfkeli/sinirli karşılama oranı daha yüksektir, buna ek olarak ise sakin ve kabullenerek karşılayan 5 katılımcı bulunmaktadır. Bu videoya kadın katılımcıların hassasiyetinin ve tepkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Olaya müdahale etme gereği duyma konusunda katılımcıların çoğu bu ihtiyacı hissettiğini ifade etmiştir. Şiddeti belirsiz değerlendiren, doğal ve sıradan karşılayan bazı katılımcılar ise müdahale gereği duymayacağını dile getirmiştir. Dolayısıyla bu kişilerin hiçbir şekilde müdahale davranışında bulunmayacağı, beklenen bir sonuçtur.

Katılımcıların çoğu tek başlarıyken olaya rahatlıkla müdahale edebileceğini belirtmiştir. Bu defa müdahale konusunda kadınların daha cesur davranacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Tepkiler göz önüne alındığında, kadın katılımcıların saldırganın da kadın olmasından dolayı daha rahat durdurabileceklerini düşündüğü gözlemlenmiştir. Erkek katılımcılar ise olaya konuşma konusunda daha çekimser davranış göstereceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, ortamda başka insanlar bulunduğu durumda da katılımcıların çoğunun yine müdahalede bulunacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu oran, tek başına müdahale edeceğini belirten katılımcılardan daha fazladır. Burada şiddet davranışı uzun sürse de nispeten seviyesi daha düşük algılandığından dolayı, diğer görgü tanıklarını bekleme eğilimi de oldukça azdır.

Bu videoda gerçekleşen olayda, saldırganı ve mağduru tanıma durumlarında müdahale davranışının değişmesi ve değişmemesi yönündeki cevaplar birbirine yakın sayıdadır. Yorumlarda, tanıma durumunun olaya dahil olma konusunda etkili olacağı ve böylelikle daha fazla tepki verilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Videoda gerçekleşen olayla sosyal medyada karşılaşma durumunda ise; kadın katılımcılar çoğunlukta olmak üzere, katılımcıların büyük bir kısmı rahatlıkla tepki vereceğini, paylaşacağını, yorum yazacağını ifade etmiştir. Burada farklı olarak; yorum yazma, paylaşma, şikayette bulunma dışında, sivil toplum örgütleriyle iletişime geçme şeklinde bir tepki de mevcuttur. Yine bu videoda da kadınların sosyal medyayı daha aktif kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. ve son videoda da katılımcıların çoğu olayı tehlikeli ve acil olarak algılamıştır. Bunun yanında, tehlikeli ve acil algılamayan 2, tehlikeli ama acil olmadığını düşünen de 4 katılımcı mevcuttur. Bu 6 katılımcının; şiddeti belirsiz bulma, klasik bir çift kavgası gibi algılama, kadının öz savunmasının kuvvetli olmasından dolayı müdahale gereği duymama gibi tepkiler verdiği görülmüştür. Videodaki şiddet düzeyi ortalama ve süresi uzundur. Ancak çiftin karşılıklı olarak şiddet uyguladığı bir olay olması dolayısıyla bazı katılımcıların karışma ihtiyacı hissetmemiş olması da beklenen bir sonuçtur.

Olayı kabullenerek/doğal karşılayarak değerlendiren 1 kişi hariç katılımcıların hepsi öfkeli/sinirli veya endişeli/korkulu hissettiğini ifade etmiştir. Yine çoğunluk olaya müdahale etme gereği duyarken, 6 kişi müdahale etme gereği duymadığını belirtmiştir.

Olaya tek başına müdahale edeceğini belirten 18 katılımcıda kadınlar çoğunlukta, etmeyeceğini belirtenlerde ise erkek katılımcılar çoğunluktadır. Kadın katılımcıların birçoğu böyle bir durumda, kadının da karşı şiddet uygulaması ve güçlü bir duruş sergilemesi nedeniyle daha rahat müdahalede bulunabilecekleri yönünde açıklamalar yapmıştır. Yine ortamda başka görgü tanıklarının bulunması katılımcıları daha cesaretli hissettirirken, diğer görgü tanıklarını bekleme ve beklemeden harekete geçme eğilimi birbirine yakın orandadır.

Bu videodaki olayda saldırganın ve mağdurun tanıdık olması durumunda müdahale davranışının değişme ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni bu kavganın ilişki içerisinde yaşanan bir şiddet olayı olduğu ve müdahalede bulunma durumunda tepki alınabileceği düşüncesidir. Oysa böyle durumlarda tarafları tanıma durumunda olaya daha rahat dahil olunabilmekte ve savunmaya veya korumaya daha rahat geçilebilmektedir.

Video ile sosyal medyada karşılaşma durumunda, katılımcıların çoğu rahatlıkla tepki vereceğini, paylaşacağını, yorum yazacağını ifade etmiştir. Bu videoda da kadınların daha hassas ve sosyal medyada daha aktif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan görüşmeler, farklı demografik özellikteki katılımcılara uygulanmıştır. Bu nedenle bu özellikler açısından da yorumlar ve bakış açıları değişkenlik göstermiştir. Görüşmelerde; cevaplar, yorumlar ve tepkiler özellikle toplumsal cinsiyete bağlı olarak belirgin bir biçimde farklılaşmıştır. Şiddet içerikli videoların her birinde kadın katılımcılarının hassasiyetinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak kaygı düzeylerinin de daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadın katılımcıların, erkekler tarafından uygulanan şiddet görüntülerine tepkilerindeki ortak noktalar;

- saldırganın kendilerine de saldırmabileceği korkusu,
- saldırganı bastırarak güce sahip olmadıkları düşüncesi,

- tek başına bir müdahale durumunda saldırgana kimsenin müdahalede bulunmayacağı ve zarar görecekları kaygısı,
- mağdura ve müdahale etme durumlarında kendilerine destek herhangi bir kurumsal güce kolay ulaşamayacakları düşüncesi
- ve polis, güvenlik güçleri gibi kuvvetlerin kendilerini haksız bulabileceği, hatta saldırganı haklı çıkarabileceği kaygısıdır.
- Ayrıca kadın katılımcılar, kadınlar tarafından uygulanan şiddet durumlarında daha cesur ve tereddütsüz hareket edebileceklerini belirtmiştir.
- Kadın katılımcıların sosyal medyayı daha aktif kullandığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmada seçilen katılımcıların bir diğer özelliği de eğitim durumları ve yaş aralığıdır. Bu noktada da verilen tepkiler ve cevapların da çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. Eğitim durumu ve yaş farklılıklarına göre verilen cevaplarda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

- 18-26 yaş aralığındaki katılımcılardan yaşları daha genç olanların sosyal medyayı daha aktif kullandığı; yaşça daha büyük katılımcıların ise nispeten sosyal medyadan biraz daha uzak olduğu görülmüştür.
- Aynı zamanda yaşça daha genç olan katılımcıların sosyal medyada tepki davranışına daha yakın olduğu, yaşça daha büyük katılımcıların ise gerçek hayatta müdahale durumuna daha yakın olduğu tespit edilmiştir.
- Bir diğer açı olan eğitim durumunun etkisi ise; lise mezunu çalışmayan ve üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı daha aktif kullandığı şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu katılımcıların gerçek hayatta müdahale konusunda inisiyatif alma eğiliminin daha az olduğu gözlemlenmiştir.
- Lise mezunu çalışan ve üniversite mezunu çalışan katılımcıların, yani kısaca çalışan katılımcıların acil ve tehlikeli durumlarda, gerçek hayatta müdahalede bulunma eğiliminin daha yüksek olduğu ve sosyal medyayı nispeten daha az etkili buldukları ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, çalışmanın en önemli kısmını oluşturan sosyal medya ve gerçek hayat ikilemini ortaya koymayı amaçlayan genel soruların cevaplarını değerlendirmek yararlı olacaktır.

Katılımcıların geneli, sosyal medyanın acil durumlarda müdahale aracı olarak kullanılabileceğine inanmaktadır. Aynı zamanda buna paralel olarak birçok katılımcı, sosyal platformlarda verilen tepkilerin müdahale davranışı açısından etkili olduğunu düşünmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi en mühim olan konu, gerçek hayatta verilen tepkiler ile sosyal medyada verilen tepkiler arasında bir fark olup olmadığı ve varsa bu farkların neler olduğudur.

Katılımcılar çoğunlukla sosyal medyada verilen tepkilerle gerçek hayatta verilen tepkiler arasında farklar olduğunu düşünmektedir. Katılımcılara göre genel çerçevede, gerçek hayatta;

- Hissedilen korku ve şiddet olaylarının insan üzerinde etkileri farklı olabilmektedir.
- Genellikle kaygı düzeyi yüksektir ve insanlar kendilerine de bir zarar geleceği korkusu yaşayarak olaylara tepkisiz kalabilmektedir.
- Olaylara birebir şahit olunduğunda tepki göstermek cesaret gerektirmektedir. Bu nedenle seyirci kalma davranışı yoğunluktadır.
- Verilen tepkiler anlık ve insanidir. Bu anlık tepkilerle saldırgana ve mağdura ulaşmak; korumak veya durdurmak daha kolaydır.
- Müdahale hızı düşük ve müdahil sayısı azdır. Bu nedenle kayıplar daha çok olmaktadır.
- Verilen tepkiler hareketin tekrarlanmaması açısından daha etkili ve somuttur.
- Özellikle kadınların eyleme geçme konusunda daha kaygılı ve pasif kaldığı görülmektedir. Çünkü, saldırıya uğrayabilecekleri korkusu ve kimsenin yardım etmeyeceği, hatta güvenlik güçlerinin bile desteğini alamama endişesi yaşamaktadırlar.

Sosyal medyada/ sosyal platformlarda ise;

- Hayati bir tehlike, saldırı ve zarar gelme korkusu yoktur.

- İnsanlar daha cesur tepkiler verebilmekte, duyarlı olmadığı halde duyarlı gibi davranabilmektedir.
- Herhangi bir tehdit hissedilmediği için tepki vermek de daha rahattır. Kişinin kendini ortaya atması gerekmemektedir.
- Verilen tepkiler anlık değil, düşünülmüş ve filtrelenmiş tepkilerdir. Dolayısıyla insani ve gerçekçi tepkilere ulaşamayabilir.
- Gerçekte görmezden gelinen olaylara, bu platformlarda tepkiler daha yargılayıcı olabilmektedir.
- Abartılı, samimiyetsiz, gerçeklikten uzak tepkilere rastlanabilmektedir.
- Verilen tepkiler daha hızlı ve müdahil sayısı daha fazladır. Ancak somut değildir. Bu nedenle kayıpları anlık olarak önleyici bir etkisi bulunmamaktadır.
- Verilen tepkiler kitleselleşip toplumsal tepkiler yaratarak yararlı olabilmektedir.
- Hukuki düzene ve toplumsal olaylarda etkili olacak bir güç olarak kullanılabilme potansiyeline sahiptir.
- Bir başka açıdan ise; paylaşılan multimedyanın fazla olmasından dolayı şiddeti normalleştiren bir etkiye de sahiptir.

Tüm bu sonuçlara bakıldığında; gerçek hayatta ve sosyal medyada acil durumlara seyirci kalma konusunda farklılıklar olduğu hipotezi doğrulanmıştır. Gerçekten de gündelik hayatta karşılaşılan ve müdahale gerektiren şiddet olaylarında insanlar daha fazla seyirci kalma eğilimi gösterirken sosyal medyada her olaya müdahil olabilmektedir. Önceki çalışmalardan farklı olarak; görgü tanığı sayısı fazla olduğunda cesaret gösterebilme ve müdahale davranışının da daha rahat gerçekleşebileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak, diğer görgü tanıklarının harekete geçmesini bekleme durumu da söz konusudur.

Seyirci kalma etkisinin diğer boyutlarına bakıldığında; şiddetin seviyesine, kişilerin sosyal kategorilerine ve tanıdıkları kişiler olmalarına göre müdahale davranışının da

değişiklik göstereceği görülmektedir. Şiddet seviyesinin düşük görülmesi, olayı tehlikeli ya da acil algılama durumunu değiştirmektedir. Ayrıca, saldırganın özellikleri de kişileri müdahale edip etmeme konusunda cesaretlendirebilmekte ya da korkutabilmektedir. Saldırganı ya da mağduru tanıma koşullarında da yine müdahale davranışının değişebileceği, ancak tanıma durumunda daha sert tepkilere dönüşebileceği sonucu ortaya çıkmıştır.

Sosyal platformlarda verilen tepkilerde ise; insanların çoğunun rahatlıkla tepki verebildiği hatta bu tepkilerin linç boyutuna bile ulaşabildiği görülmektedir. Sosyal medyanın hayatın bir parçası olduğu bugünlerde, tepki verme açısından tercih edilen bir mecra olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sosyal medyada verilen tepkilerin etkisi konusu tartışmalıdır. Sosyal medya; biriken bir tepki ve tutum değişikliği yaratma konusunda etkili olabilen ancak ani tepkiler ve olayları durdurma, kayıpları azaltma açısından yavaş ve etkisiz kalan bir alandır. Böylece aslında ortaya farklı bir seyirci kalma etkisi çıkmaktadır.

Herkesin her duruma rahatlıkla müdahil ya da tepkili olabildiği, ancak etkisi düşük ve zaman zaman gerçeklikten uzak ve samimiyetsiz, abartılı tepkilerin verildiği bu ortamda; gerçek hayattaki seyirci kalma etkisi olarak değerlendirilen durumun, tepki verildiği halde bir seyirci kalma etkisi yaratması söz konusudur. Bu nedenle çalışmanın sonucu, yeni nesil bir seyirci kalma etkisinden söz edilebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma; seyirci kalma etkisi çalışmalarına yeni bir dönemde, yeni bir açıdan bakan ve geliştirilebilmesi açısından diğer çalışmalara geniş bir alan açan bir adım niteliğinde değerlendirilebilir.

ÖNERİLER

Şiddet olgusu bugün, toplumu derinden etkileyen ve dozu sürekli artarak büyük kayıplara yol açan, giderek normalleşen ve tepkilerin azalmasıyla sonuçlanan çok boyutlu ve ciddi bir sorundur. Buna paralel olarak şiddetin önüne geçmek için de yine kapsamlı çalışmalar ortaya koymak gerekmektedir. Şiddetin ne olduğunu tanımlayabilmek, neyin şiddet olduğunu algılayabilmek ve kaynaklarını fark edebilmek bu çalışmanın ilk önemli adımını oluşturmaktadır. Seyirci kalma

durumunun ve etkisinin ne olduğunu, nasıl deneyimlendiğini fark edebilmek; müdahale ve müdahalesizlik durumlarını analiz edebilmek ise çalışmanın bir diğer önemli boyutudur. Ayrıca, bugün en aktif alanlardan biri olan sosyal medyanın acil ve tehlikeli durumlarda nasıl kullanıldığı, verilen tepkiler ve etkisi açısından gerçek hayattan ne gibi farkları olduğu meselesi yeni bir gündemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tüm bunları multidisipliner olarak ortaya koymayı amaçlayan bilimsel çalışmalara gereksinim vardır. Bu çalışma, sözü geçen tüm açılardan şiddeti ve seyirci kalma etkisini ele alarak, konuyu çok boyutlu olarak ortaya koymuştur. Böylece çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak şu öneriler sunulabilir:

- Bu çalışma, seyirci kalma etkisi ve bu etkinin sosyal medyadaki karşılığı ile ilgili yapılacak çalışmalara bir kapı aralamıştır. Bu nedenle, çalışmaların çeşitlendirilmesi ve detaylandırılması konusunda yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Bu doğrultuda, demografik özelliklerin ve çeşitliliğin ön planda olduğu farklı çalışmalar yapılabilir.
- Ayrıca benzer çalışmaların mekânsal bağlam değiştirilerek yalnızca kent ortamında değil, kırsal bölgelerde ve kültürel farklılıkların da belirgin olduğu durumlarda yapılması önerilmektedir.
- Bu çalışmada fiziksel şiddet üzerinden bir araştırma yapılmıştır. İleriki çalışmalarda şiddetin farklı türlerine de değinilmesi yararlı olacaktır.
- Tüm bunların yanında; toplumsal bağlamda şiddet olgusu detaylı olarak, nedenleriyle birlikte ele alınmalı ve önlenmesi için neler yapılabileceğine dair uzmanlar tarafından çalışmalar yürütülmelidir.
- Şiddete karşı seyirci kalma etkisinin en önemli nedeninin kaygı, korku ve güvensizlik olduğu açıktır. İnsanların böyle durumlarda müdahalede bulunacak cesareti gösterebilmesi için, adalet ve güvenlik sistemlerine güven duyması gerekmektedir. Bu nedenle bu alanlarda sistemlerin eksiklikleri belirlenip, çeşitli düzenlemelere gidilmesi önem arz etmektedir.
- Acil ve tehlikeli durumlarda insanların; güvenlik, polis, ambulans gibi güçlere hızlı ulaşabileceğine dair bir garanti bulunmamakta, bu yüzden kişilerin müdahalesi

ötesine geçen durumlarda yaşanan kayıplar daha da artmaktadır. Bu sistemlerin de güven verici bir biçimde daha hızlı ulaşılabilir hale getirilmesi bir gerekliliktir.

- Şiddet konusunda her yaş grubuna eğitimler verilmeli; şiddete şahit oldukları ya da maruz kaldıkları durumlarda neler yapabilecekleri, kişisel hakları hakkında bilgilendirmeler yapılmalıdır.

İnsanların acil ve tehlikeli durumlara müdahale davranışı sergileyebilmesi için her şeyden önce kendini güvende hissetmesi ve diğer görgü tanıklarının da sessiz kalmayacakları konusunda onlara da güven duyması gerekmektedir. Güvenlik güçlerinin, kurumlarının, adalet sisteminin ve toplumsal düzenin güvensiz işleyişi; yeri geldiğinde bu güçlerin de şiddet uyguladığı ve haksızlıklar yaptığı, şiddeti görmezden geldiği, yoğun ayrımcılık uygulanan, şiddetin yüceltildiği, normalleştirildiği, her geçen gün kadına, çocuğa, hayvana, dezavantajlı gruplara, farklı kültürlere, etnik kimliklere şiddet uygulanan bu sistemde; şiddetin ve seyirci kalma etkisinin aşılması zor ve evrensel bir sorun olduğu ve bu alanda toplumsal bir mücadelenin gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Abayhan, Y. (2016)	Sosyal Psikoloji Perspektifinden İnsan Doğası ve Liberalizm. Liberal Düşünce Dergisi, (81), (s. 39-46).
Akar, E. (2010)	Sanal toplulukların bir türü olarak sosyal ağ siteleri-bir pazarlama iletişimi kanalı olarak işleyişi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10- Sayı: 1. (s.107–122)
Aktaş-Arnas, Y. (2005)	3-18 Yaş grubu çocuk ve gençlerin interaktif iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarının

- değerlendirilmesi. The Turkish Online Journal of Educational Technology, 4(4), article 9.
- Arendt, H. (2014) Şiddet Üzerine. (Çev. Bülent Peker). İletişim Yayınları, 7. baskı İstanbul (İlk baskı 1970).
- Arık, E. (2018) Dijital Mahremiyet: Yeni Medya ve Gözetim Toplumu. Literatürk academia.
- Aronson, E., Wilson, T. D. & Akert, R. M. (2012) Sosyal Psikoloji, (çev. Okhan Gündüz). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010) Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. İlköğretim Online, 9(1).
- Atabek, Ü. (2003) “İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya için Olanaklar”, Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya. Sevdâ Alankuş (der.). İstanbul (s. 61–90)
- Aydoğan, F., Kırık A. M. (2012) Alternatif Medya Olarak Yeni Medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 18 (s. 58-69)
- Babacan, M., Haşlak, İ. ve Hira, İ. (2011) Sosyal medya ve arap baharı. Akademik İncelemeler Dergisi (AID), 6(2), (s. 63-92)
- Bal, N. (2014) Sosyolojide şiddet kavramı. Yurt ve Dünya Dergisi, 6, (s. 6-22)
- Bandura, A. (1977) Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Başlar, G. (2013) “Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm.”, Akademik Bilişim Konferansı
- Bayrak, T. (2017) Sosyal Medyada Dijital Etik: Twitter’da Şiddet İçerikli İletilerin İncelenmesi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1(1), (s. 32-46)
- Berg, B. L., & Lune, H. (2019) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Eğitim Yayınevi.
- Bernstein, H., Leys, C. ve Panitch, L. (2009) Günümüzde Şiddet: Güncel Düşünceler. Yordam Kitap (s. 13-30)
- Binark, M. (2014) Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Mutlu Binark (der.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Brie, M. (2009) Özgürleşme ve Sol: Şiddet Sorunu. Yordam Kitap (s. 251-270).
- Cebecioğlu, G. ve Altıparmak, İ. B. (2017) Dijital Şiddet: Sosyal Paylaşım Ağları Üzerine Bir Araştırma. Sakarya University Journal of Education, 7(2), (s. 423-431)
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011) Çocukların İnternet Kullanımları ve Onları Bekleyen Çevrim-İçi Riskler. Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, İnönü Üniversitesi, Malatya
- Demirbaş, T. (2012) Kriminoloji. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Dilmen, N. (2007) Yeni medya kavramı çerçevesinde internet günlükleri-bloglar ve gazeteciliğe yansımaları. Marmara İletişim Dergisi, 12(12), (s. 113-122)
- Dolu, O., B ker H. ve Uludağ Ş. (2010) Şiddet İçerikli Video Oyunlarının  ocuklar ve Gençler  zerindeki Etkileri: Saldırganlık, Şiddet ve Suça Dair Bir Değerlendirme. Adli Bilimler Dergisi Sayı:9 (s. 54- 75)
- Dursun, Y. (2011) Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir? FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), (12), (s. 1-18)
- Elster, J. (2007) Sosyal Davranış     lamak.  evirenler: Olcay SEVİMLİ, Macide  . KARADUMAN, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Fenton, R.A., Mott, H.L., McCartan, K. and Rumney, P. (2016) A Review of Evidence for Bystander Intervention to Prevent Sexual and Domestic Violence in Universities, technical report, London: Public Health England
- Fischer, P., Krueger, J. I., Greitemeyer, T., Vogrincic, C., Kastenmüller, A., Frey, D., ... & Kainbacher, M. (2011) The bystander-effect: A meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies. Psychological bulletin, 137(4), (s.517-537)
- Fromm, E. (1994). Sevginin ve Şiddetin Kaynağı,  ev. Yurdanur Salman-Nalan İ ten, İstanbul: Payel Yayınevi.

- Fuchs, C. (2016) Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş. (Çev. İlker Kalaycı, Diyar Saraçoğlu). Nota Bene Yayınları, İstanbul.
- Garcia, S. M., Weaver, K., Moskowitz, G. B., & Darley, J. M. (2002) Crowded minds: the implicit bystander effect. *Journal of personality and social psychology*, 83(4), (s. 843-853)
- Göker, G. (2015) İletişimin McDonaldlaşması: sosyal medya üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, 10(2).
- Güçdemir, Y. (2015) Sanal Ortamda İletişim “Bir Halkla İlişkiler Perspektifi”. Derin Yayınları, İstanbul
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., & Altıntaş, M. (2012) Bir kısır döngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), (s. 112-137)
- Güler, G. (2017) Sosyal Medya Ortamında Şiddet Söylemi: Instagram’da Reina Saldırısı Yorumları. 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı (s. 501-508)
- Güneş, E. P. U. (2016) Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), (s. 191-206)
- Gürsakal, N. (2009) Sosyal Ağ Analizi. Dora Yayınları, Bursa.

- İrge, N. F. (2012) Enformasyon toplumu ve toplumsal değişim sürecinde sosyal medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (17), (s. 63-86)
- İspir, B., Birsen, H., Binark, F. Dijital iletişim ve yeni medya. Anadolu M., Özata, F. Z., Bayraktutan, G., Üniversitesi Açıköğretim Yayınları
Öztürk, M. C., Yılmaz M. A. ve Ayman, M. (2013)
- Kaner, S. (1992) Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi dergisi, 25(2), (s. 473-496)
- Kara, T. (2013) Sosyal Medya Endüstrisi. İstanbul: Beta Yayıncılık, 11.
- Karadağ, E., ve Mutağçılar, I. (2009) Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (8), (s. 41-69)
- Karataş, Z. (2015) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), (s. 62-80)
- Kırık, A. M. (2017) Yeni Medya Aracılığıyla Değişen İletişim Süreci: Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Konumu. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, sayı: 1 (s. 230-261)

- Kızmaz, Z. (2013) Modernleşme Ve Suç: Kuramsal Açıdan Bir Bakış. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23 Sayı:1 (s. 229-240).
- King, T. J., Warren, I., & Palmer, D. (2008) Would Kitty Genovese have been murdered in Second Life? Researching the" bystander effect" using online technologies. In TASA 2008: Re-imagining sociology: the annual conference of The Australian Sociological Association (pp. 1-23). University of Melbourne.
- Kocacık, F. (2001) Şiddet olgusu üzerine. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), (s. 1-7)
- Koçöz, R. (2011) ‘Şiddet’Üzerine!. Ankara Barosu Dergisi, (1).
- Korkmaz, A. (2013) Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi. Cit: 24 Sayı:2 (s. 74-85)
- Küçükşenel, S., & Urhan, Ü. B. (2013) Görgü Tanıklarının Etkisi: Sosyal Bir İkilem Durumu Üzerine Oyun Teorisi Yaklaşımı. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(4), (s. 649-662)
- Latane, B., & Darley, J. M. (1968) Group inhibition of bystander intervention in emergencies. Journal of personality and social psychology, 10(3), (s.215-221)

- Laughey, D. (2010) Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar (Çev. Ali Toprak). İstanbul, Kalkedon Yayınları
- Levine, M. & Cassidy, C. (2009) Groups, identities, and bystander behavior: How group processes can be used to promote helping. The psychology of prosocial behavior, (s. 209-222)
- Levine, M., Cassidy, C., Brazier, G., & Reicher, S. (2002) Self-Categorization and Bystander Non-intervention: Two Experimental Studies 1. Journal of Applied Social Psychology, 32(7), (s. 1452-1463)
- Lievrouw, L. A. (2016) Alternatif ve Aktivist Yeni Medya. (Çev. İlkay Sevgi Temizalp). İstanbul, Kafka Yayınları
- Livberber, T. (2018) Sosyal Medyada Mahremiyet: Gözetim, Teşhir ve Dikizleme Kültürü. Literatürk academia.
- Michaud, Y. (1995) Şiddet. (Çev. Cem Muhtaroglu). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moses, R. (2014) Şiddet: Şiddet Nerede Başlıyor? Cogito, Sayı: 6-7 (s. 23-28), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları (İlk Baskı 1996).
- Özdevecioğlu, M., Kaya, Y. ve Dedeoğlu, T. (2013) Kişilik özelliklerinin izleyici etkisi (bystander effect) üzerindeki etkisinde kontrol odağının rolü. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (42), (s. 25-40)

- Özerkmen, N. (2012) Toplumsal bir olgu olarak şiddet. Akademik Bakış Dergisi, sayı: 28. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Kırgızistan.
- Özmen, Ş.Y (2018) Dijital Şiddet, Siber Zorbalık ve Yeni Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 61, (s. 958-966)
- Polat, O. (2016) Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), (s. 15-34)
- Rutkowski, G. K., Gruder, C. L., & Romer, D. (1983) Group cohesiveness, social norms, and bystander intervention. Journal of Personality and Social Psychology, 44(3), (s. 545- 552).
- Swan, S. L. (2015) Bystander interventions. Wis. L. Rev., (s. 975-1047)
- Takooshian, H. (2014) Fifty years later: What have we learnt from the 1964 Kitty Genovese tragedy. The General Psychologist, 49(1-2), 34.
- Turan, H. (2017) Sosyal medya’da şiddet: Sağduyunun yitiminde başkalık ve kendilik deneyimleri. Marmara İletişim Dergisi, (27), (s. 121-133)
- Ünsal, A. (2014) Şiddet: Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. Cogito, Sayı: 6-7 (s. 29-36), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları (İlk Baskı 1996).

- Vural, Z., & Bat, M. (2010) Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yasar University, 5(20).
- Yeşiltuna D. Ç ve Tükel İ. (2015) İletişim ve Medya: Yeni Medyanın Yeni Dünya Düzeni (Der. Dilek Çiftçi Yeşiltuna) (s. 209-236).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (5. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yılmaz, G. (2014) Medya Şiddetinin Çocuklar Üzerine Etkileri Çocuk Ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar. (s. 29-41)
- Yumrukuz, Ö. (2017) Şiddete Karşı Duyarsızlaşma ve Sosyal Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. Marmara İletişim Dergisi, (28), (s. 89-106)
- Zerzan, J. (2000) Gelecekteki İlkel (Çev. Cemal Atilla). İstanbul, Kaos Yayınları
- Žižek, S. (2018) Şiddet: Altı Yan Düşünce. Encore Yayınları, İstanbul.

EK-1**TABLolar**

Lise Mezunu Katılımcıların Yanıtları (Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7): Tablo 4: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için:

Cevaplar	Katılımcılar									
	A.İ.	B.B.	D.S.	N.D.	B.E.	E.G.	B.Ç.	M.B.	H.K.	B.Y.
C1:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C2:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C3:	Öfkeli/ Sinirli	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ Sinirli	Endişeli/ korkulu	Sakin/ Sıradan	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C5:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır
C6:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C7:	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet
C8:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C9:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma	Paylaşma	Paylaşma	Paylaşma	Paylaşma	-----	-----	Yorum yazma, paylaşma	Yorum yazma, paylaşma	Yorum yazma
C11:	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C12:	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet

Tablo 5: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	A.İ.	B.B.	D.S.	N.D.	B.E.	E.G.	B.Ç.	M.B.	H.K.	B.Y.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sınırlı	Öfkeli/ sınırlı	Öfkeli/ sınırlı	Öfkeli/ sınırlı	Endişeli Korkulu Öfkeli	Öfkeli/ Sınırlı	Endişeli Korkulu Öfkeli	Öfkeli/ sınırlı	Öfkeli/ sınırlı	Öfkeli/ sınırlı
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C6:	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C7:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C8:	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C9:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C10:	Paylaşma	-----	Paylaşma	Yorum yazma, paylaşma	Yorum yazma, paylaşma	Yorum yazma	Yorum yazma, paylaşma	Yorum yazma	Yorum yazma	Yorum yazma
C11:	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C12:	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet

Tablo 6: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için:

Katılımcılar										
Cevaplar	A.İ.	B.B.	D.S.	N.D.	B.E.	E.G.	B.Ç.	M.B.	H.K.	B.Y.
C1:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C2:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C3:	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Kabullener ek/doğal karşılıyara k	Öfkeli/ sinirli	Kabullener ek/doğal karşılıyara k	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Kabullenerek /doğal karşılıyarak
C4:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C5:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C6:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
C8:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır
C9:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma	Paylaşma, Yorum yazma	Yorum Yazma, Paylaşma, İmza Kampanyas ı Oluşturma	Yorum yazma, paylaşma	Diğer: Şikayette bulunurum/ polise haber veririm	-----	Yorum yazma	Paylaşma, Yorum yazma	Yorum yazma	Yorum yazma
C11:	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C12:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet

Tablo 7: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

Katılımcılar										
Cevaplar	A.İ.	B.B.	D.S.	N.D.	B.E.	E.G.	B.Ç.	M.B.	H.K.	B.Y.
C1:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli
C4:	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C6:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
C7:	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C8:	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C9:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma	Paylaşma	Yorum Yazma, Paylaşma, İmza Kampanyas ı Oluşturma	Yorum yazma	Paylaşma	Yorum yazma	-----	Paylaşma, Yorum yazma	Yorum yazma	Yorum yazma
C11:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
C12:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet

Tablo 8: Genel sorulara verilen cevaplar:

Cevaplar			
Katılımcılar	GC1:	GC2:	GC3:
A.İ.	Evet	Evet	Sosyal medyada daha rahat davranılabilir.
B.B.	Aciliyet gereken durumlarda yeterli hızda tepki verilebileceğine inanmıyorum, fakat sosyal medyanın müdahale ve farkındalık açısından kullanılması gerektiğini düşünüyorum.	Verilen tepkilerin çok çeşitli olmasından dolayı yanlış etkilere sebebiyet verebileceğini düşünüyorum.	Kesinlikle vardır. Gerçekte karşılaşılan bir şiddet durumunda hissedilen korku, adrenalin vs. değişimlerin sosyal medyada karşılaştığımız durumlarda yeterince hissedilemez. Bu yüzden kişiye yansıtacağı etki de düşük olur. Bu da görmezden gelme, olayı önemsizleştirme şeklinde bir tepki verilmesine neden olabilir. Sosyal medyada verilecek tepkiyi değerlendirip süzdüğümüzden dolayı, gerçekte yaşadığımız bir olayda tepkimizi daha insani ve anlık duygularla vereceğimizi düşünüyorum.
D.S.	Evet	Evet	Her ikisinin de aynı derecede olması gerekli, sosyal medya sadece daha çok kişinin duymasına olanak sağlıyor. Bu konuda yararlı.
N.D.	Evet	Kısmen	Vardır çünkü sosyal medyada kişi kendini ortaya atmadan uzaktan tepki verir ve kişisel olarak zarar görmeyeceğini düşünür.

B.E.	Evet	Evet	Gerçek hayatta anında müdahale edebiliyorken sosyal medyada daha çok kitleye ulaşılarak toplumsal bir tepki yaratıp daha kalıcı çözümler elde edilebilir.
E.G.	Hayır	Bazen evet.	Bence fazla bir fark yok, ikisi de işe çok yaramayan şeyler, şiddet cezasız kalmamalı. Ama birçok kişide klavye delikanlısı, yani gerçek hayatta iş yok ama herkes twitter’da falan aslan gibi.
B.Ç.	Hayır	Hayır	Kesinlikle vardır. Gerçek hayatta tepki süresi kısadır ve üzerine düşünme gerektirmez.
M.B.	Evet	Evet	Vardır. Sosyal medyada daha rahat tepki verilir.
H.K.	Evet	Evet	Bu tür videolara sosyal medyada denk gelince herhangi bir tehdit altında hissetmeden dilediğimiz gibi tepki veririz. Ancak bu şiddet olayları gözümüzün önünde gerçekleştiğinde kendimiz için kaygılanır ve tepkimizin şiddeti daha hafif olabilir ya da hiçbir tepki vermeyebiliriz
B.Y.	Evet	Evet	Gerçek hayatta bu olaylara korkarak yaklaşabiliriz. Sosyal medyada ise daha rahat tepki verebiliriz.

Üniversite Öğrencisi Katılımcıların Yanıtları (Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13):

Tablo 9: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	G.D.	E.K.G.	E.M.	M.G.	D.R.	N.T.	G.K.	O.A.	K.U.	M.T.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Sakin/ sıradan	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C6:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
C8:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet
C9:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma	-----	Paylaşma, diğer: ifşalama	İmza kampanyas 1	Paylaşma,İ mza kampanyas 1	-----	Paylaşma, yorum yapma	-----	Yorum yazma	Yorum yazma
C11:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır
C12:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır

Tablo 10: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	G.D.	E.K.G.	E.M.	M.G.	D.R.	N.T.	G.K.	O.A.	K.U.	M.T.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Endişeli Korkulu	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
C6:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C7:	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır
C8:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C9:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma	Paylaşma	Paylaşma, diğer: ifşalama	İmza Kampanya sı Oluşturma	Paylaşma, STÖ'lerle iletişime geçme, şikayette bulunma	-----	Paylaşma, yorum yapma	-----	İmza Kampanya sı Oluşturma	Paylaşma, yorum yazma
C11:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
C12:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet

Tablo 11: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	G.D.	E.K.G.	E.M.	M.G.	D.R.	N.T.	G.K.	O.A.	K.U.	M.T.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Endişeli Korkulu	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli
C4:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C6:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
C8:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C9:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet
C10:	Yorum yazma, paylaşma	-----	Paylaşma	Paylaşma	Paylaşma, STÖ'lerle iletişime geçme, şikâyetle bulunma	-----	Paylaşma, yorum yapma	-----	İmza kampanyas ı oluşturma	İmza kampanyas ı oluşturma
C11:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet
C12:	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet

Tablo 12: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	G.D.	E.K.G.	E.M.	M.G.	D.R.	N.T.	G.K.	O.A.	K.U.	M.T.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli Korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
C5:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C6:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C7:	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet
C8:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C9:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C10:	Yorum yazma, paylaşma	-----	Paylaşma	Paylaşma, imza kampanyas ı oluşturma	Paylaşma, STÖ'lerle iletişime geçme, şikayette bulunma	-----	Paylaşma, yorum yapma	-----	İmza kampanyas ı oluşturma	-----
C11:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
C12:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet

Tablo 13: Genel sorulara verilen cevaplar

Katılımcılar	Cevaplar		
	GC1:	GC2:	GC3:
G.D.	Hayır	Hayır	Vardır. Gerçek hayatta verilen tepkilerin hareketin tekrarlanmaması açısından daha etkili olduğunu düşünüyorum. Sosyal medya her zaman gereken yerlere ulaşmayabiliyor. Somut tepkiler vermek bence daha etkili.
E.K.G.	Evet	Evet	Fark vardır. Olaya fiziken dahil olmak özveri ve cesaret isterken sosyal medyadan dahil olmak sadece kelime yeteneğini ölçer. Ancak bu kelimeler bile çoğunluğu oluşturduğunda etkili olabilir.
E.M.	Evet	Evet	Tepkiler arasında fark oluyor. Bazen müdahale edebileceğimiz olaylarda fazla sessiz kalıyoruz ya da müdahale etmek yerine sadece görüntü kaydediyoruz
M.G.	Evet	Her zaman olmasa bile bu konuda zaman zaman etkili.	Bu kişiden kişiye değişebilecek bir durum. Ama maalesef yüksek ihtimalle farklıdır. Gerçek hayatta tepki vermek daha zordur.
D.R.	Evet	Her zaman değil ama gündemde aktif tutulduğu müddetçe evet.	Sosyal medyada verilen tepkilerin biraz daha cesur olduğunu görüyorum. Çünkü şiddete eğilimli kişinin/kişilerin olay esnasında şiddeti herkese gösterebilmesi ihtimali insanları gerçek hayatta tepki vermekten alıkoyabiliyor. Şiddet geçmişi olan bir kadın olarak maalesef şiddeti yapan kişinin erkek olduğunu gördüğüm durumlarda gerçek hayatta karşı eyleme geçmekten ben de korkuyorum.
N.T.	Evet	Evet	Vardır. Dijitalde olan dijitalde kalıyor genellikle.

G.K.	Evet	Evet	Evet. Vardır. Sosyal medyada yorum yapmak daha kolay fakat olay esnasında aksiyon almak konusunda inisiyatif alan pek olmuyor.
O.A.	Hayır	Hayır	Tepkilerin hızlıca gerçekleşmesi açısından ve tepki verme açısından fark olduğunu düşünüyorum.
K.U.	Evet	Evet	Gerçek hayatta insanlar yaşamsal kaygıları yüzünden geri adım atabilirler.
M.T.	Evet	Evet	Biraz fark var. Sosyal medyada insanlar daha rahat tepki verebiliyor, ancak birebir karşılaştığında daha çekimser tepki verebiliyorlar.

Üniversite Mezunu Çalışan Katılımcıların Yanıtları

Tablo 14: Hayvana şiddet görüntüleri içeren 1. video için:

Cevaplar	Katılımcılar									
	B.A.	S.Ş.	D.G.	G.Y.	E.Ç.	A.H.B.	M.M.	M.K.	C.T.	R.A.
C1:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
C2:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
C3:	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C6:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet
C8:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır
C9:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C10:	Paylaşma	-----	Yorum yazma	-----	Yorum yazma	Yorum yazma	Paylaşma	-----	-----	-----
C11:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır
C12:	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır

Tablo 15: Kadına şiddet görüntüleri içeren 2. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	B.A.	S.Ş.	D.G.	G.Y.	E.Ç.	A.H.B.	M.M.	M.K.	C.T.	R.A.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C2:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C3:	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C5:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C6:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C7:	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
C8:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet
C9:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C10:	Paylaşma	-----	İmza kampanyas ı oluşturma	-----	-----	Paylaşma	Paylaşma	-----	Şikayette bulunma	-----
C11:	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C12:	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet

Tablo 16: Çocuğa şiddet görüntüleri içeren 3. video için:

Cevaplar	Katılımcılar									
	B.A.	S.Ş.	D.G.	G.Y.	E.Ç.	A.H.B.	M.M.	M.K.	C.T.	R.A.
C1:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
C2:	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
C3:	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Sakin/ sıradan	Kabullener ek/ doğal karşılıyara k	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet
C5:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C6:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
C8:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C9:	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C10:	İmza kampanya sı oluşturma	-----	İmza kampanyas ı oluşturma	Yorum yazma, paylaşım yapma, imza kampanyas ı oluşturma	İmza kampanyas ı oluşturma	Paylaşma	Paylaşma	-----	-----	-----
C11:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır
C12:	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet	Hayır

Tablo 17: Sevgili/ilişki şiddeti görüntüleri içeren 4. video için:

	Katılımcılar									
Cevaplar	B.A.	S.Ş.	D.G.	G.Y.	E.Ç.	A.H.B.	M.M.	M.K.	C.T.	R.A.
C1:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet
C2:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C3:	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Öfkeli/ sinirli	Endişeli/ korkulu	Endişeli/ korkulu	Kabullener ek/ doğal karşılıyara k	Endişeli/ korkulu
C4:	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C5:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C6:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C7:	Hayır	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
C8:	Evet	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
C9:	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Hayır
C10:	Paylaşma	-----	Yorum yazma	-----	-----	Yorum yazma	Paylaşma	-----	Yorum yazma	-----
C11:	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
C12:	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet	Evet

Tablo 18: Genel sorulara verilen cevaplar:

Katılımcılar	Cevaplar		
	GC1:	GC2:	GC3:
B.A.	Hayır	Hayır	Evet var. Normalde daha korkak insanlar. Zarar gelmeyeceğini bildikleri için sosyal medyada daha yürekli.
S.Ş.	Bazen	Bazen	Gerçek hayatta anlık müdahale edip mağdur ve saldırgana ulaşma imkanı var fakat sosyal medyada esas muhataba ulaşmak zor. Yine de sosyal medyadaki paylaşımın da en azından başkaları üzerinde etkisi olabilir ama şiddet içerikli sayısız multimedya var hepsini paylaşısam şiddet normalleşir diye düşünüyorum.
D.G.	Evet	Evet	Evet, sosyal medyada hızlı ve çoğunluk tarafından müdahale varken, günlük hayatta müdahale etme hızı düşük ve müdahil sayısı daha azdır.
G.Y.	Hayır. Sosyal medyanın gücünün yeterli ölçüde ve amacına uygun kullanıldığına inanmıyorum. Bu sebeple müdahale aracı olabileceğini düşünmüyorum.	Hayır. Sosyal medyada yer alan tepkiler şişirilmiş ve gerçeği yansıtmayan düşüncelerden oluşuyor. Bu nedenle tepkilerin çözüm odaklı olmadığını, sadece görünürlüğü arttırdığını düşünüyorum.	Sosyal medyada verilen tepkiler daha hiddetli ve yargılayıcı, genelde olması gerektiği gibiyken; gerçek hayatta sıklıkla görmezden geliniyor ve olası karşılanıyor.

E.Ç.	Her zaman değil.	Her zaman değil.	Elbette fark var. Sosyal medyada insanlar gerçekte olmadığı kişilik özelliklerini gösterebiliyor. Korkak bir insan dünyanın en cesur, en cengaver insanı gibi davranabiliyor veya bazen o kadar da duyarlı olmamalarına rağmen sırf etkileşim için bu tarz durumlara ses çıkarabiliyorlar. Sosyal medyada verilen tepkilerin gerçek tepkiler olduğuna inanmıyorum. Öyle olsaydı Emine Bulut güpegündüz kızının gözleri önünde öldürülmezdi.
A.H.B.	Evet	Evet	Evet, oldukça fark var. Gerçek hayatta kişiler daha çekingen olabiliyor, olayda yaşanan şiddetten kendilerinin de etkileneceğini düşünüyorlar. Fakat bu çok büyük bir oran değil, bazen bu tarz olaylara esnaflar toplanıp o anda müdahale edebiliyor, ya da bir grup. Bireysel anlamda tepkiler ne yazık ki sosyal medyada çoğunlukta, evet bu da etkili fakat gerçek hayatta da insanların bu tarz olaylara tepkisiz kalmaması gerekir. Sosyal medya, hukuki düzene ve sosyal olaylara etki edecek şekilde kullanılabilir, bu çok faydalı. Fakat gerçek hayatta da tepkisiz kalmazsak belki de bir kadının hayatını, bir çocuğun psikolojisini kurtarabiliriz, istismarları önleyebiliriz, hayvanlara da yaşam hakkı sunabiliriz. Fakat şiddet uygulayan kişilerin şiddete meyilli

			profili, olayın dışındakileri yeterince korkutabiliyor. Sosyal medyayı, insanlar etkili kullanabiliyor, daha iyi de olabilir. Gerçek hayatta da birlik olabiliyorsak birlik içinde yalnızsak da polisi arayarak tepki göstermemiz çok önemli.
M.M.	Evet	Evet	Teori ve pratik her zaman farklıdır. Sosyal medyadan gördüğümüzde hissedilenle olaya bizzat şahit olunca hissedilen hiçbir zaman aynı değildir. O yüzden de tepkiler değişiklik gösterebilir.
M.K.	Evet	Evet	Kesinlikle. Fiziksel olarak karşılaştığımızda inisiyatif alamayacağımız durumlarda, doğrudan temas gerçekleşmediği için sosyal medya üzerinden daha sert tepkiler verebiliriz. Normalde müdahale edemeyeceğimiz olaylarda, sosyal medyada faili lanetler şekilde tepkiler verilebiliyor.
C.T.	Hayır	Hayır	Tabii ki vardır. Sosyal medyada verilen tepkiler daha fazla ve gerçekçi olmayan tepkiler, ama gerçek hayatta somut tepkiler verilmiyor.
R.A.	Hayır	Hayır	Evet. Sosyal paylaşım platformlarındaki tepki abartılmış bir tepki olabilir. Gerçek hayatta ise aynı düzeyde tepki verilmeyebilir. Bu yüzden samimi olmaz.